

A NÉPFRONT SZEREPE AZ EURÓPAI NÉPI DEMOKRATIKUS
FORRADALMAKBAN*

I.

A NÉPFRONTPOLITIKA LÉNYEGE, TARTALMA, HELYE
A FORRADALOMELMÉLETBEN, A SZÖVETSÉGI POLITIKA
FEJLŐDÉSÉBEN

A forradalmi munkásmozgalom, a kommunista- és munkáspártok stratégiájának egyik legfontosabb eleme a munkásosztály és a többi dolgozó osztály és réteg objektív érdekezésszerűségén alapuló szövetségének megteremtése. Ez az osztályszövetség, az ennek megfelelő szövetségi politika, valamint e politika megvalósításának formái, eszközei és módszerei az osztályharc egyes stratégiai szakaszainak, a konkrét történelmi helyzetnek megfelelően alakultak, fejlődtek. Az osztályszövetség, a kommunista szövetségi politika egy — az osztályharc adott szakaszának megfelelő — történelmi formájaként keletkezett a népfront gondolata, a népfrontpolitika, illetve az ezt megvalósítani hivatott népfrontmozgalom.

Az I. világháború után, a kapitalizmus általános válsága talaján és a világforradalmi folyamat első szakaszának következményeképpen az osztályharc feltételeiben döntő változások következtek be. A burzsoázia a válságból való kivezető útként egy új uralmi formát hozott létre, a fasizmust. Közép- és Kelet-Európában, ahol a gazdasági-társadalmi elmaradottságból adódóan az ellentmondások a legélesebbek, legsúlyosabbak voltak, a fasizmusnak igen kedvező táptalaja volt. Így Bulgáriában, Jugoszláviában és Magyarországon már közvetlenül a forradalmi hullámot követően fasiszta rendszer jött létre. A térség többi országában a fasizmus a 30-as években jutott hatalomra, vagy a jobboldali rendszerek fokozatosan fasizálódtak ebben az időszakban. Így történt ez Németországban, Lengyelországban és Romániában is.

A fasizmus kialakulása, fenyegedése és hatalomra jutása a nemzetközi kommunista mozgalmat és az egyes pártokat egyaránt az addigi politikai irányvonal felülvizsgálatára, a fasizmus elleni harc stratégiájának és taktikájának elméleti megalapozására és gyakorlati megvalósítására készítette. A stratégiai célkitűzés megváltozása új módon vetette fel a szövetségi politika célját, tartalmát, a számba jöhető szövetségesek körét, a szövetségi politika új szervezeti kereteit, formáit és módszereit követelte meg. A szövetségi politika új tartal-

* A tanulmány a népfrontoknak a szocializmus építésében, a fejlett szocializmus politikai rendszerében elfoglalt helyét, szerepét vizsgáló nagyobb munkának egy része. Mivel az egyes országok népfrontjai történetének átfogó feldolgozása még nem történt meg, e munka célja, hogy mintegy előtanulmányként összefoglalja a népfront gondolatának, a népfrontpolitikának és a népfront szervezetének fejlődését a közép- és kelet-európai országokban. Részben terjedelmi okokból, részben pedig, mert nemrégiben egy nagyobb tanulmány jelent meg róla, a magyar népfront fejlődését részleteiben nem vontam be a vizsgálat körébe.

mát az antifasiszta népi-nemzeti összefogás eszméje és az antifasiszta népfrontpolitika, új politikai-mozgalmi-szervezeti keretét az antifasiszta népfrontmozgalom, illetve népfrontszervezet jelentette. A népfront tehát mint eszme, politika és szervezet, az antifasiszta harcban, annak eszközeként, a fasizmus által fenyegetett osztályok és rétegek osztályszövetségeként, egyben ezen osztályok és rétegek politikai képviselőinek, pártjainak szövetségeként jött létre.¹ Olyan osztályokat és rétegeket, illetve ezek olyan politikai pártjait, szervezeteit egyesítette, amelyek bizonyos meghatározott közvetlen, taktikai jellegű és ezeken keresztül hosszabb távú, stratégiai jelentőségű közös célok megvalósításában is érdekeltek.

Az antifasiszta egységfrontpolitika kidolgozásában döntő jelentősége volt a Komintern VII. kongresszusának. A kongresszus a demokráciáért, a fasizmus, a háború ellen és a szocializmusért folyó harc összefüggésének felismerése alapján leszögezte „szükséges és lehetséges minden országban megvalósítani az antifasiszta, általános demokratikus harcban a lakosság túlnyomó többségének — a proletariátusnak, a parasztságnak, a városi kispolgárságnak, a kézműveseknek, a dolgozó értelmiségnek — az akcióegységét”.² A VII. kongresszus határozata a dolgozó tömegek, a proletariátus és a nem proletár dolgozó rétegek összefogásának szükségességét tartalmazta. A határozatban még nem, de „a kongresszuson olyan vélemények is kifejezésre jutottak, hogy egyes esetekben a népfrontban részt vehetnek a burzsoázia antifasiszta érzelmű elemei is”.³ Ezek a megállapítások, és az egységfrontpolitika egész szelleme a szövetségi bázis további kiszélesítésének lehetőségét tartalmazta, amely a későbbiekben az országok jelentős részében realizálódott is.

A kommunista stratégia, szövetségi politika népfront jellegű szakaszának meghatározó vonásai közé tartozik többek között az is, hogy az antifasiszta népfrontban résztvevő osztályok és rétegek minden korábbinál alapvetőbb létérdeke volt az összefogás. A másik — témánk szempontjából különösen fontos — jellemvonása, hogy az antifasiszta népfrontpolitika perspektivikusan jóval túlmutatott a fasizmus elleni harc keretein, több stratégiai szakasz szövetségi politikájának kifejezőjeként, hosszú távon a demokráciáért és a szocializmusért folyó harc egész periódusának szövetségi politikájaként is számításba jöhetett. Tartalmazta ugyanis — bár más módon mint a korábbi stratégia — a szocialista forradalom megközelítését, az antifasiszta-demokratikus és a szocialista átalakulás feladatai összekapcsolásának lehetőségét. Alkalmas volt tehát arra, hogy az antifasiszta ellenállási mozgalomból kinövő népi demokratikus forradalom időszakában is fennmaradjon, továbbfejlődjön. A népfront maradt ilyenformán a szövetségi politika kerete továbbra is, sőt az 1944–45-ben megújított céllal, tartalommal és formában megjelenő népfront vált az egyik döntő tényezőjévé annak, hogy a második világháború után a szocialista forradalom népi demokratikus formában, békés úton, fokozatosan, széles körű szövetségi bázison mehetett végbe.⁴

A népfrontpolitika kialakulása és megvalósítása hosszú, ellentmondásos folyamat volt. A kommunista mozgalom népfrontkonceptiója és az egyes országok népfrontszervezetei is jelentős fejlődésen mentek keresztül az antifasiszta, háborúellenes harc menetében.⁵ A népi demokratikus forradalom és a népi demokratikus hatalom szempontjából a legszámottevőbb változás az volt, hogy a szövetség kiszélesedett, mivel a II. világháború időszakában a népfrontpolitika vált az osztályharc döntő formájává, a népfront illetve nemzeti front vált a szövetségi politika egyetlen lehetséges keretévé. A háború kitörésével, a nem-

zeti függetlenség veszélybe kerülésével olyan rétegek is szembekerültek a fasizmussal és bekapcsolódtak a népfrontba, amelyek korábban erre nem voltak hajlandóak és szembenálltak vele. Ezen az alapon a vizsgált terület kommunista pártjai közül több is — különösen ott, ahol a német fasizmus nyíltan fenyegette a nemzeti függetlenséget — a dolgozók népfrontjánál szélesebb körű antifasiszta népi-nemzeti egységfront megalakítását szorgalmazta a népfrontpolitikából, az 1935-ös kongresszusból kiindulva, arra építve. A CSKP 1938-ban az egész lakosságot mozgósította az ország védelmében. A JKP pedig szintén a burzsoáziával együtt létrehozandó blokkot próbált megvalósítani 1937—1938-ban. Ez a folyamat — amint arról a későbbiekben még lesz szó — 1939-ben egy kisebbfajta törést szenvedett, bár pl. a cseh, jugoszláv és magyar párt továbbra is ezt a vonalat folytatja 1940⁵—41-ben is. 1941-től, a háború jellegében bekövetkezett változás befejeződésével és a Komintern ezzel kapcsolatos értékelésével azonban ez a fejlődés kiteljesedik, és a széles körű nemzeti összefogás válik a Komintern irányvonalává a háború időszakában.⁶ A népi-nemzeti frontokban így általában a népi demokratikus forradalom kezdetén valamennyi, az antifasiszta harcban résztvevő, fasizmussal szembeforduló erő helyet kaphatott és sok helyen kapott is. Itt vetődik fel a polgári ellenállás kérdése, viszonya a népfronthoz. Ezek bekapcsolódása a nemzeti ellenállási frontba a nemzetközi körülményektől, a belső erőviszonyoktól, osztály- és politikai viszonyoktól függött. Ennek függvényében kapcsolódott be vagy teljes egészében (Csehszlovákia) vagy részben és átmenetileg (Lengyelország, Bulgária), vagy egyáltalán nem (Jugoszlávia, Albánia). Ezek az egységfrontok tehát a népi demokratikus forradalmi folyamat első szakaszában többségükben továbbra is a dolgozó osztályok népfrontján túlmenő össznemzeti összefogást, a stratégiai jellegű osztály- és politikai szövetség mellett, több-kevesebb taktikai elemét hordozó osztály- és politikai szövetséget is jelentettek a burzsoázia különböző csoportjainak részvételétől függően. Ettől kezdődően „népi demokratikus frontoknak” nevezhetők az antifasiszta népfrontok. „Népi demokratikus frontnak” nevezem a népfrontfejlődés 1944—1948 közötti szakaszát, amikor a munkásosztály, a dolgozó osztályok és az első szakaszban a burzsoázia egyes csoportjai is beletartoztak az összefogásba. Ez a front, fejlődésének első szakaszában elsősorban demokratikus feladatokat oldott meg, később, ahogy a forradalom fejlődött, a második szakaszban a proletárdiktatúra megteremtésének közvetlen feladatait oldotta meg. Így a népi demokratikus front fokozatosan átnőtt a proletárdiktatúra politikai rendszerébe tartozó népfronttá. Végeredményben tehát a „népi demokratikus frontok” a népi demokratikus forradalom feladatát oldották meg.

A népi demokratikus útra lépő országokban tehát a forradalmi és demokratikus erőket összefogó széles körű szövetségi politika a népfrontokon keresztül valósult meg. Ez a népfrontok közös tartalma valamennyi európai népi demokratikus forradalomban. A népfrontok fejlődésük egész időszakában különböző osztályok és rétegek szövetségét jelentették. Az egyes országokban a népfrontok összetétele és felépítése lényegében attól függött, hogy ezeknek az osztályoknak és rétegeknek milyen közös céljaik, feladataik, milyen közös érdekeik voltak, ezt a közös érdeket, közös célt, az egyes osztályok és rétegek politikai képviselői megértették-e, ennek alapján hogyan viszonyultak a népfronthoz, ez a közös érdekelttség hogyan tükröződött a népfrontban, az egyes pártok tevékenységében. Az egyes országok sajátos körülményei, nemzeti sajátosságai, gazdasági, társadalmi, osztály-, politikai és pártviszonyai, történelmi hagyományai, a második világháborúban játszott szerepük, megszállt vagy meg nem

szállt voltak, az ellenállási mozgalom körülményei, méretei és a népi demokratikus forradalmak sajátosságai, különböző fejlődésmenete természetesen döntően befolyásolták az egyes népfrontok fejlődését, összetételének alakulását, szerepét és szervezeti felépítését egyaránt. A kommunista pártok éppen ezért különböző formákon, struktúrákon, működési mechanizmusokon keresztül valósították meg népfrontpolitikájukat. Ezeknek a tapasztalatoknak a számbavétele a szocializmus építésének későbbi periódusaiban a szocializmus politikai rendszerének funkcionálása, a szocialista demokrácia megvalósítása szempontjából rendkívül fontos. A szocialista országok szocialista nemzeti egység irányába fejlődő szövetségi politikája és a hatalomért küzdő kommunista pártok széles körű antiimperialista egységfrontpolitikája kimunkálásához és megvalósításához a népfrontpolitika, a népfrotmozgalom elméleti-történeti és ezen belül a népi demokratikus forradalmak időszakában végbemenő fejlődésének vizsgálata nélkülözhetetlen.

II.

A NÉPFONTOK KIALAKULÁSA ÉS FEJLŐDÉSE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ IDŐSZAKÁBAN

A Komintern VII. kongresszusának határozatai nagy lendületet adtak az egyes kommunista pártoknak saját országuk viszonyaira alkalmazott népfront-programjaik kidolgozásához, a népfrontmozgalom megindításához és szervezeti kiépítéséhez. A vizsgált országok közül kezdetben a népfrontpolitika megvalósításában legmesszebbre Bulgáriában, Jugoszláviában és Romániában jutottak el. Bulgáriában 1936-ban létrejött egy népfront jellegű szervezet. Romániában a Román Kommunista Párt 1936-os, antifasiszta népfront alakítását célzó javaslatára egy demokrata harci front alakult, amely az 1937-es választáson is részt vett. Jugoszláviában a Jugoszláv Kommunista Párt 1935-ben a Népszabadság Frontjának, egy széles körű antifasiszta népfrontnak a megteremtését hirdette meg. Ezekben az országokban tehát viszonylag korán szervezeti formát is öltöttek a népfrontmozgalmak.¹ Történtek ilyen jellegű kezdeményezések a többi érintett országban is. Bizonyos különbségek már a népfrontmozgalom e korai szakaszában is megfigyelhetőek. Csehszlovákiában a polgári demokrácia körülményei között, a népfront már kezdetől inkább a külső veszély, a függetlenség elvesztése ellen irányult, domináns volt a nemzeti elem, míg a többi országban jelentős mértékben a hazai fasiszta vagy fasizálódó rendszerek ellen is irányult. Csehszlovákia kivételével a térség országainak népfrontmozgalmát jelentősen befolyásolta az is, hogy a kommunista pártok illegális körülmények között tevékenykedtek, ezért sok áttételes, közvetett formát alkalmaztak a népfront megszervezésében. Ez bonyolította, megnehezítette a népfrontok létrehozását felülről, pártközi megegyezéssel, viszont a súlyos gazdasági-társadalmi ellentmondások, feszültségek már ekkor — vagy később, az ellenállási mozgalomban — elősegítették egy széles körű népi-nemzeti összefogás létrehozását, elsősorban népi mozgalom, tömegmozgalom formájában, a fegyveres harcban, amennyiben ezt más tényezők, a polgári, kispolgári pártok, a burzsoázia befolyása nem akadályozta, mint pl. Magyarországon és hosszú ideig Romániában.

A népfrontok fejlődése azonban nem volt egyenesvonalú. Az 1930-as évek második felében a biztatóan indult népfrontmozgalom visszaesett, a létrejött korai népfrontkezdeményezések nem bizonyultak tartósnak, szétestek. A népfront vereségei, a felső szintű pártegyüttműködés megteremtésének sikertelenségei, valamint a kispolgári és a szociáldemokrata pártok magatartása miatt a Komintern visszatért az alulról megvalósítandó és szűkebb népi egységfront gondolatához. Dimitrov 1939-ben „a népfront-, a nemzeti egységfronttörekvések esélyének átmeneti gyengülését állapította meg” egyik levelében.² Ez néhány kelet- és közép-európai országban is hatott, ahol az illegális kommunista pártok az alulról megvalósított egységfront eszméjét helyezték ismét előtérbe. Meg kell jegyezni, hogy a vizsgált országokban azonban ez nem bizonyult súlyos hibának, mivel többségük osztály- és pártviszonyai kedveztek egy alulról megvalósított népi-nemzeti front létrehozásának is. A második világháború alakulása, a nemzetközi antifasiszta koalíció létrejötte, a nemzeti függetlenség veszélybe kerülése, a népfront kiszélesedése az antifasiszta, háborúellenes harcban, ismét lehetővé és szükségessé tette a felső megegyezést is, ahol erre az osztály- és pártviszonyok lehetőséget adtak. Az új helyzetnek megfelelő új politikát az 1941. jún. 22-i KI titkársági határozat és Dimitrov ekkori beszéde határozta meg. Ezek egységes nemzeti frontról, nemzeti felszabadítási mozgalomról szóltak, minden nép és minden aktív antifasiszta részvételével. A kommunistáknak vezető szerepet kellett játszaniuk ebben a harcban és mindent alá kellett rendelniük ennek a közvetlen feladatnak.³ A felső megegyezést is magában foglaló nemzeti frontra irányuló törekvések főleg a háború utolsó szakaszában vezettek sikerhez néhány országban, mint pl. Csehszlovákiában és Romániában. Más ilyen irányú kísérletek is történtek, de a cseh központi népfrontszervezetet 1941-ben szétverték, máshol pedig nem sikerült ilyen megegyezés létrehozása, elsősorban a polgári ellenállás, a polgári emigrációs kormányok magatartása miatt, mint pl. Lengyelországban, Jugoszláviában és részben Bulgáriában.

Albániában az idegen fasiszta megszállás körülményei között, az 1941. november 8-án alakult Albán Kommunista Párt — amely az ország egyetlen politikai pártja volt — már első kiáltványában fő feladatául a nemzeti felszabadító harcot, a nemzeti függetlenség kivívását, a nép széles rétegei egységes fegyveres harcának megszervezését tűzte ki. A harc politikai és katonai megszervezésére és vezetésére a nemzeti felszabadítási front eszméjét hirdették meg és hozzá is kezdtek megalakításához. A szervezés sajátossága volt, hogy 1942 márciusában, még a népfront központi szervének megalakítása előtt, az AKP Központi Bizottsága utasítást adott a pártszervezeteknek, hogy kezdjenek hozzá a helyi népfrontszervek, a helyi nemzeti felszabadító tanácsok létrehozásához. 1942. szeptember 16-án követte ezt a pezai konferencia, ahol meghirdették az ANFF létrejöttét és amely ennek első konferenciájaként jelentős lépés volt a népfront szervezeti kiépítésében. Az albán viszonyok között tehát egy alulról kiinduló és kiépített szervezatként kezdődött a népfront kialakítása. A konferencián a kommunisták mellett különböző nacionalista csoportok, az ifjúsági és nőszervezetek képviselői és részt vettek. A feudális-burzsoá erők azonban nem csatlakoztak a kommunisták vezetete népfronthoz, hanem saját, később a megszállókkal együttműködő szervezeteket hoztak létre. Az ANFF tárgyalta ezek vezetőivel, kapcsolatot keresett velük. Elhatározták közös akcióbizottság megalakítását is, de az együttműködés a gyakorlatban nem jött létre. Az ANFF tulajdonképpen a dolgozó osztályok, a kislétszámú munkásosztály, a

szegény- és középparasztság, a kisiparos és kiskereskedő réteg, valamint a hazafias értelmiség népfrentjét jelentette; amelynek harca az idegen elnyomás mellett a hazai feudalizmus és a falusi burzsoázia ellen is irányuló osztályharcot, társadalmi forradalmat is jelentett. Szervezetileg az AKP és a pártonkívüliek, illetve a tömegszervezetek képviselőiből alakult. Az ANFF tehát a fegyveres felszabadító harc összefogásának politikai szervezeteként jött létre és fejlődését a továbbiakban is a fegyveres harc szükségletei és alakulása határozta meg. A helyi néptanácsok, amelyek a népfrent helyi szervezetei voltak, a megszállt területeken a fegyveres felkelés szerveiként, harci szervként jöttek létre. Összefogták az összes hazafias réteget, agitációt és propagandát folytattak, irányították a megszállók elleni politikai munkát. A politikai harc, a fegyveres harcra való mozgósítás mellett konkrét segítséget is nyújtottak a partizánoknak. A felszabadított területeken a tanácsok ezen kívül még közigazgatási-adminisztratív funkciókat is elláttak, tehát hatalmi szervek is voltak.

Az AKP 1943. márciusi labinoti konferenciája megerősítette az egész népi nemzeti felszabadítási frontban történő tömörítésének irányvonalát. Leszögezte, hogy nagyobb számban kell szervezni a nemzeti felszabadító tanácsokat és „a népi demokratikus hatalom és a nemzeti felszabadító harc igazi szerveivé kell tenni őket”.⁴ A konferencia határozatainak megfelelően 1943. szeptember 1-én tartották az ANFF második konferenciáját, amelyen elhatározták, hogy az egész országban tanácsokat hoznak létre és szervezetileg megerősítik azokat. A frontnak, mint politikai-társadalmi és mint államhatalmi szervezetnek a kettősségét a nemzeti felszabadító tanácsok 1944. május 2-i pörmeti kongresszusa megerősítette. Ezen ugyanis megalakították az Albán Nemzeti Felszabadítási Front Antifasiszta Nemzeti Felszabadító Tanácsát, mint az új államhatalom legfelsőbb szervét és mint legfelsőbb népfrentszervezet. Ennek végrehajtó szerveként létrejött az Albán Nemzeti Felszabadítási Front Antifasiszta Bizottsága. A népfrent szervezeti továbbfejlesztéséhez jelentősen hozzájárult e tanács 1944. október 20-i berati kongresszusa, amely ezt a kettősséget megszüntette.⁵ Itt ugyanis létrehozták az ANFF Főtanácsát, elválasztva ezzel a népfrent legfelsőbb szervét a létrejött népi demokratikus hatalom legfelsőbb államhatalmi szervétől. Ez a kettéválasztás helyileg is megtörtént az ANFF helyi tanácsainak létrehozásával. Így az Antifasiszta Nemzeti Felszabadító Tanács és a harcban létrejött nemzeti felszabadítási tanácsok az államhatalom központi és helyi szervei lettek és a továbbiakban közigazgatási-hatalmi feladatokat láttak el. Az új népi hatalom politikai alapját, társadalmi bázisát pedig az ettől kezdve Albán Demokratikus Frontnak nevezett népfrent — a korábbi ANFF — fő- és helyi tanácsai jelentették. Természetesen az albán népfrent kialakulásának ezek a sajátosságai, a hatalmi és népfrentszervek szoros kapcsolata a népi demokratikus forradalom további menetében is jelentkeztek. 1944 novemberétől, Albánia teljes felszabadulásával a népi demokratikus forradalom befejezését, a hatalom megszilárdítását, a proletárdiktatúra kiépítését, a szocializmus építésére való áttérés előfeltételeinek megteremtését tehát egy olyan hatalom végezhette el, amelyben a munkásosztály kizárólagos hatalma érvényesült. Egy ilyen — lényegében a proletárdiktatúra feladatait teljesítő — népi demokratikus hatalom politikai-társadalmi tömegszervezeteként egy egypártrendszerű népfrent, mint e hatalom politikai rendszerének egyik legfontosabb tömegszervezete fejlődhetett tovább az új követelményeknek megfelelően. A továbbfejlesztés a kialakult osztályszövetség bővítését, megszilárdítását, az ADF kiszélesítését jelentette. A berati kongresszus után a népfrentot a kommunisták és párton-

küvüliek szervezett kapcsolátát biztosító szervezetként fejlesztették 1944—45 folyamán. A kongresszuson a népfront szélesebb körű szervezését határozták el, nem kommunistáknak is helyet adtak a népfrontszervezetekben és a törvényhozó-hatalmi szervekben.⁶

Bulgáriában a Bolgár Munkáspárt (kommunisták) 1941 júniusában fegyveres harcot hirdetett a monarcho-fasiszta rezsim, a német fasizmussal való szövetség, a háborúba való bekapcsolódás ellen. A párt közvetlenül a tömegekhez fordult és a fegyveres harc kibontakoztatásával párhuzamosan a korábbi népfrontmozgalomra és népfrontszervezetekre alapozva építette ki a széles körű antifasiszta nemzeti egységfrontot. A párt 1942. július 17-én meghirdetett programja alapján jött létre a munkásosztály, a dolgozó parasztság, a kispolgárság, a népi értelmiség és a haladó, hazafias katonaság összefogása, a bolgár nép antifasiszta, demokratikus és hazafias erőinek egysége, a Hazafias Front keretében. Az ún. kezdeményező bizottság augusztusi ülése után bontakozott ki az illegális helyi Hazafias Front-bizottságok hálózata. Először a helyi, járási és területi bizottságok jöttek létre. Résztvettek ezekben más pártok képviselői is, holott vidéken a nem fasiszta pártoknak nem voltak szervezetei, és hivatalosan a Hazafias Fronthoz, csak a közép-burzsoá-katonatiszti rétegeket tömörítő szervezet, a „Zveno” csatlakozott. Helyi szinten bekapcsolták a frontbizottságok munkájába a tömegszervezetek képviselőit is, amelyek a HF tevékenységében igen nagy szerepet játszottak, különösen a sajátos bolgár gazdasági szövetkezetek és egyesületek. 1942 végén 136, 1943 végén 290, 1944 szeptember elején 622 bizottság (3855 taggal) működött az országban.⁷ A területi, járási és helyi bizottságok irányítására az egyes pártok vezetőségével kötött megegyezés alapján 1943 augusztusában megalakult a népfront központi-irányító szerve, a Hazafias Front Nemzeti Bizottsága. Ez a testület 5 tagból, a Hazafias Fronthoz csatlakozott négy párt — a BMP(k), a Bolgár Szociáldemokrata Párt, a Bolgár Földműves Népi Szövetség „Pladnye” szárnya és a Zveno csoport — képviselőiből és egy pártonkívüliből állott. Ezenkívül a HF már korábban — 1943 márciusában — létrejött Központi Ifjúsági Bizottsága és hét tömegszervezet csatlakozott, amelyek azonban a Nemzeti Bizottságban nem kaptak helyet. Ettől kezdve a területi, járási és helyi (városi, falusi) bizottságokon kívül több helyen üzemi, hivatali, vállalati, tanintézeti, tudományos intézeti és lakónegyedi bizottságok is alakultak. 1944 februárjától a hadseregben is illegális Hazafias Front-bizottságok jöttek létre. A helyi bizottságok szoros kapcsolatban álltak a harci csoportokkal, ezek utánpótlását jelentették, és politikai munkát is folytattak. Harcoltak a lakosság közvetlen gazdasági és politikai érdekeinek védelméért. Az illegálitás körülményei között — és mivel a BFNSZ Nikola Petkov-féle csoportja, a Pladnye csoport ellenezte — a HF NB nem tudta irányítani a területi bizottságokat, így ezek 1944. szeptember 9-e előtt nagyfokú önállósággal rendelkeztek. Ez vezetett ahhoz, hogy a helyi bizottságok sokkal aktívabb tevékenységet fejtettek ki, mint a HF NB, ahol a jobboldal képviselői — akik jórészt csak kényszerből, taktikai okokból csatlakoztak — komoly akadályozó tényezőt jelentettek. A helyi bizottságokhoz sok, a Hazafias Fronthoz nem tartozó párt képviselője is csatlakozott. Bulgáriában tehát az antifasiszta népi-nemzeti mozgalom már kialakulása időszakában viszonylag jól kiépített, széles körű szervezettel is rendelkező mozgalom jellegét öltötte, a kommunista párt és a tömegek közvetlen kapcsolatán alapult, bár jelen voltak benne a pártkoalíciós jellegű népfront elemei is, és formáját tekintve tulajdonképpen a népfront többpártrendszerű típusáról beszélhetünk. A burzsoázia képviselői azonban

ebben az összefogásban nem voltak benne. A koalíciós jelleg a Hazafias Frontban végig háttérbe szorult és minimális volt, még 1944 végi és 1945-ös átmeneti megerősödése idején is. A HF vázolt kialakulási folyamata és a benne kialakult erőviszonyok tették lehetővé, hogy a fasiszta rendszer 1944. szeptember 9-i megdöntése, a tényleges nemzeti függetlenség kivívása után, amikor a Hazafias Frontba tömörült antifasiszta osztályszövetség kormánya megalakult, a létrejött népi demokratikus hatalom már igen korán, 1945-től kezdve, lényegében a proletárdiktatúra funkcióit betöltve fejezhette be a népi demokratikus forradalmat. Ez azt jelentette, hogy a népfront Bulgáriában a második világháborúból tulajdonképpen népfrontos osztályszövetséget jelentő pártszövetséggént és nem laza, ideiglenes pártkoalícióként került ki, bár szervezetileg pártok megegyezését is tartalmazta és tükrözte.

Csehszlovákiában a népfront kialakulásának folyamata eltért az eddig tárgyaltaktól. A népfront gyökerei itt egy polgári demokratikus rendszerbe nyúltak vissza, ahol — legalábbis cseh területen — hazai fasiszta rendszer nem jött létre. A népfront itt az első pillanattól kezdve — a többi országnál nagyobb mértékben — elsősorban a nemzeti függetlenség védelmében, a német fasizmus elleni harcon alapult. A megszállás után a kibontakozó antifasiszta összefogásnak ez a nemzeti jellege még fokozódott. Az antifasiszta együttműködésre, a népi-nemzeti front kialakulására a nemzeti függetlenség kérdése nyomta rá bélyegét. Az összefogáson belüli osztályerőviszonyok is másképpen alakultak, mivel a fejlett, erős burzsoázia antifasiszta része is a népi-nemzeti összefogás potenciális résztvevője lehetett és lett is. A csehszlovák népfrontfejlődés másik jellemző vonása, hogy a népfrontmozgalom és annak szervezeti kialakulása és fejlődése az eltérő történelmi körülmények következtében különbözőképpen alakult a cseh és a szlovák országrészekben. A Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottságának 1938. október 4-i kibővített ülésén elfogadott elvek szerint, a német megszállás körülményei között bontakozott ki a népfrontmozgalom, és szervezetének, politikai centrumának kiépítése. A cseh országrészekben a népfront tartalmi és szervezeti fejlődését illetően két periódust különböztethetünk meg. A CSKP KB 1941. szeptember 6-i ülésének határozata értelmében kísérlet történt a nemzeti függetlenségi harc, a népfront központi politikai szervezetének, a Központi Nemzeti Forradalmi Bizottságnak a megalakítására. Az antifasiszta harc alsóbbszintű szerveiként pedig a nemzeti bizottságokat jelölték meg és kezdték kiépíteni. Ezt a központi szervet a megszállók felszámolták és a megszállás súlyos körülményei között a cseh ellenállási mozgalom — a nemzeti bizottságok léte ellenére — sokáig nem tudott eljutni egy széles körű, kiépített népfrontszervezet megteremtéséig. Az ellenállási mozgalmat irányító új központi szerv, a Cseh Nemzeti Tanács (később Bizottság) megalakításához a hazai ellenállási mozgalom csak 1945-ben, a prágai felkelés előestéjén jutott el. A népfront vezető szerve tehát cseh földön nem jött létre. A kommunisták vezette ellenállási mozgalom azonban az 1938-as határozatokból kiindulva továbbra is kapcsolatot keresett és megegyezésre törekedett a burzsoázia képviselőivel, a polgári pártok felső vezetésével is. A nemzeti front fejlődésében 1943-tól számíthatjuk a második szakaszt, amikor az ellenállási mozgalom és a népfront alulról történő szervezése mellett az emigrációban is megvalósult a különböző pártok képviselőivel történő megegyezés. A cseh népi-nemzeti összefogás megalakulásánál tehát bizonyos mértékig időben is el lehet választani a népfront kialakulásának kétfajta módszerét, amelyek szerint a népfront szervezetileg különböző típusai is alakultak. A cseh nemzeti frontban a közvetlen szö-

vetség és a koalíciós pártközi együttműködés elemei tehát nemcsak egymás mellett léteztek, hanem átmenetileg időben is elkülönültek. A cseh népfrontban a pártközi, koalíciós megegyezések súlya sokkal jelentősebb volt mint máshol és a felszabadulás után a nemzetközi és belső helyzet, a népfronton belüli erőviszonyok is a többpártrendszerű népfronttípus fejlődését segítették elő. A Komintern 1941. június 22-i irányvonalának megfelelő összetételű népfront (nemzeti front) tulajdonképpen Csehszlovákiában jött csak létre 1945-ig.

A másik jellemzőként említhetjük azt, hogy az összefogás központi szerve, a csehek és szlovákok Nemzeti Frontja 1945 márciusában külföldön alakult meg, az emigrációban tartózkodó politikai pártok és politikusok megegyezésével. A Nemzeti Front sem nevezhető azonban hagyományos, parlamentáris pártkoalíciónak, mivel kiegészítette ezt a hazai népfrontmozgalom és a belőle ki-növő nemzeti bizottságok hálózata. Az elmondottakból következik, hogy a csehek és szlovákok Nemzeti Frontja osztálytartalmát tekintve szélesebb körű volt mint a jugoszláv és az albán, mivel magában foglalta a burzsoázia antifasiszta szárnyát és politikai pártjait is. Ez a Nemzeti Front struktúrájában is tükröződött. Az ellenállási mozgalom időszakában szervezetileg nem volt teljes mértékben kiépítve és tulajdonképpen működőképes vezető szerve sem volt. A nemzeti bizottságok, amelyek illegális, népi, harci szervek voltak, — mivel egy széles körű fegyveres felszabadító háború cseh földön nem tudott kibontakozni — nem játszhattak olyan jelentős hatalmi illetve politikai szerepet ekkor, mint akár a jugoszláv, albán akár a bolgár, lengyel típusú népi bizottságok. Ezek jelentőségét inkább az adta meg, hogy mint a későbbi államhatalom csirái és mint a társadalmi-politikai irányítás szervei épülhettek ki. A népfront helyi szervei tehát kialakultak, de feladataikban, céljaikban és főleg formájukban, felépítésükben különböztek a partizánháború mellett létrejött helyi népfront-bizottságoktól.

Az önálló fasiszta szlovák állam létrehozása bizonyos fokig más mederbe terelte a szlovák népfront fejlődését. A népfront szervezeti kialakításának mindkét — alulról és felülről történő — módszerét felhasználták itt is, de a hazai fasiszta rendszer léte a népfront tartalmát és szervezési formáit egyaránt módosította és sok vonatkozásban hasonlóságot mutatott a lengyel és bolgár, de a jugoszláv népfront fejlődéséhez is. A szlovák népfront 1945. május 9-e előtti fejlődésében — a szlovák uralkodó osztályok, burzsoázia gyengesége és a szlovák fasizmushoz való kötődése miatt — jóval kisebb szerepet kaptak a pártkoalíciós elemek. Szlovákiában is megalakult a Központi Nemzeti Forradalmi Bizottság, amely már 1943-ban Szlovák Nemzeti Tanácsá alakult át. Így Szlovákiában létrejött az antifasiszta ellenállás, a népfront vezető szerve. A szlovák népfront tartalmát, jellegét, feladatait és struktúráját így a kibontakozó széles körű fegyveres ellenállási mozgalom, a nemzeti felkelésbe átnövő felszabadító harc kifejlődése is befolyásolta. Nem pártkoalíciót, hanem az egész nemzetre kiterjedő szervezetet, a nemzeti front tényleges szervezeti kiépítését hirdették meg a Szlovák Nemzeti Tanácsban és a nemzeti bizottságokban. A cseh és szlovák népfrontfejlődésben mutatkozó kettősség bizonyos problémákat okozott is a népi demokratikus forradalom kezdetén a CSKP politikájának kidolgozásában. Összességében megállapíthatjuk, hogy a népfront a cseh és szlovák országrészekben is a háború végére eljutott nagyjából kikristályosodott politikai és részben szervezeti kifejeződéséig, amely a későbbiekben az új, népi demokratikus hatalom politikai alapját jelenthette.

Jugoszláviában a társadalmi, osztály-, politikai és pártviszonyokból követ-

kezően a népi felszabadító háború és a népfront fejlődése szintén sajátos történelmi körülmények között bontakozott ki. Ebben az országban az antifasiszta, népi felszabadító mozgalom korán nagyarányú fegyveres nemzeti felszabadító háborúvá tudott fejlődni. A nemzeti felszabadító harc a legszorosabban összekapcsolódott a társadalmi felszabadulással, a népi demokratikus forradalom már a második világháború időszakában egy új — lényegében a proletárdiktatúra funkcióit teljesítő — népi demokratikus hatalom kialakulásához vezetett. Jugoszláviában ugyanis már 1939—40-ben erős, általános, népi antifasiszta front jött létre, amely a szakszervezeti, ifjúsági, szövetkezeti, nő- és sportszervezetek egy részét is magában foglalta. A különböző polgári pártok nemzeti és társadalmi-politikai feladataikat nem teljesítették, csődöt mondtak — és ami rendkívül fontos a jugoszláv népfront később kialakuló szervezete szempontjából, ezek nem összjugoszláv, hanem nemzeti, tartományi szervezetek voltak —, így a jugoszláv állam feldarabolása után ezek nem játszhattak jelentős szerepet. Ezekből a tényezőkből kiindulva a Jugoszláv Kommunista Párt, mint egyetlen összjugoszláv politikai erő a nép legszélesebb rétegeinek mozgalmi, szervezeti tömörítését hirdette meg, felismerve azt, hogy a nemzeti-nemzetiségi problematikát az adott körülmények között csak társadalmi forradalommal lehet megoldani. „A népfront tömegalapokon nyugvó megszilárdítása és tartóssága szempontjából óriási jelentősége volt a nemzeti kérdés, a szociális probléma helyes megoldásának és a távlatoknak” — hangsúlyozta Tito a jugoszláv népfront kialakulását elemezve.⁸ Mindezeket figyelembe véve a JKP 1941 áprilisában azonnal meghirdette az ellenállás fegyveres és politikai előkészítését és megszervezését. A népfront megalakításának körülményei azonban az egyes tartományokban nem voltak azonosak. Így a tartományi népfrontok különböző időpontokban jöttek létre. Nem zárkózott el a JKP az egyes polgári pártokkal való megegyezés elől sem, ez azonban csak Szlovéniában sikerült. A legkorábban, 1941. április 27-én itt alakult meg egy antiimperialista, később a Szlovén Felszabadítási Front nevet felvevő szervezet. Ebben a keresztényszocialisták, a Sokol szervezet egy csoportja és egyéb politikai szervezetek is részt vettek. Ennél kisebb mértékben és tulajdonképpen csak egyénekként, néhány más párt vezető személyiségei a többi területen is csatlakoztak az antifasiszta fronthoz. Szlovéniát követően 1941 nyarán kezdtek megalakulni Szerbiában is a népfelszabadító front szervezetei és ezzel párhuzamosan a népfelszabadító bizottságok. 1941 őzétől pedig a többi területen is megkezdték a felszabadító front helyi szervezeteinek létrehozását.

Jugoszláviában az uralkodó osztály minden csoportja szembefordult a felszabadító háború időszakában a kommunisták vezette és szervezte népfronttal, a tárgyalások ellenére nem csatlakozott hozzá. Így az kezdettől a munkások, parasztok, városi kispolgárság szövetségét jelentette. Egész felépítését, jellegét, a partizánháború körülményei, valamint az új, népi demokratikus államhatalom megteremtésének folyamata határozta meg. Ez és a burzsoázia magatartása tette szükségessé és lehetővé, hogy már a második világháború idején egy szilárd népi egységfrontot, egységes politikai szervezetet teremtsenek a felszabadító harc és az új államhatalom politikai alapjaként, támaszaként. Ez volt Jugoszlávia Népi Felszabadító Frontja, amelynek Országos Bizottsága, valamint helyi bizottságai kezdettől fogva szervezett formában egyesítették a JKP irányításával a nép harcra hajlandó rétegeit. Jugoszláviában a népfrontpolitika hazai viszonyokra alkalmazott változata abban is kifejezésre jutott, hogy így az egységfront népi és nemzeti jellege nem vált el egymástól, illetve szervesen

egybekapcsolódott. A nemzeti egységfront jugoszláv típusa teljes egészében megfelelt a Komintern 1935-ben kidolgozott népfrontelképzelésének, és annak értelmében népfrontnak tulajdonképpen csak a jugoszláv és az albán egységfront tekinthető. A népfrontpolitika közvetlen és távolabbi céljai, az antifasiszta harc, a nemzeti függetlenség megvédése és a társadalmi forradalom, nem váltak el egymástól, vagyis az egységfront tartalma (a társadalmi és nemzeti feladatok egybefonódása) itt lényegében egybeesett a népfront összetételével, szervezeti felépítésével. A mozgalmi és tömegszervezeti, politikai és hatalmi-közigazgatási jelleg is itt kapcsolódott egymáshoz a legszervezesebben a népfront kialakulása idején. A jugoszláv népfrontot ugyanis egységes, egyéni tagságon és egyéni belépésen alapuló, alulról kibontakozó szervezetként tudták ennél fogva kiépíteni, amelynek mindenki tagja lehetett, aki hajlandó volt a harcra. Falusi és városi népfrontbizottságok (népi felszabadítási frontbizottságok) jöttek létre a megszállók és a kollaboránsok elleni politikai harc eszközeiként. A népfront magába foglalta az egységes népi ifjúsági szervezetet, a Nők Antifasiszta Szövetségét és a hadsereget is. A bizottságok sok helyen hatósági funkciókat is betöltöttek. Ahol a hatalmi szervekként funkcionáló népfelszabadító bizottságok a frontbizottságok létrejötte előtt megalakultak, ez utóbbiak ilyen jellegű tevékenységet nem folytattak. Ezeket a helyeken a hatalmi szervek a népfrontbizottságokra támaszkodtak, a népfrontok váltak — tömeges és egységes jellegű szervezetként — az új típusú, népi hatalom gépezetének politikai alapjává. A fejlődéssel, a Jugoszláv Népfelszabadító Antifasiszta Tanács és a Jugoszláv Nemzeti Felszabadító Bizottság, valamint a népfelszabadító bizottságok kiépítésével — amelyek természetesen népfrontalapú szervek voltak — 1944—45 folyamán a hatalmi és a politikai-társadalmi funkciókat elválasztották egymástól. A népfront ekkorra már legfelső, tartományi-nemzeti és helyi szervezetekből állott. A felszabadított és megszállt területeken is elsősorban a harccal kapcsolatos feladatokat, ezenkívül a felszabadított területeken a politikai-társadalmi-gazdasági élet megszervezésének feladatait is teljesítették. 1944-re a népfront már Jugoszlávia lakosságának nagy többségét egyesítette. Országos vezetősége jött létre és — ahol még ilyenek nem voltak — tartományi, területi, körületi, járási bizottságok alakulásával folytatódott a népfront szervezeti kiépítése. 1944 májusában megalakult a Horvát Népfelszabadító Front Végrehajtó Bizottsága, majd hasonló testületek jöttek létre a többi tartományban is. A jugoszláv népfront tehát egységes programmal és célokkal rendelkező, egységes, általános, tartós, intézményesített tömegszervezetként került ki a háborúból, mint a proletárdiktatúra funkcióit teljesítő népi demokratikus hatalom politikai rendszerének alkotórésze.

Lengyelországban az 1942 januárjában alakult Lengyel Munkáspárt a megszállók elleni széles körű fegyveres harc alapján hirdette meg a munkásosztály vezette széles nemzeti front jelszavát és szervezte ennek megvalósításaként a népi-nemzeti frontot, „... az egész nép előtt az a feladat áll, ... hogy megalakítsuk a nemzeti frontot... az árulók és kapitulánsok nélküli frontot.”⁹⁹ Az LMP koncepciója kezdettől tartalmazta azt is, hogy a lengyel nemzeti és társadalmi katasztrófát előidéző fasiszta rezsim nem restaurálható. Ez a népfront-programra is hatott és a népfrontfejlődést befolyásolta. A kommunisták háború alatti népfrontkoncepciói, megnyilatkozásai a háború utáni új, népi demokratikus berendezkedés tervét is erőteljesen hangsúlyozták. Ebben a vonatkozásban tehát a lengyel népfrontmozgalom kezdeti és jórészt — különösen 1943—1944-ben — egész háború alatti fejlődése is a megszállt országok népfrontjai

közül tartalmilag és ebből következően részben szervezeten is, a jugoszlávhoz állt közel. A párt a népfrontot, mint a nép közös érdekből eredő akcióegységét, mint össznépi szövetséget és egyben politikai kompromisszumot, mint egyetlen össznépi harci programot határozta meg. Az LMP népfrontért való többoldalú harca a második világháború éveiben jelentős fejlődésen ment keresztül és eredményekhez vezetett. 1942-ben a párt a kialakulóban lévő nemzeti front helyi szervezeteiként harci bizottságok szervezéséhez kezdett hozzá. Emellett tárgyaltak és keresték a megegyezés lehetőségét a burzsoá emigráció pártjaival és hazai képviselőivel is. Tehát ekkor a nemzeti front létrehozásának kombinált módszerét alkalmazták. A lengyel ellenállási mozgalom fejlődése, a külső és belső körülmények, a lengyel társadalom osztály- és politikai viszonyai azonban azt eredményezték, hogy a burzsoázia pártjaival, a londoni emigrációval nem sikerült megegyezni. Ezért 1943 tavaszától kezdve előtérbe került Lengyelország néptömegeinek az LMP vezetésével egy nemzeti demokratikus frontban történő egyesítése, egy nemzeti-demokratikus program alapján. Ebből következően a felülről történő megegyezés, a koalíció elemei háttérbe szorultak. A pártnak kettős célja volt: egyrészt kifejleszteni a fegyveres harcot, másrészt pedig a reakciós uralkodó osztályt kizárni a háború utáni Lengyelország irányításából. Ezért az egységes, antifasiszta nemzeti demokratikus frontban a háború utáni népi hatalom politikai rendszerének alapját és szervezetét is meg kívánta teremteni szövetségi politikájával. E célok érdekében alakult 1943. december 31-én az Országos Nemzeti Tanács, amely e front legfelsőbb szerve volt. Ez hivatott volt ellátni az ideiglenes hatalmi szerv és a politikai képviselői szerv kettős funkcióját.¹⁰ Az ONT saját politikai platformmal és szervezeti elvekkel rendelkezett. Az ONT-nek bizonyos pártközi megegyezés jellege is volt, mivel 14 szervezet csatlakozott hozzá. A legjelentősebb polgári és kispolgári pártok vezetősége azonban megtagadta a csatlakozást, és egy, az ONT-vel szembenálló politikai centrumot hozott létre. Tehát a lengyel népfront fejlődése 1943-tól inkább a tömegek közvetlen szervezésének eszközeivel történt, bár a front vezető szervének megalakításában a Lengyel Szocialista Párt balszárnya és a Néppárt egy csoportja is részt vett.¹¹ Szervezési elvekben azonban ezen túlmenően is eltért a lengyel népfront a jugoszlávtól, mivel először egy központi szerv jött létre és ezután felülről lefelé építették ki a vajdasági, járási, városi és falusi néptanácsokat. A tanácsok fő feladata a felszabadító harc szervezése volt, de a népi hatalom politikai és szervezeti csiráját is jelentették. Az LMP KB 1944. januári körlevele a néptanácsokról a következőket mondotta: „A néptanácsok jelen pillanatban minden demokratikus és haladó erő egyesítésének legmegfelelőbb formáját jelentik a lengyel nép érdekében, vagyis a demokratikus Nemzeti Front szervezeti formáját. Ilyen a reakció ellen irányuló front alakítása pártunk politikai vonala alapköveteléseinek egyike... A néptanácsok nemcsak a megszállók ellen folyó össznépi harc vezető szervei, nemcsak a népakarat kifejezői, hanem az önvédelem megszervezésére mozgósító és felhívó jelszavak életbe való átültetésének eszközei, hogy maguk a néptömegek, a nép hatalmas többsége magára vegye a felelősséget az ország sorsáért.”¹² Az illegális néptanácsokban különböző szervezetek, pártok képviselői és egyének is részt vehettek. Ilyen módon a megszállás időszakában 8 vajdasági, 100 járási és városi és 300 községi néptanács jött létre.¹³ Pártokon alapuló össznemzeti front, népfront mint pártszövetség azonban 1944 nyaráig Lengyelországban nem jött létre. A Lengyel Nemzeti Felszabadító Bizottság, vagyis az ideiglenes népi hatalom megteremtéséig, kialakulásának körülményeit és felépítését tekintve a lengyel

népfront mintegy a jugoszláv és cseh népfrontok között helyezkedett el. Az új hatalom alapjaként ekkor 1944 nyarán felső szinten létrejött a Lengyel Munkáspárt, a Lengyel Szocialista Munkáspárt, a Néppárt és a Demokrata Párt demokratikus blokkja, alsó szinten viszont továbbra is a párt köré közvetlenül tömörülő népi erők alkották a felszabadító harc és az új hatalom alapját. 1945-től kezdődően az objektív külső és belső körülmények a lengyel fejlődést a népfrontot illetően tartalmilag és szervezetileg is a többpártrendszerű cseh népfrontfejlődéshez közelítették.¹⁴ Végül tehát a kombinált módszer vezetett sikerhez itt is, bár a lengyel burzsoázia magatartása miatt sokkal nehezebben, mint a cseheknél. 1945-től kezdődően a népfront mint többpártrendszerű, demokratikus pártkoalíció szilárdult meg. A helyi néptanácsok a továbbiakban az új államhatalom helyi szerveit alkották és — bár politikai szervek is voltak — nem népfrontszervezet vagy mozgalom részeként funkcionáltak.

Németországban a Német Kommunista Párt által meghirdetett egység- és népfrontpolitika realizálása csak a fasizmus leverése után vált lehetővé. A náci Németország veresége után kialakult történelmi helyzetből adódóan a Németország keleti részén végbement népi demokratikus forradalom és a népfrontos együttműködés is sok vonatkozásban speciális fejlődésen ment keresztül. A népfront előzményei itt sem hiányoztak, de jóval kisebb mértékűek voltak és 1945-ig nem juthattak el addig, mint más országokban. Az első nemzeti összefogást megvalósítani kívánó szervezet, a Szabad Németország Nemzeti Bizottsága, 1943-ban külföldön alakult meg. A fasizmus leverése után az NKP az antifasiszta demokratikus erők széles körű szövetségét hirdette meg, amelynek megvalósításában egyaránt használni kívánta a pártegyüttműködés és a népmozgalom módszerét is. A párt 1945. június 11-i kiáltványa leszögezte: „... városban és falun mind erősebben tör utat az egység utáni vágy. Erős egység kell a náciizmus végleges felszámolásához és az új demokratikus Németország felépítéséhez.”¹⁵ A párt a népfront eszméjéből, az antifasiszta nemzeti egység elvéből kiindulva szorgalmazta az antifasiszta-demokratikus pártok blokkjának megteremtését. 1945. július 14-én ez létre is jött. Megalakult tehát a népfront, négy párt: az NKP, a Német Szociáldemokrata Párt, a Német Kereszténydemokrata Szövetség és a Német Liberális Demokrata Párt részvételével. A Demokratikus Pártok Blokkja közös nyilatkozatot jelentett meg. A blokk központi választmányát a pártok öt-öt képviselőjéből hozták létre. Ennek helyi bizottságai is létrejöttek. A pártok önállóságukat fenntartották és csak egy közös akcióprogramot fogadtak el. Németország keleti övezetében tehát a népfront pártkoalíció formájában, későn, a fasizmus vereségét, a második világháború befejezését követően jött létre. Ebben a blokkban az antifasiszta burzsoázia is helyet kapott, vagyis széles körű nemzeti-népi összefogást jelentett.

Romániában a Román Kommunista Párt (RKP) az 1930-as évek második felétől kezdve nagy erőfeszítéseket tett a hazai királyi, majd katonai-fasiszta diktatúra, az ország német megszállása, a háború elleni harc és a nemzeti függetlenség megvédése érdekében egy átfogó nemzeti összefogás, demokratikus front megteremtésére. A párt 1941. szeptember 6-i felhívásában minden politikai pártot, csoportot és személyiséget, minden román hazafit együttműködésre szólított fel. Az RKP harca 1943-ban elvezetett egy népfrontjellegű hitlerellenes Hazafias Front megalakításához, amelyhez még az Ekés-front, a Hazafiak Szövetsége, a Magyar Dolgozók Országos Szövetsége (MADOSZ) és a Szocialista Paraszpárt csatlakozott. Ez a szervezet azonban nem volt elég átfogó, mivel a jelentős dolgozó tömegekre befolyást gyakorló ún. történelmi pártok, valamint

a Román Szociáldemokrata Párt sem volt tagja. A román látszatifüggetlenség és társadalmi-politikai körülmények között mindenképpen meg kellett egyezni ezekkel a pártokkal, egy csak lentről kiépített szervezetnek, egy szűkebb osztálytartalmú népfrontnak nem voltak meg a feltételei. Ezt bizonyítja, hogy a Hazafias Front nem tudott hatékony szervezetté válni. Az RKP tevékenységének eredményeképpen 1944. április közepén sikerült továbblépni a nemzeti front kiépítésében. Ekkor ugyanis megteremtették a két munkáspárt akcióegységét, amely szervezeti formát is öltött az Egységes Munkásfrontban; Ezen alapulva 1944. június 20-án létrejött a Nemzeti-Caranista és a Nemzeti-Liberális Párt csatlakozásával a nemzeti front új formája, a Nemzeti Demokratikus Blokk. A népi-nemzeti front kialakulásának specifikumai közé tartozik Romániában tehát az, hogy viszonylag későn jött létre, másrészt pedig az, hogy egymástól szervezetiileg elkülönült két vonalon alakult ki. Létezett ugyanis a pártmegegyezéssel létrejött NDB, amelyben a burzsoázia is résztvett, másrészt pedig a tömegszervezetek részvételével létrejött Hazafias Front. A két vonalat az RKP ötvözte egybe, amely minden hazafias erővel együttműködve összekapcsolta az antifasiszta népi-nemzeti frontot. Ez az összefogás 1944. augusztus 23-án megdőntötte a román fasiszta rendszert. A fordulatot azonban politikailag ekkor még nem tudták teljessé tenni, nem tudtak egy népi demokratikus rendszert megteremteni. A burzsoá-földesúri osztályok maradtak a hatalomban, egy egészében népi demokratikus rendszer még nem jött létre. A román népi demokratikus forradalomnak tehát messzebbre kellett indulnia, mint a legtöbb országban, az uralkodó osztály csaknem teljes egészének szembefordulása a faszizmussal még egy szakaszt tett szükségessé. Ennek a szakasznak fő tartalma a tényleges népi demokratikus rendszer megteremtése volt. Természetesen ez a szövetségi politika, a népfrontpolitika fejlődésében is új szakaszt jelentett. Ennek első lépéseként 1944. szeptember 6-án az RKP az RSZDP, az Ekés-front, a Hazafias Szövetsége, és a Szocialista Parasztpárt, Hazafias Antifasiszta Csoport néven felújította korábbi szűkebb osztálytartalmú, népfrontjellegű szövetségét — kibővülve tehát a szociáldemokrata párttal —, hogy koordinálja akcióit: Az osztályerők polarizálódásával mind élesebb ellentétek merültek fel az NDB polgári szárnya és a munkáspártok vezetete népi erők között. Ennek kiküszöbölésére az új helyzetnek és az új követelményeknek megfelelően az RKP 1944. szeptember 26-án meghirdette a Nemzeti Demokratikus Front (NDF) platformjának tervezetét. Ez a tervezet mind tartalmi, mind szervezeti vonatkozásban a népfrontpolitika továbbfejlesztését, az osztályerők összefogásának koncentráltabb megvalósítását, széles körű frontot és a burzsoázia jobbszárnyával való taktikai együttműködés megszüntetését jelentette. A csak közvetlen, szűkkörű feladatra, az Antonescu kormány megdöntésére létrejött NDB betöltötte hivatását. 1944. október 12-én megalakult az NDF, vagyis a pártkoalíciós blokk fronttá alakult át, a két különálló szervezési vonal egyesült. Az NDF-hez a történelmi pártok, tehát a burzsoázia egy csoportja már nem csatlakozott. Tagjai közé az RKP, az RSZDP, az Ekés-front, a Hazafias Szövetsége és a szakszervezetek tartoztak.¹⁶ Nemzeti Tanács néven a népfrontos összefogásnak központi irányító szerve is létrejött. Ebbe minden résztvevő szervezet három-három tagot delegált, kivéve az Ekés-frontot, amely kezdetben csak egyet. 1944 végén — 1945 elején a különböző demokratikus helyi szervezetek létrehozásával alsó szinten is kiépítették a népi-nemzeti összefogást. Az RKP hatalmas arányú tömegmozgalmat, sorozatos tömegakciókat indított az NDF programjának megvalósítására, a demokratikus

átalakulás teljessé tétele, egy valóban népi demokratikus rendszer, egy demokratikus összefogáson, a népfronton alapuló kormány létrehozásáért. Az NDF tehát — eltérően más népfrontoktól — harcolt a létrejött, katonai kormányok ellen és nem jelentette a létrejött hatalom politikai alapját. A harc 1944 végén — 1945 elején az NDF megszilárdításáért és kiszélesítéséért is folyt. Ez a harc 1945. március 6-án a Groza-kormány megalakulásával ért véget: Ez már a népi demokratikus rendszer, a munkás-paraszt demokratikus diktatúra kormánya volt, amelynek programját az NDF programja határozta meg, politikai alapját az NDF alkotta. Ettől az időponttól a forradalom továbbfejlődésének és a népfront fejlődésének egy újabb szakasza vette kezdetét.

A második világháború időszakában, a közép- és kelet-európai országokban az antifasiszta ellenállási harcban kialakult az a faszizmussal szembenálló osztályszövetség, politikai együttműködés, tömegmozgalom és szervezeti forma, amelyet népfrontnak nevezünk. A népfront létrejöttének, kialakulásának folyamata a különböző országokban sok vonatkozásban eltérő, rendkívüli változatos-
ságot mutat. Kialakulásuk időszakában tartalmi szempontból a népfrontokat alapvetően két nagy csoportra lehet osztani. Az egyik típusba a Jugoszláv Népfelszabadítási Front és az Albán Demokratikus Front tartozik. Ezek egy átfogó népi felszabadító háború politikai-társadalmi alapjaként és politikai-társadalmi mozgalmaként, egységes harci szervezetként alakultak ki és fejlődtek. Ezekben az országokban az antifasiszta nemzeti felszabadító harc összefonódott a társadalmi forradalommal, a népi demokratikus forradalom döntő része 1944—45-ig végbement. Így a burzsoázia és politikai pártjai ezekben a népfrontokba nem tartoztak bele. A népi demokratikus forradalom időszakabeli népfrontfejlődés másik típusának előzményét jelentették a többi országban kialakult antifasiszta összefogások. Ezekben az antifasiszta ellenállás — bár kisebb-nagyobb mértékben mindenütt eljutott fegyveres harcig — nem fejlődött széles körű népi háborúvá. A népfrontok itt nem harci szervezeteket, a fegyveres harc politikai támaszait jelentették, hanem elsősorban társadalmi-politikai összefogást megtestesítő politikai megegyezést vagy szervezetet. A népi-nemzeti frontok e típusában a burzsoázia különböző csoportjai, pártjai is különböző formákban és mértékben részt vettek, a faszizmus elleni harcban, az ellenállási harcban játszott szerepüktől függően. A burzsoázia részvétele ekkor a népfrontban legnagyobb mértékben Csehszlovákiában és Romániában valósult meg, míg ennél jóval kisebb arányban Bulgáriában és Lengyelországban. Ugyancsak nagymértékű volt a burzsoázia részvétele a második világháború után létrejött német és magyar népfrontban is. A népfront osztálytartalmának ilyen alakulása okozta, hogy a bolgár, lengyel és szlovák népfrontok tartalmilag és szervezeten is közel álltak ebben a fejlődési szakaszban a jugoszláv típushoz.

A népfront kialakulásának és osztálytartalmának ezek a megkülönböztető vonásai természetesen a kialakuló népfrontszervezet formáira, szervezési módszereire is hatottak. A népi-nemzeti frontok osztályösszetétele, osztálytartalma lényegében meghatározta a népfrontok különböző szervezeti formáit is. A népfront, mint politikai szervezet létrehozásának három változatát különböztetjük meg. Az első, amikor a harc menetében, a tömegmozgalomban kialakítja saját szervezetét és csak alárendelten használja a koalíciós, tárgyalásos módszereket. A másik változat, amikor a létező politikai pártok, csoportok megegyezésével jön létre és ennek alátámasztásául — szervezeten esetleg nem is kapcsolódva a népfronthoz — egészíti ki a népfrontot egy tömegmozgalom. Végül lehetséges a két módszer kombinációja is, amikor párhuzamosan alkalmazzák a szervezés

közvetlen és a központi megegyezéseken alapuló módszerét. A tárgyalt népfrontok közül az első típusba tartozónak tekinthető a jugoszláv és az albán népfront. Mindkét országban a harc szükségletei és a sajátos történelmi körülmények, viszonyok között a kommunista pártok közvetlenül kezdtek hozzá a tömegmozgósításhoz, szervezéséhez, a népfront szervezeti kiépítéséhez. Lentről, az alsóbb szervek létrejöttével kezdődött a szervezés, később történt a központi, felső szervek létrehozása. Mindkét országban történtek kísérletek más pártok és csoportok bevonására is — erre elsősorban Jugoszláviában sor is került —, de a népfront jellegét, struktúráját ezek nem befolyásolták. A felszabadító harc sikerei, a felszabadított területek növekedése, a szövetség osztálytartalmanak alakulása a népfront további ilyen, egypártrendszerű fejlődését segítették elő.

Más feltételek között jött létre és fejlődött a népfront a második világháború befejeződéséig a többi országban. A bolgár Hazafias Front kialakulását tekintve sokban hasonlított a jugoszláv és albán népfronthoz. A párt itt is viszonylag korán, közvetlenül kezdett hozzá egy alulról kiépített szervezett tömegmozgalom kifejlesztéséhez, amelynek központi szerve ezt követően jött létre. A bolgár történelmi-társadalmi körülmények között azonban a demokratikus pártokkal való megegyezés is szükséges és lehetséges volt. Mivel ezek közül néhány hajlandó is volt erre, a HF kialakulása végül a kombinált módszer alkalmazásának eredménye volt. Ehhez hasonlóan szintén a párhuzamos módszer — részben a lengyel belső fejlődés, és részben az itt igen nagy szerepet játszó nemzetközi körülmények hatására — vezetett sikerhez a lengyel nemzeti front megalakulását illetően is. Itt is megkezdődött az LMP vezetésével a különböző harci bizottságok, népbizottságok szervezése és így jutottak el a népfront központi szervének létrehozásáig. Emellett a más pártokkal való megegyezésre is törekedtek, és végül sikerült egyes pártokkal illetve a pártok egyes csoportjaival is megegyezni. E két országban a népfront vezető szerve tehát pártmegegyezésen alapult, mellette az alsóbb szervek viszont a népi tömegmozgalomból közvetlenül kinövő szervek voltak. Csehszlovákiában — ebben hasonlít a lengyelhez — a rendkívül súlyos megszállás körülményei között nehezen, illegálisan illetve az emigrációban tudott csak a népfrontszervezkedés megindulni. Itt is a két szervezési módszer együttes alkalmazása vezetett el, ha nehezen is és viszonylag későn a Cseh Nemzeti Front megalakításához. Részben a nemzeti tanácsok (később nemzeti bizottságok) megszervezése, részben a pártok megegyezése vezetett el a front kialakulásához, bár a szlovák területeken inkább az előbbi, a cseh területeken pedig inkább az utóbbi módszer volt előtérben. Ezen országok esetében — bár amint láttuk a népfront megteremtésének bizonyos időszakaiban előtérbe került a kizárólagosan alulról vagy csak pártmegegyezéssel létrehozandó népfront eszméje, és ezek nem is mindig azonos súllyal szerepeltek — a népfront kialakulása végeredményben a kettős szervezési elv alkalmazásának eredménye volt.

A népfront kialakulásának harmadik típusa Romániában és Németország keleti övezetében — valamint Magyarországon — figyelhető meg. Ezekben az országokban előbb a népfront felsőszintű megegyezésekkel létrehozott központi szerve jelent meg és felülről lefelé ezt követően jöttek létre alsóbb szintű szervezeti formái is. Romániában történt kísérlet többször is alulról létrehozott népfront megalakítására, a két módszer kombinálására, de ezek nem jártak lényeges eredménnyel. A román népfront különböző szervezeti formái és a német Demokratikus Pártok Blokkja elsősorban pártközi megegyezéseken alapuló

politikai szervezet volt. Ez nem jelenti azt, hogy széles körű tömegmozgalom ezeket nem egészítette ki, de ezekből népfrontszervezet vagy mozgalom ekkor még nem tudott kialakulni. Romániában már 1944-től, Németország keleti övezetében 1945 nyaratól kezdődően kibontakozott a tömegek közvetlen mozgósítása is, de kialakulását tekintve a népfront mint szervezet pártközi megegyéssel született meg.

Az egyes népfrontok között a szervezettséget, kiépítettséget tekintve is különbségeket figyelhetünk meg. A második világháború befejezése időszakában a jugoszláv népfront volt a legkiépítettebb szervezetiileg, központi és helyi szervezetekkel rendelkezett. Hasonlóan központi és helyi szervezetekkel rendelkező népfront volt a bolgár és az albán. Jóval kevésbé volt kiépítve a cseh és a lengyel népfront. Cseh területen a népfront központi szerve is csak közvetlenül a háború befejezése előtt jött létre. Romániában és Németországban alsóbb szintű népfrontszervek nem alakultak ki.

A népfrontok célkitűzéseiben is megfigyelhetők bizonyos sajátosságok. A népfrontprogramok alapjaiban mindenütt antifasiszta, nemzeti, demokratikus feladatokat jelöltek meg. A jugoszláv, albán, bolgár, lengyel programok, dokumentumok azonban igen korán felvetették a háború utáni berendezkedés kérdését is. Népfronton alapuló kormányt, népi demokratikus rendszert hirdettek meg, és a népfrontszervezetek is mint az államhatalom helyi szervei — Jugoszláviában és Albániában — vagy mint azzal szoros kapcsolatban lévő szervek funkcionáltak. A cseh és román dokumentumok a háború utáni berendezkedés népi demokratikus jellegét ilyen radikálisan nem hangsúlyozhatták a burzsoázia részvétele, a népfronton belüli erőviszonyok miatt. Ezek csak fokozatosan merülhettek fel a későbbiekben.

A népfrontnak a népi demokratikus államban, a felszabadulás utáni fejlődésben játszott szerepét befolyásolta az is, hogy milyen szerepet tölthettek be az ország felszabadításában, a fasiszmus legyőzésében. A jugoszláv és albán népfrontok döntő szerepet játszottak országuk felszabadulásában és igen nagy szerepet játszott a Hazafias Front Bulgáriában is. Csehszlovákia, Lengyelország, Románia esetében a népfrontok ennél kisebb szerepet játszottak, Németországban pedig — hasonlóan Magyarországhoz — a népfront nem játszott lényeges szerepet az ország felszabadításában.

A hatalom és a népfront viszonya szempontjából a későbbi népi demokratikus forradalom időszakára is kiható jelentősége volt, hogy az új népi demokratikus hatalom és a népfront kialakulása időben hogyan viszonyult egymáshoz. Jugoszláviában és Albániában az új hatalom és a népfront egyidőben, egymással párhuzamosan és összefonódva jött létre, így a népfront közigazgatási és politikai szervként keletkezett, illetve a hatalom és a népfront szervezetiileg szorosan összefonódott. Bulgária, Lengyelország, Csehszlovákia és Románia esetében a népfront keletkezett először, de a népfrontszervek itt az új hatalommal szintén közvetlenül kapcsolódtak össze, a későbbiekben annak alapját, Lengyelország és Csehszlovákia esetében pedig formáját is jelentették. Németország keleti övezetében — és lényegében hazánkban is — a népfront az új hatalom megteremtése után jött létre szervezetiileg, így ezek politikai-társadalmi és nem államhatalmi szervként keletkeztek. Így a népfrontszervek és a hatalmi szervek viszonya a későbbiekben másképpen alakult.

A vázolt fejlődési periódusban a népfrontok — különböző módokon és különböző mélységben — nagy szerepet játszottak a forradalmi helyzet kialakulásában. A népfront fő funkciója ebben az időben az antifasiszta nemzeti ellen-

állás vezetése volt, a népi-nemzeti egységfrontok adták ennek a harcnak a keretét. 1943—44-ben már előtérbe kerültek a háború utáni fejlődés kérdései is, a népi demokratikus átalakulás közvetlen előkészületei. E kérdések körül éles harc folyt a népfronton belül a vezető szerepért, a hegemoniáért. Ebben a harcban a munkásosztálynak mindenütt sikerült a vezető szerepet biztosítania, és ezzel lehetővé vált, hogy a következő periódusban is — éles harcra keresztül — a munkásosztály határozza meg a fejlődés menetét. Ahol a harc élesebb formái domináltak ebben a periódusban, ott a polarizáció már ekkor végbement, mint a jugoszláv, albán és részben a bolgár, lengyel népfrontokban. A cseh, román, német és magyar nemzeti összefogások esetében a polarizáció, a burzsoázia kiszorítása, majd a későbbi periódusokban megy végbe fokozatosan.

III.

A NÉPFONTOK SZEREPE A NÉPI DEMOKRATIKUS HATALOM MEGTEREMTÉSÉBEN, HELYÜK, SZEREPÜK MEGHATÁROZÁSA ÉS TOVÁBBFEJLESZTÉSÜK A NÉPI DEMOKRATIKUS FORRADALOM MEGINDULÁSAKOR

A második világháború befejeződésének időszaka, a fasizmus nemzetközi veresége, a hazai fasiszta rendszerek megdöntése, az egyes országok felszabadulása új helyzetet teremtett a népfrontok számára. A népfrontok legfontosabb feladata a hatalom kérdésének azonnali megoldása, a népi hatalom megszilárdítása illetve megeremtése, az új, demokratikus államhatalom központi és helyi szervezetének kiépítése és politikai-társadalmi bázisának biztosítása volt. A demokratikus népi-nemzeti összefogást megtestesítő népfrontok jelentették az új demokratikus hatalom politikai-társadalmi alapját, de gyakran népfrontszervek funkcionáltak az első néphatalmi szervekként is. Egyes helyeken a népfrontszervek végezték az operatív irányítást, más helyeken ezek hozták létre az új hatalmi szerveket. Népfrontalapon szerveződtek meg a központi államhatalmi szervek, népfrontkormányok alakultak és így jöttek létre a helyi államhatalmi-államigazgatási szervek is. A népfrontok további fejlődése szempontjából tehát a legdöntőbb változást az jelentette, hogy a népfront kormányzati-hatalmi tényezővé vált. Elsősorban ez a hatalmi tényezővé válás és az új helyzetnek megfelelő feladatok kitűzése tette szükségessé a népfrontmozgalomban vezető szerepet játszó kommunista pártok számára, hogy újjászervezzék, megerősítsék, kibővítsék a népfrontos összefogásokat, meghatározzák szerepüket az új körülmények között. 1944—45-ben tehát a már megkezdődött népi demokratikus forradalmi folyamat befejezése — Jugoszlávia, Albánia —, vagy ennek megkezdése — a többi ország esetében — és a népi demokratikus államhatalom megeremtése, ill. megerősítése nyomta rá bélyegét a népfrontok tartalmi és szervezeti fejlődésére. Az országok többségében 1944—45-ben a harc is folytatódott a népfronton belüli hegemoniáért, vezető szerepért és ezen keresztül a hatalomért.

Albániában és Jugoszláviában már a felszabadító harc menetében megalakultak népfrontalapon az új, demokratikus központi és helyi hatalmi szervek. 1944—45-re már szervezetenként ugyan különváltak, de az új hatalommal szervesen összefüggő és azzal párhuzamosan létrejött, annak mechanizmusába beépült, viszonylag jól kiépített tömegszervezetként fejlődtek tovább a népfrontok.

Ezekben az országokban 1945-től már a népi demokratikus forradalom befejezése, a közvetlen antikapitalista feladatok megoldása, a szocializmus építésére való áttérés előfeltételeinek megteremtése, a proletárdiktatúra politikai rendszerének teljes kiépítése volt a feladat, egy a proletárdiktatúra alapvető funkcióit teljesítő hatalom keretében. Így az albán és a jugoszláv népfrontot mint a proletárdiktatúra mechanizmusába tartozó szervezetet kellett továbbfejleszteni. A többiekhez képest tehát egy fejlődési szakasszal előbbre tartó tartalmi és szervezeti fejlődés jellemezte őket. Ezek a népfrontok tartalmukban már a dolgozó osztályok szövetségét jelentették, bennük a burzsoázia egyetlen csoportja sem vett részt. Éppen ezért ebben a két esetben a népfrontot egységes, tartós, népi-politikai szervezethez erősítették meg. Ennek megfelelően, ennek érdekében az ADF és szervezetei nagyarányú szervező és felvilágosító munkát végeztek. A Jugoszláv Népi Felszabadító Front is szilárd, egységes programmal és célokkal rendelkező széles körű tömegszervezetként került ki a háborúból. 1945. augusztus 5—7-én a Jugoszláv Népfront I. kongresszusán ezen a kiindulási alapon szerveződött újjá. A különböző tartományok népfrontjai ekkor egyesültek az új feladatok megoldása érdekében. A JKP a népi demokratikus forradalom befejező szakaszában a harcban kialakított egység megóvását, megerősítését és a népfrontnak, mint egységes népi-politikai tömegszervezetnek a megszilárdítását alapvető feladatának tekintette.

A többi országban a népi demokratikus forradalom csak 1944—45-ben, a fasiszta rendszerek megdöntésével illetve a felszabadulás folyamatával párhuzamosan indult meg. Bulgáriában a népfrontkormány 1944. szeptember 9-én, a HF első kormányának megalakulásával jött létre. A központi államhatalmi szerv, a régenstanács is népfrontalapon alakult újjá, a helyi államhatalmi szervek pedig teljesen a HF helyi bizottságain alapultak. Kezdetben különösen a falvakban — de nemcsak ott — a HF három- vagy öttagú bizottságai vették kezükbe a hatalmat, végezték az operatív irányítást. (Több helyen ez a hatalomátvétel már szeptember 9. előtt megtörtént.) A későbbiekben — amikor újjászerveződött az államgépezet — a HF helyi bizottságai jelölték ki az államapparátus tagjait. A HF NB 1944. október 12-i határozata ugyanis a népfrontbizottságokat elválasztotta az államhatalom helyi szerveitől. Ettől kezdve a Hazafias Front-bizottságok a helyi hatalmi és igazgatási szervek kiépítésében játszottak döntő szerepet. Maga a front pedig részben ismét a jugoszláv példa, részben nemzetközi tényezők, főleg pedig a bolgár társadalmi és osztályviszonyok alakulása következtében helyi bizottságokkal is rendelkező, széles körű, szervezett tömegmozgalomként fejlődött tovább.¹ A BMP(k) alapvető feladatának tartotta a HF továbbfejlesztését, megszilárdítását, az ország legnagyobb társadalmi-politikai erejévé történő kiépítését. Növelték szerepét az állami, gazdasági, politikai és kulturális életben, szorgalmazták a helyi frontbizottságok gyors elterjesztését és kiegészítését mindazon pártok, tömegszervezetek képviselőivel és mindazon személyekkel, akik a HF programját elfogadják. A HF NB tagjainak számát 1944. szeptember elején jelentősen emelték, a népfront központi szervét kibővítették a tömegszervezetek képviselőinek bevonásával. A helyi bizottságokban ezek képviselői már korábban is helyet kaptak.

A HF NB 1944. szeptember 13-i, szeptember 20-i és október 13-i utasításai és deklarációi a Hazafias Frontot nem mint átmeneti, csupán taktikai jellegű, hagyományos, többpártrendszerű koalíciót erősítették meg, amely csak a hatalomért folyó harcban történő összefogást jelenti, hanem — bár hangsúlyozták a

bizottságok paritásos, pártok szerinti összetételét — olyan „össznépi, harci szövetségként”, amelynek feladata a fasizmus elleni harc végigvitele és az új, demokratikus Bulgária felépítése. 1944. november 5-én a BMP(k) KB Politikai Irodája határozatokat hozott a HF sorainak további megerősítéséről, a HF NB és helyi bizottságainak feladatairól, új helyi bizottságok alakításáról. Kiemelte, hogy a HF NB-nek „a legtekintélyesebb szervnek és intézménynek kell lennie az országban”.² Ennek alapján tartották meg a HF területi konferenciáit a népfrentbizottságok szervezeti kérdéseiről. A HF feladatairól, jelentőségéről és szerepéről szólva Dimitrov 1945. január 4-én a következőket mondta: „A HF a munkások, parasztok, kisiparosok és az értelmiség tartós harci szövetsége. Részt vesznek benne a hazafias gyárosok és kereskedők képviselői is. A HF népmozgalom, amelynek keretében Bulgária politikai élete fejlődni fog. A HF hatalmas népi, demokratikus hatalom... a demokrácia új típusa — népi demokrácia. A HF biztosítja a magántulajdont. Jelenleg az a legfőbb feladat, hogy minden erőnkkel támogassuk a HF-et, hogy folytassuk a harcot a fasizmus minden formájának és megnyilvánulásának végleges kiirtásáért és... demokratikus Bulgária megteremtéséért.”³ Dimitrov fő feladatként a háború befejezése utáni igazságos békét, a függetlenség és a területi egység megvédését, a népgazdaság helyreállítását és a reakció leverését jelölte meg. Figyelemre méltó, hogy milyen döntő szerepet tulajdonított a népfrentnak az új Bulgária életében, és szinte azonosította a Hazafias Frontot a népi demokráciával, a népi demokratikus hatalommal. A népfrentot tartotta tehát a népi demokratikus forradalom megvalósítása egyik legfontosabb eszközének. 1945. január 11-én a HF pártjai közös deklarációban foglaltak állást a HF egységének megerősítése mellett és az együttműködés konkrét rendszabályait illetően. A BMP(k) VIII. plénuma jóváhagyta a HF eddigi tevékenységét és politikai szerepének, egységének fejlesztését kiemelt feladatként jelölte meg. A plénum leszögezte, hogy törekedni kell a HF megszilárdítására, továbbfejlesztésére, az összes antifasiszta és demokratikus erő tartós harci szövetségévé, általános, szervezett népi mozgalommá, a népi demokratikus hatalom politikai és tömegtámaszává való alakítására. Ennek megvalósítása érdekében a Hazafias Front-bizottságokat számottevő jogkörrel ruházták fel. A bizottságok a különböző közigazgatási tisztségekre való jelölési és visszahívási joggal rendelkeztek, fontos gazdasági funkciókat kaptak a termelés, az ellátás és elosztás ellenőrzésében, ők határozták meg a rekvirálás mértékét is. Jelentőségét a bolgár népi demokratikus rendszerben azzal is aláhúzták, hogy a párt szervezeti szabályzatában leszögezte: „a BMP(k) minden demokratikus és haladó erőnek a Hazafias Frontban történő egyesítéséért és a HF programjának megvalósításáért küzd.”⁴ Ez a széles körű politikai és szervező munka és a HF fejlődése tette lehetővé, hogy a népi demokratikus útra lépő országok közül elsőként, 1945. március 9—12-én megtartsák a HF első kongresszusát. A kongresszus ismételten aláhúzta, hogy a HF az ország valamennyi haladó erejének tartós, harci szövetsége. Össz nemzeteti, demokratikus, antifasiszta jellegű feladatai vannak és a legszorosabban kapcsolódik az új, népi demokratikus hatalomhoz, annak legfőbb tömegtámaszát jelenti. A kongresszus a HF-et valóban Bulgária egyik legjelentősebb szervezetévé, és tulajdonképpen a népi demokratikus államhatalom ellenőrzésének szervévé tette.

Csehszlovákiában is az antifasiszta összefogás adta az alapját a csehek és szlovákok Nemzeti Frontja kormányának megalakulásához. A helyi nemzeti bizottságokat mint a népakarat, a nemzeti egység politikai reprezentánsait, en-

nek szervezeti kifejezőit és mint az államhatalom helyi szerveit jelölték meg. Tehát ezek hatalmi-közigazgatási és politikai-társadalmi szervezetek is voltak kezdetben. Klement Gottwald 1945. április 8-án a széles körű nemzeti összefogás további fenntartásának szükségességét és fejlesztését, a burzsoázia részvételét a demokratikus átalakulásban a következőképpen indokolta: „Mi nem tudunk hatalmon lenni egyedül, de ők sem. Ők nem tudnak uralkodni nélkülünk, se mi nélkülük. Ezenkívül ők erősebbek nélkülünk, mint mi nélkülük. Marad az együttműködés szükségessége más politikai csoportokkal, amely kényyszerül a velünk való együttműködésre.”⁵ Tehát a burzsoáziával való együttműködésnek részben taktikai jelleget tulajdonított, de szükségesnek tartotta. Ez a két tényező nyomta rá bélyegét a népfront további fejlődésére, sajátos alakulására a cseh népi demokratikus forradalomban. A Nemzeti Frontot, mint az új hatalom politikai alapját kellett továbbfejlesztetni, magasabb szintre emelni megszilárdítani. Az építő munkában továbbra is szükség volt rá, mint osztályok szövetségének politikai és szervezeti kifejezőjére. A csehszlovák helyzetnek megfelelően a népfront nem tömegszervezeti, hanem mozgalmi, lazább szervezeti felépítésű, többpártrendszerű formában fejlődött tovább, amelynek koalíciós jellege is volt. A CSKP harcolt a front kiszélesítéséért, mindenekelőtt a tömegszervezetek bevonásáért. A reakciós erők ellenállása azonban ezt a szervezeti kapcsolódást megghiúsította. A népfront központi irányító szervét, a Nemzeti Front Központi Bizottságát sikerült létrehozni. A helyi nemzeti bizottságok azonban elsősorban államhatalmi szervekké váltak, a népfront többpártrendszerű struktúrájában Csehszlovákiában — Bulgáriától eltérően — helyi népfrontbizottságok nem jöttek létre. Eredetüknél fogva ugyan a nemzeti bizottságok megőriztek bizonyos politikai-társadalmi szerv jelleget is, de a népfrontpolitika megvalósítása helyileg a Nemzeti Frontban résztvevő pártok helyi szervezetein keresztül történt meg.

Lengyelországban az ONT a népfront vezető szervének szerepét is betöltötte. Ez, mint a nemzeti egység politikai és szervezeti kifejezője a népi demokratikus államhatalom központi szervévé vált. A végrehajtó hatalmat a LNFB gyakorolta, amely viszont már a pártokból álló Nemzeti Demokratikus Frontra támaszkodott. Az LMP azonban a hatalmas arányú nemzeti feladatok és a polgári-kispolgári pártok nagy befolyása miatt az ONT és a népfront társadalmi-politikai bázisának kiszélesítésére törekedett. 1944. szeptember végén sikerült az ONT és a Centralizáció⁶ elnevezésű szervezet között politikai egyezményt kötni, majd a Lengyel Demokrata Párt is támogatásáról biztosította az ONT-t. Az NDF helyi szerveiként alakult néptanácsok Lengyelországban is — a cseh nemzeti bizottságokhoz hasonlóan — az új államhatalom helyi szervei lettek. A lengyel népfrontnak sem jöttek létre helyettük alsóbb szintű szervezetei. Az LMP legfontosabb feladatának az NDF megerősítését tartotta. A párt 1944. októberében megállapította, hogy népi demokratikus rendszer jött létre, és ennek megfelelően határozta meg a NDF továbbfejlesztését az új körülmények között. Eszerint a front nem átmeneti jelenség, hanem be kell épülnie a népi demokrácia politikai rendszerébe. Ez az új Lengyelország felépítésének feltétele, a munkásosztály fő harci eszköze. Nem „rothadt osztálykompromisszum”, hanem a munkások, parasztok, értelmiségiek harcának eszköze a nagybirtokosok és a monopolista burzsoázia osztályainak megsemmisítéséért, az összes reakciós erő leveréséért, az egész lengyel föld felszabadulásáért és egyesítéséért folyó harcban. A népfront pilléreként a két munkáspárt szoros együttműködését és a munkás-paraszt szövetség megerősítését jelölte meg.⁷ Ez az antifasiszta ellen-

állási népfrontnak a népi demokratikus forradalmat megvalósító „népi demokratikus fronttá” történő átalakulásának programját jelentette Lengyelország esetében is. Az LMP KB 1945. februári kibővített plénuma a nemzeti front megőrzésének és kiszélesítésének platformját ismételten aláhúzta, leszögezve, hogy az hosszú történelmi szakaszban szükséges, mint a hatalom politikai támasza és politikai kifejezője és mint a nép többségének a demokratikus pártok oldalára való állításának eszköze. 1944—45-ben a lengyel politikai erőviszonyok átcsoportosulásával, a pártok újjászervezésével, megújulásával, tevékenységük koordinálásával, tömegszervezetek csatlakozásával fejlődött, szilárdult tovább az NDF. 1945 nyarán a nemzeti egység kormányának megalakulásával a front új helyzetbe került, kibővült, a népfront és szervezeti formája az NDF szélesebb körűvé vált, méginkább nemzeti front jellegét kapott.

Romániában az 1945 márciusában megalakult Groza-kormány — amely az NDF kormánya volt — létrejötte jelentette az első népfrontkormány megalakulását. Az államhatalom helyi szerveiből és a nemzeti demokratikus összefogásból fokozatosan távolították el a reakciós erőket és állították helyükre baloldali, demokratikus községtanácsokat és előljárókat. Az államhatalmi szervezetekben így Romániában fokozatosan növekedtek a népfront pozíciói. Az NDF járási és helyi tanácsai és bizottságai jelölték ki az újjászervezett államapparátus tagjait. Már 1944. november végén a prefektusok fele az NDF képviselője volt.⁸ Romániában tehát fennmaradt a régi államgépezet, de újjászervezték és demokratizálták azt.

1944. december 24-én az NDF-hez tartozó pártok és szervezetek közös gyűlésén akcióttervet fogadtak el, mely szerint külön-külön és együtt is gyűléseket, akciókat szerveznek a reakciós többség kiszorításáért a Radescu-kormányból. Az NDF és pártjai nagyarányú agitációs tevékenységet folytattak ennek érdekében. Az új év alkalmából az NDF felhívásában minden pártot és szervezetet a köréje való tömörülésre hívott fel az egységes, egyeztetett cselekvés érdekében. A szakszervezetek is felléptek a népfront programjának megvalósításáért. 1945. január 28-án megjelent az NDF programja, amelyet előzőleg az NDF Nemzeti Tanácsa megvitatott. A dokumentum pontosította, konkretizálta az 1944. szeptemberi programot, így ez a leendő demokratikus népfrontkormány programjának tekinthető. A népfrontkormányért és a földreformért vívott harc során új csoportok, szervezetek csatlakoztak az NDF-hez. Az iparosok, mérnökök, orvosok, tanárok, színészek, írók, tudósok, papok, magántisztviselők, kereskedők és kisiparosok szervezeteinek egész sora állt ki az NDF programja mellett. A történelmi pártok helyi szervezetei közül is több csatlakozott a népfronthoz. 1945. február 23-án a Maniu-pártból kiszakadt az Alexandrescu-csoport, amely párttá szerveződve szintén csatlakozott szervezetileg is az NDF-hez. Támogatta azt a Tatarescu vezette liberális-burzoá párt is. Ily módon Romániában egy széles népi-nemzeti demokratikus front jött létre fokozatosan 1944—45-ben, amelybe a burzsoázia egy része is beletartozott. A párt továbbra is az Egységes Munkásfront, a munkás—paraszt szövetség erősítését tartotta fő feladatának, de fontosnak tartotta az együttműködés erősítését és kiszélesítését a Nemzeti Demokratikus Fronton belül minden párttal és tömegszervezettel. A reakció elleni éles harcban az NDF 1945. szeptember 6-i felhívása teljes támogatásáról biztosította a kormányt, hangoztatva: „a szorosan együttműködő NDF mindent megtesz, hogy a kormány programja megvalósuljon”.⁹ Ezt a periódust az RKP 1945 októberi országos konferenciája zárta le, amely az NDF feladatainak meghatározásában és szervezeti továbbfejlesztésében is

nagy szerepet játszott. A konferencia aláhúzta a munkásosztály, parasztság és értelmiség szövetségének, és mint e szövetség szervezeti megtestesítőjének, az NDF-nek további megerősítését.

Németország keleti részében az új, antifasiszta demokratikus hatalom és közigazgatás megteremtésében az Antifasiszta Demokratikus Pártok Blokkja óriási szerepet játszott. Sajátos, hogy itt az államhatalom központi szerve 1949-ig a szuverén, önálló német állam megalakulásáig nem létezett. A helyi szervezeteket és a tartományi közigazgatást irányító szervezeteket viszont a blokkra építették, tagjait a blokk jelölte ki. Az NKP az antifasiszta demokratikus átalakulás megindítása érdekében harcolt, a nagy, létfontosságú kérdések előtérbe helyezésével, és szorgalmazta az együttműködés minél szorosabbra fűzését, a minél erőteljesebb, eredményesebb akcióegységet. Az elnyújtottabb permanenciájú népi demokratikus forradalom a forradalmi munkás-paraszt demokratikus diktatúra sajátos válfaját hozta itt létre, amelynek politikai rendszerét, népi-nemzeti frontját is sajátos szervezeti formák jellemzik. A forradalmi folyamat egész időszakában itt is a blokk szolgált a demokratikus hatalom politikai alapjául, bár a blokkba beletartoztak a nagyburzsoázianak a két polgári pártban lévő képviselői is.

Az országoknak ebben a második csoportjában — a jugoszláv és albán fejlődéstől eltérően — a népfrontok egy átmeneti, a munkás-paraszt demokratikus diktatúra sajátos válfaját jelentő népi demokratikus rendszer szerveivé váltak. Ugyanakkor sok vonatkozásban az államra gyakorolt felső és alsó szintű népi nyomás eszközei is voltak. Ezekben a népfrontokban a burzsoázia különböző csoportjai is részt vettek. Az államhatalomhoz való viszony tekintetében a népfrontok e típusa két további csoportra osztható. Csehszlovákiában és Lengyelországban — miután a fasiszta megszállás megsemmisítette a régi államapparátust — a népi demokratikus forradalom megindulásakor az ellenállási mozgalomban kialakult népi bizottságok váltak az új államhatalom helyi szerveivé. Társadalmi-politikai szerv jellegüket nem veszítették el teljesen, de ez alárendelődött a hatalmi-közigazgatási jellegnek.

A másik csoportba sorolható ebből a szempontból Románia, Bulgária és Németország keleti övezete. Ezekben az országokban a régi államhatalom nem semmisült meg teljes egészében, de új tartalmú, népi demokratikus jellegű átszervezését mindenütt a népfrontszervezetek végezték el. A legkevésbé itt épültek be a helyi népfrontszervek az államszervezetbe — mivel nem is léteztek Bulgária kivételével — bár nagy befolyást gyakoroltak rá, ellenőrizték és ezekben az esetekben is a hatalom legfontosabb politikai alapját jelentették.

Az elmondottak bizonyítják, hogy a kommunista pártok a népi demokratikus forradalmak kezdetén, első szakaszában milyen kiemelkedő, sőt döntő szerepet tulajdonítottak a népfront továbbfejlesztésének és szervezeti megerősítésének. A népfrontot, mint a forradalmi demokratikus erőket összefogó, elsősorban antifasiszta, demokratikus feladatokat — de azokat radikálisan, forradalmi módon — megoldó, széles körű szövetségi politikát megvalósító, „népi demokratikus frontokként” szilárdították meg. A népi demokratikus hatalmon tulajdonképpen a népfrontot alkotó széles osztályszövetség hatalmát értették. Ebben a periódusban azonban még a népfront — Jugoszlávia és Albánia kivételével — a dolgozó osztályok népfrontján túlmenő össznemzeti összefogást, a stratégiai jellegű osztály- és politikai szövetség mellett több-kevesebb taktikai elemet is hordozó osztály- és politikai szövetséget is jelentett, amelyben valamennyi, az antifasiszta harcban résztvevő, a fasiszmussal

szembeforduló erő is helyet kapott, amennyiben hajlandóak voltak résztvenni a népi-nemzeti összefogásban továbbra is. A népfront tartalmi és szervezeti továbbfejlesztésének iránya 1944—45-ben, a háború befejezése időszakában és közvetlenül ezt követően az volt, hogy az antifasiszta ellenállási frontokat a népi demokratikus forradalom feladatait megoldó, a népi demokratikus politikai rendszer mechanizmusába beépülő, annak politikai alapját, tömegkapcsolatait biztosító „népi demokratikus frontokká” fejlesszék ki. Fontos feladat volt még, hogy újabb osztályokat, rétegeket, politikai csoportokat vonjanak be a népfrontba, bővítsék, kiszélesítsék a népfrontokat. Ez a folyamat fokozatosan következett be. Ebben a periódusban a népfront kormányzati tényezővé válása, a háború, a fasiszmus leverése és a népfront osztálytartalmának szélesítése mindkét népfronttípusnál bizonyos fokig és átmenetileg a népfront felső szintű, pártmegegyezésen alapuló, koalíciós jegyeit erősítette meg. Még Jugoszláviában és Albániában is történtek kísérletek a népfront koalícióvá alakítására, amelyeket azonban a JKP és az AKP megakadályozott. Különösen ott erősödtek meg ezek a jegyek, ahol a belső osztályerőviszonyok és a nemzetközi politika hatása is ezt segítette elő, mint pl. Csehszlovákiában és Lengyelországban. Ekkor dőlt el véglegesen, hogy a lengyel népfront többpártrendszeres formában fejlődik tovább, holott ennek a korábbi időszakban csak a csirái alakultak ki. Ezt a fejlődést támasztotta alá a népfront összetételének kiszélesedése is. Nagy mértékben járultak hozzá a nemzetközi tényezők ahhoz is, hogy a Bolgár Hazafias Front, bár belső fejlődését tekintve, osztálytartalmában, a népfronton belüli erőviszonyok tekintetében inkább a jugoszláv típushoz állt közelebb, szervezetileg megmaradt többpártrendszerű népfrontnak.

IV.

A NÉPFONTOK PROGRAMJAI

A népfrontok új célkitűzései, a különböző országok népfrontprogramjai mindenekelőtt antifasiszta, demokratikus és nemzeti feladatokat tartalmaztak. Ekkor a népfrontprogramokban a kommunista pártoknak meg kellett fogalmazniuk a fasiszmus leverése utáni átalakulás jellegét, az ebből adódó célkitűzéseket, vagyis egy széles körű antifasiszta, antiimperialista, nemzeti, demokratikus átalakulás feladatait. Néhány ország, pl. Lengyelország, Németország, Magyarország, Románia esetében a népfrontprogramoknak a nagybirtokrendszer felszámolására irányuló célkitűzéseket is tartalmazniuk kellett. E feladatok megvalósítására a további széles körű nemzeti összefogás programját hirdették meg. Az antifasiszta-demokratikus rendszabályok azonban már túlmutattak egy polgári demokratikus átalakuláson. Mivel a fasiszmus gazdasági és politikai pozícióinak felszámolása szükségképpen együttjárt a tőkés viszonyok, a burzsoá politikai rendszer korlátozásával, a népfrontprogramok anti-kapitalista jellegűek is voltak. Így a népfrontprogramokban 1944—45-ben lényegében egy népi demokratikus forradalom programja körvonalazódott, amely a vegyesgazdaságon és egy átmeneti jellegű politikai hatalmon keresztül potenciálisan a szocializmus megvalósításának irányába mutatott. Ezekon a közös célkitűzéseken belül azonban az egyes országok belső politikai viszonyai, osztályerőviszonyai, az objektív gazdasági-társadalmi helyzet különböző

mértékben, különböző arányokban, különböző mélységben tették lehetővé az antikapitalista és antifasiszta — demokratikus feladatok megfogalmazását. Ennek alapján vannak „népibb”, radikálisabb programok, és vannak kevésbé népi, kevésbé radikális programok, vannak arányeltolódások, hangsúlyeltolódások a különböző programokban.

A jugoszláv és albán népfrontok — mivel e két országban az antifasiszta nemzeti ellenállási mozgalom már a háború alatt társadalmi forradalomná nőtt át, — a felszabadulás után tulajdonképpen már a szocialista átalakulás feladatait is közvetlenül megfogalmazhatták. Ez a két népfrontprogram tehát már 1945-ben tartalmazott közvetlen antikapitalista feladatokat. Ezért természetesen itt a kommunista pártok programjai és a népfrontprogramok közelebb álltak egymáshoz. Bulgáriában, ahol ehhez hasonlóan alakult a politikai fejlődés, a Hazafias Front programja már több antifasiszta, demokratikus feladatot tartalmazott, bár ezt 1945-ben lényegesen meg kellett újítani, tovább kellett fejleszteni, hiszen a HF 1942-es programját addigra lényegében teljesítették. A többi országban a népfrontok korábbi programját kellett megerősíteni, alapjaiban a korábbi antifasiszta, demokratikus feladatokat tartalmazó programokat újították meg. Az a tény azonban, hogy ezek most már a hatalmon levő népfrontok programjaként, kormányprogramokként fogalmazódtak meg, rányomta bélyegét e programokra.¹ Ezekben az esetekben a népfrontprogramok közvetlen, kimondottan szocialista jellegű feladatokat nem tartalmaztak, ezeket később, a forradalom menetében, a demokratikus feladatok megoldása után, fokozatosan fogalmazták meg. Természetesen, ebből következően — főleg kezdetben — nagyobb volt a távolság a kommunista pártok stratégiai célkitűzései és a népfrontprogramok között, a kommunista párt és a népfront nem állt olyan közel egymáshoz.

A Jugoszláv Népfront 1945. augusztus 5—7-én tartott első kongresszusán elfogadott program alapjaiban a JKP programját fejezte ki, bár a megfogalmazás a társadalom forradalmi-demokrata átépítésének programjáról szólt. A program élén Jugoszlávia állami egységének, nemzeti függetlenségének megvédése állt. Tartalmazta ezenkívül a néphatósági szervek munkájának támogatását, ellenőrzését, a földbirtokreformot, a demokratikus jogok és a munkásosztály, a parasztság és az értelmiség szövetségének biztosítását. Az alapelvek között azonban az is szerepelt, hogy a dolgozó rétegeknek a hatalom anyagi eszközeivel is rendelkeznie kell, a továbbiakban biztosítani és bővíteni kell azokat a politikai, gazdasági és szociális jogokat, amelyeket a jugoszláv munkásosztály kivívott magának. Szerepelt a népfrontprogramban olyan termelési, gazdasági feladatok megoldása is, amelyek a népfront másik típusánál csak a népfrontfejlődés későbbi szakaszában fogalmazódtak meg. A jugoszláv népfrontprogram tehát a leghatározottabban és a legközvetlenebbül a szocializmus irányába mutató feladatokat jelölhetett ki. Ezen túlmenően, a jugoszláv népfront óriási szerepet játszott a nemzeti-nemzetiségi kérdés helyes megoldásában, az egységes, föderatív Jugoszlávia megteremtésének egyik fő biztosítója volt.

A nemzeti függetlenségi harc Albániában is összefonódott a népi hatalom megteremtéséért, a társadalmi átalakulásért vívott harccal. Az 1944. október 20-i berati kongresszus az új, népi Albánia felépítését, az árulók tulajdonának nacionalizálását, jelentős államosítást is elhatározott a fasizmus maradványainak felszámolása mellett. Az Albán Demokratikus Front programjában az újjáépítésen túlmenően, a rendkívüli elmaradottság felszámolása szerepelt spe-

ciális feladatként. Ez a tényező itt méginkább szükségessé tette a harcban kialakult széles szervezeti összefogás fenntartását. E célok érdekében a termelési feladatok, az önkéntes munkavállalások szervezése is nagy súllyal szerepelt. Az Albán Demokratikus Front 1946 elején megtartott első kongresszusa már a szocializmus építésére való áttérés feladatait fogalmazta meg.

Bulgáriában 1945-re megvalósult, sőt túl is teljesült a közvetlen demokratikus feladatokat kitűző program. Befejezték a fasiszmus elleni harcot, megoldották a fasiszta Németországgal való szembefordulást, az ország kivezetését a nehéz helyzetből, a népi demokratikus hatalom megteremtését. A népfront feladatként az igazságos béke megteremtését, a függetlenség és területi egység megvédését és a népgazdaság helyreállítását jelölték meg. Tehát 1947-ig itt sem jelöltek ki közvetlenül szocialista jellegű feladatokat, bár később jelentősen túlmentek politikai téren és a tulajdonviszonyok területén is az 1945-ben megfogalmazott célokra.

Csehszlovákiában a népfrontprogram a kassai kormányprogramban öltött testet. Ezt egy nemzeti demokratikus forradalom programjaként fogalmazták meg, amely a népi demokrácia megvalósításának feladatait foglalta magában. A háború befejezése és a fasiszmus elleni harc érdekében tett erőfeszítések fokozása, a fasiszták politikai jogainak felszámolása és tulajdonuk elvétele — ami már antikapitalista jellegű is volt —, a széles körű demokratikus és szociális jogok biztosítása, az új, a nemzeti bizottságokon alapuló demokratikus néphatalom kiépítése és a földreform voltak azok a követelések, amelyek már a demokratikus és szocialista forradalom feladatainak új típusú összekapcsolását is jelentették. Annál is inkább, miután ott is jelentős mértékben túlléptek a programon, mivel már az első szakaszban nagyarányú államosításokat hajtottak végre. A Nemzeti Front programjában speciális feladatként jelentkezett a nemzetiségi kérdés megoldása, a szlovák nép és a nemzeti kisebbségek helyzetének rendezése.

Romániában 1944—46-ban a politikai fejlődésnek megfelelően több változásra is sor került. Ennek megfelelően több kísérlet történt a népfrontos összefogás szervezeti keretének megteremtésére és programjának elkészítésére. A Nemzeti Demokratikus Blokk, — mivel a történelmi pártok csak ezen az alapon voltak hajlandók részt venni benne — ugyanis csak korlátozott feladatokat, az Antonescu-kormány megdöntését, fegyverszünetet és demokratikus rendszer megteremtését irányozott elő programjában. A fasiszta rendszer megdöntése után éppen ezért az RKP 1944. szeptember 26-án új közös programot javasolt a demokratikus továbbfejlődésre. A történelmi pártok ezt elutasították, szakítottak a nemzeti együttműködés politikájával, a létrejött „burzsoá-földesúri” értelemben vett demokratikus kormány megfelelt céljaiknak. A népfrontprogram azonban a demokratikus kormány alatt népfrontkormányt értett. Ennek megteremtéséért alakult meg a Nemzeti Demokratikus Front, amely 1945. január 28-án fogadta el közös programjaként az új tervezetet, amely a későbbiekben a Groza-kormány programjává vált. Ez a népfrontprogram antifasiszta, antiimperialista, demokratikus és antifeudális feladatokat tartalmazott. Románia második világháborúban játszott csatlós szerepe miatt első helyen a hitleristák elleni háborúban való részvételre tett maximális erőfeszítéseket és a fegyverszünet teljesítését jelölték meg. Kiemelten szerepelt a nemzetiségi kérdés demokratikus megoldása, mivel a konkrét romániai feltételek között ez a demokratikus átalakulás alapvető kérdése volt. Az osztályerőviszonyok, objektív helyzet következményeként a román nép-

frontprogram fogalmazhatott az antikapitalista jellegű feladatok tekintetében — leszámítva Németországot és Magyarországot — legmérsékeltebben. A föld-reform és a mezőgazdaság fellendítése, a gazdasági szabotázs felszámolása, a hadsereg és az államapparátus megtisztítása és demokratizálása (itt nem alakultak ki az ellenállási mozgalomban olyan szervek, amelyek hatalmi szervekként szóba jöhettek volna), a háborús bűnösök elítélése, a népi demokratikus rendszer megszilárdítása és az újjáépítés feladatai szerepeltek a programban. Ebből már kimaradt a bankok és a nagyipar államosítása is, amely még a szeptember 26-i programban szerepelt. A konkrét romániai feltételeknek a forradalom e szakasza követelményeinek ez a program felelt meg, hiszen egy rendkívül erős, március 6-ig szinte kizárólagosan hatalmon lévő, a végrehajtó hatalom döntő részét kézbentartó burzsoá-földesúri reakció létezett, amelynek elszigetelésére, majd legyőzésére a haladó erők minél szélesebb egységét kellett felvonultatni.

A Lengyel Nemzeti Demokratikus Front programja gyökeres társadalmi változásokat, a társadalom forradalmi demokratikus átalakításának célkitűzését tartalmazta. A Lengyel Nemzeti Felszabadító Bizottság 1944. júliusi manifestuma — amely a helyzet megváltozása következtében kevésbé radikális volt, mint az ONT 1943-as programja — céljául a német fasiszta megszállás maradványainak felszámolását, az új államhatalom és apparátusa létrehozását, a demokratikus szabadságjogok növelését, agrárreformot, a német tulajdon kiszajátítását — itt ez az ipar nagy részének nacionalizálását jelentette — és ideiglenes állami irányítását jelölte meg. Figyelemre méltó, hogy a lengyel programjellegű dokumentumok az antiimperialista, demokratikus feladatokat kezdettől a legszorosabban kapcsolták össze egy radikális társadalmi átalakulással. Az LNFB manifestuma emellett azonban — az LMP 1943. novemberi és az ONT programjaival szemben — tartalmazta a magántulajdon visszaállításának követelését is. Ez azonban a valóságban csak kis mértékben történt meg, és elsősorban a kis- és középtulajdont érintette. A nagyipar állami kézben maradt, a tulajdonviszonyokban tehát Lengyelországban is döntő változás következett be már a népi demokratikus forradalom első periódusában. A népfront létrehozásának korábban elemzett körülményei, a népfronton belül ekkor fennálló erőviszonyok lehetővé tették az LMP számára, hogy már 1944. augusztus 5-i első pártaktíváján megfogalmazza: „általános demokratikus feladatok jelentős számban vannak, de a szocialista rendszer fő célját ez nem takarhatja el”.² A szocialista végcél megjelölésének ilyen nyílt megfogalmazása az 1944—45-ös dokumentumokban egyedülálló. Az LMP 1945 februárjában a népfront legfőbb feladatáént a reakció teljes leveréséért folyó harcot, az állami és társadalmi rendszer további demokratizálását, az ország újjáépítését — ami Lengyelországban különösen fontos és nehéz feladat volt —, a népgazdaság struktúrájának átalakítását jelölte meg. Kiemelten fontos, össznemzeti feladatként határozták meg az újonnan Lengyelországhoz csatolt nyugati területeknek az ország vérkeringésébe történő bekapcsolását. Nagy jelentősége volt a határkérdés megoldása programba vételének is. Jelentős súlyt helyezett a népfrontprogram a nemzetközi helyzetre, a fasiszmus leverésének és a béke megőrzésének feladatára is. Összességében Lengyelországban 1945-ben egy olyan népfront megeremtését irányozták elő, amely hivatott egy munkás és paraszt állam megeremtésére.

Németországban, Berlinben a Demokratikus Pártok Blokkja céljaként „a hitlerizmus maradványai és az imperialista és militarista ideológia” elleni har-

cot és az ország demokratikus alapú újjászervezését, a gondolati és lelkiismereti szabadság biztosítását jelölte meg.³ Németországban, ahol a fasizmus a legerősebb volt és hosszú ideig állott fenn, különleges feladatot jelentett a nácizmus, a feudális földbirtokviszonyok felszámolása és mélyreható iskola-reformot, nagyarányú ideológia feladatokat kellett végrehajtani. Speciális feladatként jelentkezett a későbbiekben az egységes Németország megteremtése, nehezebb volt a demokratizálás, és a nemzetközi béke biztosításának is különleges feladatai voltak. A népfront programja ekkor Berlin egységének helyreállítását, a magántulajdon védelmét, az életszínvonal és az anyagi helyzet javítását, a helyreállítást, a parasztság igazságos földhözjuttatását, a parasztgazdaságok támogatását tartalmazta ezen kívül. A német népfrontos összefogás 1945-öt követően tehát egy egységes, demokratikus, békeszerető Németország megteremtését tartotta fő feladatának.

Az 1944—45-ben megfogalmazott vagy újjáfogalmazott népfrontprogramok alapvetően tehát helyesen határozták meg a napirenden levő, közvetlen antifasiszta, demokratikus feladatokat, ahol pedig a helyzet megkövetelte, már ekkor az antikapitalista célkitűzéseket is. A demokratikus és szocialista átalakulás kapcsolatának, a népi demokratikus forradalom és szocialista forradalom viszonyának elméleti tisztázatlanságából adódóan azonban az átalakulás jellegének megjelölése pontatlan volt. A különböző országokban — amint láttuk — forradalmi demokratikus, népi demokratikus, nemzeti demokratikus, antifasiszta demokratikus stb. átalakulásokról beszélnek. A népfrontprogramok célkitűzései azonban azonosak, mindegyik a népfronton belüli erőviszonyoktól és a népfrontok előtt álló feladatoktól függően erőteljesebben vagy kevésbé erőteljesen fogalmazza meg a népi demokratikus forradalom feladatait. Tartalmazzák ezen kívül az egyes országok sajátos nemzeti feladatait is. A legradikálisabb a jugoszláv, albán, lengyel és részben a bolgár program — kevésbé radikálisak a cseh és román programok és legkevésbé a német.⁴

V.

A NÉPFONTOK TÍPUSAI, SZERVEZETI FELÉPÍTÉSÜK

A népfrontok szervezeti felépítése, szervezeti formái, szervezési módszerei, eszközei rendkívül változatos képet mutatnak, sokban különböznek egymástól. Ezeket a különbségeket egyrészt a népfrontok kialakulásának és korábbi fejlődésének sajátosságai, a népfrontok osztályösszetételének különbségei, másrészt a népi demokratikus forradalom fejlődésmenetében, ütemében az egyes országok között mutatkozó eltérések, valamint a nemzetközi körülmények, az egyes országok nemzetközi szerepe idézték elő. A népfrontokat osztálytartalmuknak megfelelően és szervezetileg is két alaptípusra oszthatjuk ebben az időszakban. Az egyik típust azok a népfrontok képviselik, amelyek egységes, egypártrendszerű tömegszervezetként épültek ki, míg a másik típusnál a népfront pártok szövetségeként, pártkoalíció formájában szerveződött meg, illetve tevékenykedett a népi demokratikus forradalom időszakában. A két típuson belül természetesen mindegyik népfront rendelkezik egyedi vonásokkal, speciális szervezeti formákkal, szervezési módszerekkel.

Az egypártrendszerű népfrontok közé az Albán Demokratikus Front és a

Jugoszláv Népfront tartozott. Ezek a népfrontok a széles körű antifasiszta felszabadító háború politikai szervezeteként létrejött, a burzsoázia részvétele nélküli, elsősorban alsóbb szintű szervezési formákkal megerősített antifasiszta népfontra vezethetők vissza. Albániában csak egyetlen politikai párt, az Albán Kommunista Párt létezett, és így a népfront a kommunista párt és a pártönkivüliek szövetségét, a kommunista párt vezető szerepét egy egységes tömegszervezetben, más pártok közvetítő szerepe nélkül, közvetlenül valósította meg és ez érvényesült kizárólagosan.¹ A Jugoszláv Népfront is a JKP és a pártönkivüli tömegek közvetlen szövetségét megtestesítő egységes tömegszervezetként szilárdult meg és fejlődött tovább 1945-ben. Itt azonban, főleg a háború befejező szakaszában több demokratikus párt vezetői is csatlakoztak hozzá és léteztek politikai pártok a népfronton kívül is.² A népfront pártkoalícióvá való fejlesztése ellen azonban élesen fellépett a JKP. A népfront első kongresszusa a népfrontot, mint egységes, népi, társadalmi-politikai szervezetet erősítette meg és így folytatta a népfront kiépítését, szervezését, amely folyamat egészen a népfront 1947-es második kongresszusig tartott. A Jugoszláv Népfront tehát nem alakult át koalícióvá, paritásos bizottsággá, hanem egységes, alapszervezetekkel rendelkező tömegszervezetté vált. A népfrontnak ez a struktúrája megfelelt az albán és jugoszláv osztály- és politikai viszonyoknak, és szükséges is volt, mivel a proletárdiktatúra politikai rendszerének egy egységesebb, stabilabb népfontra van szüksége, mint amilyen a hatalomért folyó harc időszakában — amely ebben a két országban 1945-ben már lezárult — létezett. Különösen Jugoszlávia esetében állapíthatjuk meg, hogy a felszabadító harc, majd a népi demokratikus fejlődés időszakában is a népfront osztály- és politikai tartalmának megfelelt a szervezeti fejlődése is. Az albán népfontra döntő hatással és befolyással volt a jugoszláv népfront, nemcsak programban, hanem szervezetiileg is. Ez a két népfront egységes programmal és célokkal rendelkező szervezet volt. Szervezeti alapelvük a demokratikus centralizmus, alapszervezetekkel, helyi, területi és központi szervekkel, szervezeti szabályzattal rendelkező, rendszeres szervezeti életet élő szervezetek voltak. Alulról felfelé épültek ki, a határozatokat a többségi elv alapján hozták. A Jugoszláv Népfrontban egyéni és kollektív tagság is létezett, a népfront kollektív tagja volt a szakszervezet, az ifjúsági szervezet és a nőszerzet. Az albán népfront is az egyéni tagság és a tömegszervezetek kollektív tagsága alapján épült fel, itt azonban döntően — eltérően a jugoszlávtól is — a tömegszervezeteken, elsősorban a szakszervezeten keresztül folyt a népfront tevékenysége, a tömegek szervezése, mozgósítása. Az ADF szervezetiileg egyébként is jóval kevésbé volt kiépítve, mint a jugoszláv népfront.³ A vázolt szervezeti felépítés következtében e két országban az osztályharc fő vonala a népfronton belüli és kívüli erők között húzódtott.

Jugoszláviában a népfront első kongresszusán elfogadott szervezeti szabályzat szerint a népfrontnak minden választójoggal rendelkező állampolgár tagja lehetett, aki a népfront programját elfogadja és a népfront valamelyik szervezetének munkájában részt vesz. A Jugoszláv Népfront szervezetiileg is tükrözte a nemzeti-nemzetiségi összetételt, az ország föderációs felépítését. A szövetségi, országos szervek mellett ugyanis a népfront tartományi, köztársasági bizottságokkal is rendelkezett. Mellettük területi, járási, utcai és lakótömbi szervezettel, tehát egy jól kiépített, hierarchikus felépítéssel rendelkezett a népfront. A népfront szervezési elve a területi — munkahelyi elv volt. Legfontosabb fórumai a különböző szintű kongresszusok és konferenciák

voltak. Ezeken választották a különböző szintű bizottságokat és azok végrehajtó szerveit, a végrehajtó bizottságot és titkárságot. Az Albán Demokratikus Front 1946-ban tartott első kongresszusán a jugoszlávval azonos szervezeti felépítést és alapszabályt fogadott el. A népfront tehát ebben a két esetben szervezetiileg olyan össznépi-politikai mozgalmat jelentett szervezett formában, társadalmi-politikai tömegszervezet formájában, amely a néphatalom politikai alapját jelentette. A korábban említett tartalmi és e szervezeti sajátosságok következtében ezek a népfrontok vezető testületeik összetételében, programban, tevékenységben, személyileg és funkcionálisan is erősen összefonódtak a párttal.

A tömegmozgósító eszközök, módszerek is jórészt különböztek a népfront másik típusában alkalmazottakétól. A párt határozatait, utasításait közvetlenül, áttételek nélkül juthattak el a népfronthoz, és a népfront is áttételek nélkül szervezhető. Szerepe tehát transzmissziós volt a párt akcióinak megvalósításában. Megjegyzendő, hogy a Jugoszláv Népfront felső szervében, vezető testületében voltak bizonyos koalíciós jegyek, de az alsóbb szervekben ennek semmilyen nyoma nem volt, és ezek a jegyek már 1945-ben a népfront első kongresszusa után a népfront továbbfejlődése során a vezető testületekből is eltűntek. A Jugoszláv Népfront fő módszere a különböző politikai és gazdasági feladatok megoldására indított nagy politikai akciók és kampányok szervezése volt. A népfront ezeket az akcióit választási és agitációs bizottságain keresztül bonyolította le. Ilyen akciók voltak: a választások szervezése, az agrárreform, az ENSZ és a békekonferencia jelentőségének megmagyarázása stb. A párt által kitzűzött feladatokat átvitték a népfront felső szervébe, amely a szervezést a legalacsonyabb szintű, utcai, vállalati, falusi népfrontbizottságok konferenciáin keresztül kezdte meg, majd kerületi, városi szinten folyt a kampány, folytatódott a járási és területi konferenciákkal és gyűlésekkel és végül ezeken a szinteken az akció nagy demonstrációs gyűlésekkel fejeződött be. Az utcai, gyári, falusi szervezetek közös gyűlésein a népfront tagjai rendszeresen megvitatták a gazdasági, politikai, állami problémákat és kitzűzték maguk elé az ebből adódó, helyileg megoldandó feladatokat. A népfront tevékenységének formái között szerepelt még munkáscsoport falura küldése, segítség gyűjtése Albániának, a makedónoknak, a Szovjetunió népszerűsítése, a különböző munkásakciókban való részvétel, a fellépő ellenség elleni harcban való részvétel stb.⁴

A jugoszláv és albán népfrontok fontos ideológiai, nevelő és propaganda funkciót is betöltöttek. Ezek a népfrontok önálló szervezetek voltak, programban és tevékenységben önállósággal rendelkeztek, de — Albánia esetében különösen — rendkívül szorosan kötődtek a kommunista pártokhoz. Jugoszláviában 1945—46-ban a népfront jelentősége, szerepe és ezzel önállósága is még jóval nagyobb volt.⁵ A jugoszláv és az albán népfrontok tehát szervezetiileg is úgy formálódtak, fejlődtek, mint a proletárdiktatúra funkcióit teljesítő népi demokratikus politikai rendszer szerves részei, mégpedig olyan proletárdiktatúráké, melyek egypártrendszerű struktúrával épültek ki és már ebben az időszakban a szocializmus megvalósításához szükséges egységes politikai tömegszervezetet is jelentettek, nemcsak tartalmilag, hanem főleg a vázolt szervezeti struktúrájukkal. Természetesen a népi demokratikus állam a jugoszláv népfontra, mint egységes, milliós tömegszervezetre sokkal jobban tudott támaszkodni, mint a népfront másik típusánál.

A népfront másik típusa nem egy egységes, helyi alapszervezetekkel rendelkező tömegszervezet formájában, hanem a pártok megegyezésére és együttműködésére épülve, többpártrendszeres formában épült ki. Ennek a népfront-

típusnak az előzménye a burzsoázia részvételével megvalósult, elsősorban politikai-társadalmi szervezetként létrejött és pártközi megegyezésekkel, felsőszintű kompromisszumokkal kombinált népfrontalakulat volt. A népfrontok ebben az esetben is a népi demokratikus politikai rendszer alkotórészei voltak, de az esetek többségében egy átmeneti, a munkás-paraszti demokratikus diktatúra funkcióit teljesítő, annak egy válfaját jelentő politikai hatalomé. Ezért céljait, funkcióit tekintve és mivel többpártrendszeres formában épültek fel, szervezetiileg is több vonatkozásban eltértek a népfront előzőekben ismertetett típusától. Ezekben az esetekben nem volt szükség olyan kiépített, szervezett organizációra, mivel a tömegek szervezése, mozgósítása az egyes pártok alapszervezetein és a demokratikus államhatalom helyi szervein keresztül zajlott le. A népfront szerveinek jórészt csak egyeztető, koordináló szerep jutott. Ezért elsősorban központi, felső szervei és intézményei jöttek létre, és általában alsóbb szintű szervezetei nem alakultak ki, vagy ha igen, akkor ezek később elsősorban államhatalmi szervekké váltak. Ebből a szervezeti szempontból is kivételt jelent az egyébként ebbe a típusba tartozó Bolgár Hazafias Front, amely különösen tartalmában, funkciójában, tevékenységében, és részben szervezetiileg is nagyon közel állt a jugoszláv és albán népfrontokhoz. A HF esetében a tartalom és a szervezeti forma bizonyos diszkrepanciája végig megfigyelhető.⁶ Itt ugyanis a Hazafias Front-bizottságok széles körű hálózata már az illegálitás körülményei között létrejött. 1944. szeptember 9-e után hatalmas lendülettel folytatódott tovább a frontbizottságok kiépítése. 1945 márciusában már 7292 Hazafias Front-bizottság létezett az országban, összesen 26 245 taggal.⁷ A HF a felszabadulás első pillanatától kezdve kiterjedt társadalmi-politikai tömegmozgalomként, belső szabályzattal és fegyelemmel rendelkező szervezetként működött, amely egy pillanattal sem volt hagyományos értelemben vett szűkkörű pártkoalíció. A helyi frontbizottságok nem is pártalapon épültek fel kezdetben, hanem a kommunisták és a párton kívüli demokraták, haladó emberek szövetségét testesítették meg. Az alsó szinteken a frontba a különböző tömegszervezetek képviselői is beletartoztak, különösen nagy szerepet játszottak a gazdasági és szövetkezeti egyesületek. A HF központi vezető szerve, a Nemzeti Bizottság, amely óriási szerepet játszott az ország életében, viszont kezdetől pártalapon épült fel. A tömegszervezetek a későbbiekben tanácskozási joggal kapcsolódtak a Hazafias Front-bizottságokhoz. Jellemző még, hogy a népfront tevékenységében inkább a mozgalmi jelleg dominált, különböző direktívák, körlevelek, felhívások és bizottságok formájában és kevésbé a pártmegegyezések. Természetesen ez utóbbi módszert is alkalmazták megemlítendő például az az akcióegységmegállapodás, amely a HF-en belül a BMP(k) és a BFNSZ között született. A HF 1945. márciusi első kongresszusa után a helyi népfrontbizottságokat is paritásos alapon szervezték újjá, legalábbis azokon a helyeken, ahol a többi pártnak is voltak helyi szervezetei. A 26 245 bizottsági tagból ekkor 14 120 a BMP(k)-hoz, 8689 a BFNSZ-hez, 854 a BSZDP-hez, 426 a „Zveno” Népi Szövetséghez tartozott. A bizottságok többi 2179 tagja pártonkívüli, illetve különböző tömegszervezetekhez tartozó személy volt.⁸ E pártokon kívül még az 1945-ben alakult Bolgár Radikális Párt csatlakozott 1945 szeptemberében a népfronthoz. Az I. kongresszust követő átszervezéssel 1945 végére a bizottságok száma csökkent, tagjaik száma azonban a kibővítések miatt nőtt. 1945 végén 5081 Hazafias Front-bizottság létezett 34 652 taggal.⁹ A HF-nek központi szerve, a Nemzeti Bizottság, területi, járási, helyi (városi és falusi) szervezetei voltak, legalsóbb egységei pedig a lakóterületi, vállalati, intézményi, tanintézeti és katonai egy-

ségeknél működő bizottságok voltak. Ezek azonban nem tekinthetők alapszervezeteknek, a HF működési alapelve ugyanis nem a demokratikus centralizmus volt, mivel az alsóbb szervek a HF NB körlevelei alapján tevékenykedtek. A határozatok nem a többségi elv alapján, hanem a frontot alkotó pártok egyetértésével születtek. Mindezek ellenére a kommunista párt kezdetben kizárólagos befolyással rendelkezett, amely később is döntő maradt, és az erőviszonyok döntően a munkásosztály és a dolgozó parasztság javára alakultak a népfronton belül. A HF tehát mintegy közbülső helyet foglalt el a két típus között, mivel pártalapon, de a tömegszervezetek kollektív tagsága alapján is lehetett hozzá csatlakozni. Viszonylag jól kiépített, szervezett tömegmozgalom volt, amelynek működési alapelve azonban nem a tömegszervezetekre jellemző demokratikus centralizmus, hanem a többpártrendszeres népfontra jellemző mozgalmi jellegű volt. Komoly ideológiai és propaganda tevékenységet is fejtett ki a HF, amely külön lappal rendelkezett. Megállapítható tehát, hogy ebből a köztes helyzetből következően a Bolgár Hazafias Front osztálytartalma és szervezeti felépítése között egészen 1948-ig bizonyos diszkrépancia figyelhető meg.

A többi országban a népfrontmozgalom olyan szervezeti formákban épült ki, amelyekben a pártok felső vezetésével központi szervek jöttek létre, de alsóbb szintű szervek ekkor már nem voltak, vagy csak a központihoz hasonló területi és helyi irányító szervek, koordináló szervek léteztek, amelyek szintén paritásos alapon jöttek létre. Csehszlovákiában a népfrontban a CSKP, a Cseh Szociáldemokrata Párt, a Nemzeti Szocialista Párt, a Cseh Néppárt valamint a Szlovák Demokrata Párt vett részt. Meg kell jegyezni, hogy a Szlovák Kommunista Párt ekkor szervezetileg különálló pártként tevékenykedett és vett részt a Nemzeti Frontban. Később a cseh pártviszonyok hatására Szlovákiában is alakult két újabb párt, a Szociáldemokrata Párt és a Szabadság Párt, amelyek szintén a népfronthoz tartoztak. A népfront központi szerve a Nemzeti Front Központi Bizottsága volt, amely konzultatív szerepet játszott a pártok együttműködésében. Koordinációs bizottságok alsóbb szinteken is létrejöttek. Pártkereteken kívül a Nemzeti Fronthoz nem lehetett csatlakozni, a tömegszervezetek csatlakozását a burzsoá pártok továbbra is megakadályozták.

Lengyelországban a népfront szervezeti fejlődésére is kihatott a nemzetközi tényezők és a belső ellenállás bizonyos aszinkronitása. A polgári ellenállás magatartása miatt ugyanis a népfront célkitűzései túlmentek a Komintern 1941-es irányvonalán. Így szervezetileg is — amint azt már az előzőekben kimutattuk — meg voltak egy jugoszlávhoz hasonló népfrontfejlődés elemei és előzményei is, de a nemzetközi helyzet, majd 1945-től a belső osztályerőviszonyok és pártviszonyok alakulása is ezt kiegészítette egy szélesebb osztálytartalmú és egy ennek megfelelő pártkoalíciós összefogással. A lengyel népfrontot így az LMP, a Lengyel Szocialista Párt, a Néppárt (SL) és a Demokrata Párt alkották. A népfront speciális szervezeti formájaként jöttek létre az ún. egyeztető bizottságok. 1944. november 25-én alakult meg a demokratikus pártok és szakszervezetek Központi Egyeztető Bizottsága és hasonló bizottságok jöttek létre a tartományokban, járásokban és községekben is. 1944. november 6-án az ifjúsági szervezetek is megalakították központi egyeztető bizottságukat. Új szakaszt jelentett a nemzeti front kiépítésében, szervezeti fejlődésében 1945-ben, hogy a hivatalokban és vállalatoknál is megalakultak a demokratikus pártok egyeztető bizottságai. A népfronton belül külön egyeztető bizottságai voltak a munkáspártoknak is. A népfrontban a szakszervezetek, az ún. Paraszti Önsegély Szervezet és egyéb társadalmi szervezetek is képviseltették magukat, és ezek kép-

viselői részt vettek a különböző paritásos alapon felépülő szervezetekben és bizottságokban. Különösen nagy szerepet játszott a nemzeti front politikájának megvalósításában a parasztság között a Paraszti Önségély Szervezet. 1945-ben Mikolajczyk kormányba kerülése után a népfront kiszélesedett és néhány hónapig a burzsoázia e csoportja is beletartozott. Pártja, a Lengyel Néppárt (PSL) is delegálhatott tagokat a központi népfrontszerv szerepét is betöltő Országos Nemzeti Tanácsba, a központi és helyi egyeztető bizottságokba, vagyis tagja lett a népi-nemzeti összefogásnak. Tehát a lengyel Nemzeti Front is 1944 második felétől kezdődően, majd 1945 nyarától különösen, pártmegegyezéseken alapulva működött és fejlődött tovább a népi demokratikus forradalom időszakában.

Romániában a népfrontmozgalom szervezeti összefogásának továbbfejlesztésére és megszilárdítására az RKP 1944. szeptember 26-án kidolgozott tervezte és népfrontprogramja alapján 1944. október 12-én megalakult a Nemzeti Demokratikus Front. Tagjai az RKP, a Szociáldemokrata Párt, az Ekésfront, a szakszervezetek, a Hazafiak Szövetsége és a MADOSZ voltak. Ez tulajdonképpen a munkáspártok, a tömegszervezetek és a demokratikus parasztpártnak tekinthető Ekésfront összefogása volt. A front speciális feladata volt — bár részt vett a kormányban — a valódi népi demokratikus rendszer létrehozása. A népfrontnak ez a szervezeti formája, mint pártösszefogás viszonylag korlátozott volt, mivel a nagy befolyású ún. történelmi pártok nem csatlakoztak hozzá. Az RKP ezért a front megalakulásától kezdve törekedett annak kiszélesítésére és szilárdabbá tételére. A népfront magja Romániában is a munkás-egységfront volt, amelyet 1944. október 2-án szervezetiileg is megerősítettek, létrehozva az Egységes Munkásfront Központi Bizottságát és ennek helyi bizottságait. A front szervezeti és politikai centruma az NDF Nemzeti Tanácsa volt. A népfrontnak saját helyi szervezetei nem voltak, ezek funkcióit a pártok alapszervezetei és a különböző tömegszervezetek keretében alakult speciális bizottságok töltötték be. Romániában nem jöttek létre olyan jellegű bizottságok sem, mint Lengyelország és Csehszlovákia esetében, amelyek beépülhettek volna az államhatalomba, megőrizve bizonyos társadalmi-politikai, tömegszervezeti jelleget. Román sajátosságnak tekinthető az is, hogy az NDF és a hatalmon lévő népfrontkormány összetétele nem volt azonos. A Tatarescu-párt ugyanis, amely a kormánynak tagja volt, a népfrontban nem vett részt. Megemlíthetjük még, hogy a román népfront — amely hatalmas arányú tömegmozgalomra épült — szervezetiileg továbbra is a legkevésbé volt kiépítve.

Sajátosan alakult a népi demokratikus forradalom menetének megfelelően a népfront szervezeti fejlődése Németország keleti övezetében. 1945. július 14-én a két munkáspárt akcióegysége alapján létrejött az Antifasiszta Demokratikus Pártok Blokkja, amelynek a két munkáspárton kívül a Kereszténydemokrata Unió és a Liberális Demokrata Párt is tagja volt. A pártok közös bizottságot is hoztak létre az együttműködés irányítására, a felmerült kérdések megtárgyalására és elintézésére. Központi és helyi szinten egyaránt ez a blokk és a blokk bizottságai illetve a népfronttípusú össznémet népkongresszus-mozgalomból kinőtt Német Néptanács, népválasztmányok és népbizottságok, mint népfrontszervek irányították a demokratikus fejlődést. A blokk biztosította az együttműködést a helyi közigazgatási szervezetekben. A népfront tehát Németországban sem különálló szervezetként, tömegszervezetként tevékenykedett.

Figyelemre méltó speciális vonása a német népfrontfejlődésnek az a kettős-

ség, hogy a pártösszefogást egy szervezett mozgalom egészítette ki, amelyek egymással párhuzamosan, egymást kiegészítve működtek.

A népfront másik, többpártrendszeres típusában tehát a működési alapelv a pártok megegyezése, minden párt egyetértése volt. A népfrontszervek főleg koordináló, egyeztető szervek voltak, a pártok álláspontjainak egyeztetésére szolgáltak a különböző kérdésekben és nem irányító, kötelező érvényű határozatokat hozó szervezetek. Ezek a népfrontok nem rendelkeztek egységes működési szabállyal, egyéni tagság és alapszervezetek nélkül, főleg különböző bizottságok, akciók, kampányok és egyéb tevékenységi formák segítségével működtek.¹⁰ A népfrontnak ez a típusa tehát többé vagy kevésbé szervezett, lazább vagy szorosabb tömegmozgalomként működött. A burzsoázia részvételéből és a többpártrendszeres szervezeti felépítésből következően az osztályharc ennél a típusnál a népfronton belül is folyt.

VI.

A NÉPFONT SZEREPE A DEMOKRATIKUS ÉS SZOCIALISTA FELADATOK MEGOLDÁSÁBAN

Az új, népi demokratikus hatalom és államszervezet kiépítésében játszott döntő fontosságú politikai és szervező szerepe mellett a népfrontba tömörült politikai erők és a népfrontszervezetek kiemelkedő szerepet játszottak az alapvető antifasiszta, antifeudális, demokratikus feladatok megoldásában. Különösen jelentős szerepe volt a népfrontoknak a népi demokratikus forradalom kezdeti eredményeinek jogi intézményesítésében, a demokratikus vívmányok megszilárdításában, az ideiglenesség felszámolásában, a választások, referendumok lebonyolításában, a választási harcok időszakában, az alkotmányok kidolgozásában és elfogadtatásában.

Albániában az AKP és a társadalmi-politikai szervezetek demokratikus frontja egységes jelölőlistával lépett fel az 1945. december 2-i alkotmányozó gyűlési választásokon, ahol a szavazatok 93,7%-át szerezte meg. Jugoszláviában az 1945. november 11-i választáson a jugoszláv népfront egységlistájára a szavazók 88,7%-a szavazott. E két országban 1945—46-ban a népköztársaság kiáltása és az alkotmány elfogadása is megtörtént. Ebben a népfront nagy mozgósító, szervező és propaganda tevékenysége is jelentős szerepet játszott.

Más módon vetődött fel a választásokon való részvétel, a választási harc azokban az országokban, ahol a népfront többpártrendszerű formában valósult meg. Bulgáriában a népi demokratikus forradalom időszakában lebonyolított három választáson a HF pártjai közös blokkban léptek fel. A HF első kongresszusa úgy határozott, hogy a parlamenti választásokon a frontba tartozó pártok közös listával indulnak. A HF NB 1945 júliusában ennek megfelelő, átfogó választási platformot dolgozott ki. Mivel a nemzetközi és a belső tényezők a választások elhalasztásához vezettek, a frontbizottságok speciális feladata volt a halasztás okainak nagyarányú felvilágosító munkával történő megmagyarázása. A HF NB 1945. szeptember 6-i ülésén, amelyen az egyes pártok vezetőségei is részt vettek, meghatározták a választás lebonyolításának elveit és menetét. Az itt elfogadott javaslatokat, — egyebek között a HF speciális ellenőrző bizottságainak létrehozatalát, amelyben az ellenzéki pártok képviselői is helyet kaphattak — a kormány határozattá emelte. Az ellenzék a választási kampányban

élesen támadta a HF-et és annak egységét. A HF NB tárgyalt az ellenzékkel, de eredménytelenül. A HF pártjai közös listával együttes választási kampányt folytattak. A választáson az egységlista a szavazatok 88,18%-át kapta. A HF hatalmas munkát végzett — a Nemzeti Bizottsága és a pártvezetőségek kezdeményezésére — az államforma kérdésében 1946. szeptember 8-án megtartott referendum előkészítésében és lebonyolításában is. A különböző szintű frontbizottságok mellett speciális bizottságok alakultak a szervezőmunkára, a monarchia leleplezésének munkájára. Az eredmény a köztársaság megteremtését támogató 92,72%-os szavazatarány volt. A népi demokratikus forradalom során Bulgáriában 1946. október 27-én egy harmadik választás is lezajlott, az alkotmányozó népi gyűlésbe történő választás. Ennek értékét a népfrontfejlődés szempontjából — bár a HF egységes programmal és listával indult — csökkentette, az egységet bizonyos fokig lazította, hogy a fronton belüli jobboldali erők elérték azt, hogy a front különböző pártjaira eltérő színű szavazólapokkal lehetett szavazni. Ez mérsékelte a fronton kívül lévő, reakciós pártok elleni közös harc hatékonyságát, bár a frontbizottságok a HF NB választási téziseire és az alkotmánytervezetre támaszkodva a korábbinál szélesebb körű felvilágosító munkát végeztek és szervezetenként is erősödtek, mivel a választási harc során soraikból eltávolították a jobboldali, népi demokrácia ellenes elemeket. A népfront a választáson 70,1%-ot ért el. A népfronton belüli erőviszonyokat jól jelzi, hogy a kommunista párt a szavazatok 53,16%-át szerezte meg. Nagy szerepet játszott a HF NB az alkotmánytervezet elkészítésében és vitájában, bizottságai pedig a tervezet széles körű, össznépi vitájának megszervezésében. A frontbizottságok tevékenysége következtében több olyan javaslat, módosítás merült fel a vitában, amelyek bekerültek az alkotmányba.

Csehszlovákiában 1945 végén megalakult az Ideiglenes Nemzetgyűlés, a Nemzeti Front pártjainak megállapodása és jelölőlistái alapján paritásos alapon. Az 1946. május 26-án lezajlott választáson a pártok külön-külön léptek fel, nem volt sem közös választási programjuk, sem egységes listájuk. A burzsoázia nemzeti fronton kívüli és belül lévő képviselői a választást megelőzően és utána egyaránt egy antikommunista tömbalakítására törekedtek. A választáson azonban a legtöbb szavazatot a CSKP kapta, amely a választást követő pártközi tárgyalásokon a Nemzeti Front fenntartására és megszilárdítására irányuló politikájára alapján megegyezett a többi párttal az NF harmadik kormányának létrehozásában. A választáson népfronton kívül lévő párt nem indult.

Lengyelországban és Romániában a választások a népfront szervezeti átalakulásához, új szervezeti formáinak a kialakulásához vezettek. A társadalmi és politikai erők átcsoportosulása ugyanis pártszakadásokat, új pártok alakítását idézett elő, és a választások, amelyek a forradalom továbbfejlődésének fontos állomásai voltak, mint az elért eredmények megerősítői, a népfrontok ennek megfelelő, ezt tükröző átszervezéséhez vezettek. Lengyelországban az LMP óriási erőfeszítéseket tett a Nemzeti Front új szervezeti formájának, a Demokratikus Pártok Blokkjának (DPB) megteremtésére. Ezzel az volt a célja, hogy helyreállítsa és megszilárdítsa a Nemzeti Front egységét, az 1946. június 30-i referendum és az 1947. januári választások alkalmával biztosítsa egy újabb, felső szintű pártmegegyezéssel az összes demokratikus erők egységét. Az LMP a PSL-t is be kívánta vonni ebbe a blokkba, mivel e párt az SL-ből való kiválásával tulajdonképpen felrobbantotta a Nemzeti Frontot és ellenzéki párttá vált. A referendum előtt a DPB még nem jött létre, csupán egy elvi megegyezés született róla, mivel a PSL részvétele még nem dőlt el. A referendum sike-

res lebonyolításában a rendkívül kiélezett, gyakran fegyveres összecsapásokig fajuló osztályharc körülményei között a Nemzeti Front pártjainak közös felépése döntő szerepet játszott. A Nemzeti Front a referendum körüli propagandakampány vezetésére, szervezésére összlengyel, vajdasági, járási és helyi pártközi bizottságokat hozott létre. A népszavazás lebonyolítására mintegy tizenegyezer bizottság alakult, mellettük a merényletek miatt védelmi bizottságokat kellett szervezni. Fontos népfrontszervek voltak az ún. állampolgári bizottságok is, amelyek a népszavazás sikeres lebonyolítása érdekében jöttek létre. A kampányban a Nemzeti Front politikáját mintegy tízezer gyűlésen, valamint a front agitátorainak tízezrei segítségével népszerűsítették. A népszavazás 68,2%-os sikere, és a kampány jelentős szerepet játszott a pártok együttműködésének fejlesztésében és a Nemzeti Front megerősítésében. A referendum után tovább folytak az erőfeszítések és tárgyalások az új szervezeti forma megteremtésére. 1946. szeptember 27-én a pártközi egyeztető bizottság bejelentette, hogy a hat párt blokkjának alakításáról a tárgyalások megszakadtak és négy párt (LMP, LSZDP, SL és a Demokrata Párt), valamint a szakszervezetek részvételével a választásra létrejött a Demokratikus Pártok Blokkja. Ezzel a Nemzeti Frontból formálisan is kikerült a reakció pártja, a PSL. (Megjegyzendő, hogy a pártközi egyeztető bizottságban a PSL továbbra is szerepet kapott, továbbá, hogy a nyugati területeken a PSL „Új Felszabadítás” csoportja és a Munkapárt képviselői is beletartoztak a blokkba.) A DPB választási tervét az ONT elfogadta és az a választásokon egységes programmal, listával, a mandátumok előzetes elosztásával lépett fel. A népfrontjellegű szervezet helyileg létrejött állampolgári bizottságai — mintegy 70 500 ilyen létezett 316 000 taggal¹ — nagy szerepet játszottak a DPB 1946. december 1-i felhívása alapján, a néptömegek összefogásában, egységesítésében, szervezésében, a népfront megszilárdításában. Az 1947-es januári választáson a népfront 80,1%-os eredményt ért el, tartalmilag és szervezetileg egyaránt jelentősen megerősödött.

1946-ban Romániában is felmerült az NDF újjászervezése, többek között azért is, mivel a kormányban képviselt pártok közül nem mindegyik tartozott szervezetileg a népfrontba. A változás másik oka a burzsoázia magatartása volt. A rendkívül erős reakció ellen a választáson a lehető legszélesebb, szervezett egységet, egységes jelölőlistát, egyeztetett taktikát kellett felvonultatni. Ezért, miután az RKP KB 1946. januári plenumán tett javaslatokat az összes érdekelt párt elfogadta, hat párt részvételével 1946. május 17-én megalakult a Román Demokratikus Pártok Blokkja. Ez a közös platformot elfogadó választási pártszövetség a népfront egyik szervezeti formájának tekinthető. Létrehozták a Demokratikus Pártok Blokkjának Központi Választási Bizottságát. A blokkot támogatták a szakszervezetek, a női és ifjúsági szervezetek és a MADOSZ is. A blokk agitátorbrigádokat alakított, amelyeknek a tömegszervezetek részéről is voltak tagjai. 1946. június 24-i ülésén a blokk központi szerve elfogadta a közös választási kampány formáit, módszereit, menetét. Az 1946. november 29-i választáson a blokk és az öt támogató MADOSZ a szavazatok 91,8%-át kapta. A választások után a blokk központi szerve döntő szerepet játszott a kormány újjászervezésében. Ez a szervezet a választás után is fennmaradt, mint az egység szervezeti kifejezője, sőt a MADOSZ 1947. február 12-i csatlakozásával tovább bővült szervezetileg. A Központi Választási Bizottság a választás után Politikai Tanácsá alakult át.

Az alapvető demokratikus feladatok sorában a népi demokratikus hatalom megszilárdítása mellett a legfontosabb egy széles körű, antifeudális (több or-

száiban erőteljesen antikapitalista jelleget öltő), demokratikus földreform lebonyolítása volt. A földreformok végrehajtásában, forradalmi jellegű, a parasztság érdekében történő megvalósításában a népfront szervei, a népfrontalapon szervezett különböző bizottságok nagy szerepet játszottak. Bulgáriában a HF NB a HF 1944. decemberi mezőgazdasági programja alapján kezdeményezte és sürgette a parasztság földhözjuttatásának befejezését. Az 1946. március 12-i reformtörvény elfogadása után a Hazafias Front — bizottságok mellett speciális bizottságok jöttek létre a reform életbe léptetésére. Bulgáriában, ahol nagy feudális nagybirtokok nem voltak, a földreform kisebb mértékű és antikapitalista jellegű volt, a mezőgazdaság fejlődésének fő problémája nem az agrárreform, hanem a történelmi hagyományokkal is rendelkező szövetkezeti mozgalom kérdése volt. A HF NB törvénytervezetet javasolt a termelőszövetkezetekről, majd 1946-ban járási és területi bizottságai mellett különbizottságokat létesített a szövetkezeti mozgalom fejlesztésére. A HF szervei jelentős felvilágosító és szervező munkát fejtettek ki ezen a területen is. Csehszlovákiában a földkézbevétele a nemzeti bizottságok útján történt meg, azon kívül mezőgazdasági bizottságok, parasztbizottságok jöttek létre, amelyek nagy szerepet játszottak — a Nemzeti Fronton belül lévő burzsoázia elleni éles harcban — a földkérdés forradalmi módon történő sikeres megoldásában. A földreform második menetét, az ún. hradeci programot elfogadtatni és megvalósítani 1947-ben, csak a helyi parasztbizottságok és a pártok falusi szervezeteinek összefogásával sikerült. Lengyelországban a Nemzeti Front pártjai és a szakszervezetek konferenciája fogadott el 1944. szeptember 6-án határozatot a földreformtörvényről és végrehajtásának módszereiről, amelyeket röplapokon és a pártok közös gyűlésein ismertettek. A rendkívül széles körű — a népi demokratikus országok közül a legnagyobb mértékű földreformra itt került sor — reform végrehajtására a négy népfrontpárt 1944. október 15-én közös deklarációban jelentette be a földreform együttes akcióprogramját. A végrehajtás, az elhagyott birtokok irányítására létrejött parasztbizottságok, falura küldött munkásbizottságok és meghatalmazottak, földosztó bizottságok tevékenységével, széles körű népfrontos összefogással történt. A földreform megvalósításáért folyó harc nagyban hozzájárult a Nemzeti Front politikai és szervezeti megszilárdításához azzal is, hogy 1944. december 31-én a földosztó bizottságokból megalakult a szervezeti-
leg is a népfronthoz tartozó Paraszti Önszegélyszervezet, amely nagy szerepet játszott a parasztság népfronthoz való csatlakoztatásában. Romániában az 1945. március 23-i földreformrendeletet a választott paraszti földosztóbizottságok és a helyi parasztbizottságok két-két tagjából álló járási bizottságok hajtották végre. Az RKP és az NDF Tanácsának felhívására a nagyvállalatok itt is munkásbrigádokat szerveztek a földreform végrehajtásának segítésére, a parasztság támogatására. Az NDP keretében megvalósított összefogás vitte sikerre tehát a földreform ügyét Romániában is. Németország keleti övezetében is sikerült a munkáspártoknak a földreform tervét a Demokratikus Pártok Blokkjában elfogadtatni. A földreform megvalósítására a blokk tartományonként kiáltványokban szólított fel, a földreform végrehajtására pedig demokratikus összetételű bizottságok alakultak.

A demokratikus jellegű feladatok közül a népfront központi és helyi szervei a háborúba való bekapcsolódás megoldásában, a háború befejezése, a nemzeti függetlenség teljes visszanyerése és biztosítása érdekében folyó harcban és a fasizmus maradványainak a társadalmi, politikai, ideológiai élet területén való felszámolásában is jelentős feladatokat kaptak. A háború befejezésében.

való aktív, hatékony részvétel elsősorban a volt csatlós országok (Bulgária és Románia) demokratikus erőinek, demokratikus államhatalmi és politikai szervezeteinek volt kiemelkedő jelentőségű feladata. A Bolgár Hazafias Front 1944. szeptember 20-i körlevele a frontba tömörült népi erőket felhívta a hadsereg támogatására, hangsúlyozva a háborúba való belépés és a fasiszmus végleges legyőzésének nagy társadalmi és nemzeti jelentőségét. A HF bizottságai akcióbizottságok alakítását kezdeményezték önkéntesek szervezésére, a felvilágosító és mozgósító munkára. Ezen kívül a rendkívüli akcióbizottságok — élükön a Központi Akcióbizottsággal — gyűjtést végeztek a front, a hadsereg segítése érdekében. Fontos tevékenységi területe volt a Hazafias Frontbizottságoknak az önkéntes munkabrigádok megszervezése, amelyek segítséget nyújtottak a harcok családtagjainak — különösen a mezőgazdaságban — a munkák elvégzésében.

A lakosság hadseregnek nyújtott segítségének megszervezése mellett fontos feladat volt az új demokratikus hadsereg megteremtése és a fasiszmus maradványainak megsemmisítése a hadseregben. A HF hatalmas tömegmozgalmat, tiltakozó kampányt bontakoztatott ki a fasiszta tisztek eltávolítása céljából. Ezzel az alulról indított tömegmozgalommal sikerült elérni, hogy a HF jobboldalának mentőakcióját — melynek keretében még egy határozatot is kieroszakoltak — meghiúsították, és a fasiszta szellemű tiszteknek távoznuk kellett. A hadseregben létesített — később feladatuk elvégzése után megszűnt — Hazafias Front-bizottságok, melyek szoros kapcsolatban álltak a HF területi és járási bizottságaival, azok speciális katonai osztályaival, kiemelkedő szerepet játszottak abban, hogy a bolgár demokratikus hadsereg létrejött és részt vett a német fasiszmus végleges legyőzésében, a háború befejezésében. Ezek a szervezetek jelentős propagandatevékenységet is kifejtettek a reakciós erők demagóg, harcellenes, a háborúba való bekapcsolódás elleni akcióinak leleplezése érdekében. A későbbiekben, 1946 nyarán egy népfrontalapon álló pártközi bizottság végezte el a hadsereg további megtisztítását, demokratizálását.

Az NDF-be tömörült román demokratikus erők az RKP által kiadott „Mindent a frontért, mindent a győzelemért” jelszó alapján mozgósították a román népet a hitleri Németország elleni háborúba való bekapcsolódásra, annak érdekében, hogy Románia minél nagyobb szerepet játsszon a háború befejezésében. Az NDF programja tartalmazta az ország minden erejének a fasiszmus elleni harcra történő mozgósítását. Az NDF bizottságai, de különösen a népfronthoz tartozó pártok és tömegszervezetek helyi szervei nagy munkát végeztek a hadsereg támogatásában. A munkások és parasztek gyűlésein határozatokat hoztak arról, hogy Romániának a háborúban való aktív részvételét támogatják.

Kiemelkedő szerepe volt a népfrontos együttműködésnek a lengyel néphadsereg megteremtésében is, amikor az LMP felhívására a kommunisták, a szocialisták, a néppártiak és a szakszervezetek tízezer munkást és parasztot küldtek tiszti iskolára.

A háború befejezésével párhuzamos, vele összefüggő feladata volt a népfrontnak a fasiszmus megsemmisítése, a társadalmi-politikai élet demokratizálása. A Bolgár Hazafias Front Nemzeti Bizottsága első körlevelében a népi hatalom megerősítésének feladata mellett legközelebbi tennivalóként a fasiszmus kiirtását jelölte meg. A HF NB és bizottságai kezdeményezték a népbíróságok megalakulását, megszervezték és ellenőrizték tevékenységüket. Ezek a bizottságok állítottak össze a közigazgatásból eltávolítandó személyek listáját is. A bizottságok jelölték ki az új államapparátus helyi és járási irányító szerveinek

tagjait. A jelöléseket ezután gyűléseken vitatták meg. Az egyes Hazafias Frontbizottságoknak joguk volt a megfelelő szintű közigazgatási egység ellenőrzésére, a közigazgatás irányítói pedig tevékenységükért felelősek voltak a HF bizottságai előtt. Az államapparátusban dolgozni csak e bizottságok által adott mandátummal lehetett. A bizottságok — amelyek a hivatalokban is létrejöttek — tehát az államapparátus megtisztításában, demokratizálásában döntő szerepet játszottak és hozzájárultak ahhoz, hogy ez a folyamat gyorsan, tulajdonképpen már 1945-ben végbemenjen.

A csehek és szlovákok Nemzeti Frontjának kassai kormányprogramja is tartalmazta a közélet megtisztításának szükségességét. Cseh viszonyok között ez a nemzeti bizottságok alkotmányos, államjogi megerősítését, jogkörük kiszélesítését és maguknak a bizottságoknak a megszilárdítását, demokratizálását jelentette. Itt folyamatosan hajtották végre a haladó, baloldali erők növelését és a jobboldali erők eltávolítását a nemzeti bizottságokból.

Az LNFB 1944. július 22-i manifesztuma is a német fasiszta megszállás maradványainak felszámolására és az új, néptanácsokon alapuló demokratikus rendszer megteremtésére hívta fel a Nemzeti Front demokratikus szervezeteit. Lengyelországban a fasiszta maradványok felszámolása és a reakció kiszorítása nemcsak a közigazgatásra korlátozódott. A Nemzeti Frontba tömörült népi erőknek speciális feladata volt a földalatti bandák fegyveres felszámolása, mivel a reakció kiépült szervezettel, adminisztrációval és hadsereggel rendelkezett. 1945 elején a bandák elleni harcra a Nemzeti Front keretén belül egy négypartii bizottság és egy sor agitációs brigád jött létre.

Németország szovjet megszállási övezetében a potsdami megállapodások náciitlanítási és demokratizálási előírásai értelmében a DPB a demokratikus tartományi közigazgatásra támaszkodva 1948-ig 520 ezer fasisztát távolított el a közéletből, a háborús bűnösöket pedig bíróság elé állította.² Speciális feladata volt a német népfrontszervezetnek a demokratikus iskolareform elfogadása és végrehajtása, a fasiszta ideológiai-kulturális örökségének felszámolása. A tisztogatás az Antifasiszta Demokratikus Pártok Blokkjának 1945. novemberi instrukciói alapján zajlott le. Az iskolareformot a két munkáspárt 1945. október 18-i kiáltványa kezdeményezte, majd a DPB vezető szerve is magáévá tette.

Romániában többféle szervezet, bizottság is alakult a fasiszták közéletből való eltávolítása céljából. A gyárakban, üzemekben tisztogatóbizottságok, a járási és falusi elöljáróságok mellett pedig állampolgári ellenőrző szervek alakultak, melyek segítségével a demokratikus erők eltávolították a régi közigazgatás exponenseit. Az államapparátus megtisztításában nagy szerepet játszottak a parasztbizottságok is. Sok helyen már 1945. március 6-a előtt kézbe vették a kommunisták vezette népi erők a közigazgatás irányítását. A későbbiekben a népfront és a tömegszervezetek segítségével léptek életbe a különböző törvények az államapparátus megtisztítására.

A háború befejezése után mindegyik népi demokratikus útra lépő országban központi feladat volt a helyreállítás, az újjáépítés. Ezt a feladatot csak a legszélesebb összefogással lehetett megoldani. Eppen ezért a népi-nemzeti összefogás eszméjének, a népfrontpolitikának és a népfront központi és helyi szerveinek, a népfrontalapú szervezeteknek ezen a területen óriási szerepük volt. A népfrontok és a népfrontkormányok programjai kiemelten tartalmazták a helyreállítás feladatát. A kommunista pártok saját szervezeteik mellett a népfrontokon keresztül, ezek segítségével mozgósították, fogták össze az egész népet az újjáépítés össznemzeti célja érdekében. Az újjáépítés megvalósítása po-

litikai kérdés is volt, mivel a hatalom kérdésének eldölését döntő módon befolyásolta, hogy a munkásosztály vezette dolgozó tömegek vagy a burzsoázia vállal nagyobb szerepet az újjáépítésben, képes irányítani, megvalósítani a gazdaság helyreállítását. Több esetben pedig már nem is egyszerűen a háború előtti gazdaság helyreállítására volt szó, hanem egy olyan irányú rekonstrukcióról, amely egyben a szocializmus megteremtésének előfeltételeit is jelentette. Az újjáépítés ilyen jellegű megvalósítását, az egész nép mozgósítását — beleértve a burzsoázia, a tőke bevonását is — a népfronton, a népfrontbizottságokon keresztül biztosították.

Az Albán Demokratikus Front önkéntes munkavállalásokat szervezett a helyreállítási munkák elvégzésére. A Bolgár Hazafias Front programjának, az 1944. szeptember 17-i kormányprogramnak és a HF gazdaságpolitikai irányelveinek megfelelően a HF fórumai a különböző gazdasági rendszabályok megmagyarázásában, a helyreállítási feladatokra való mozgósításban és különböző kezdeményezésekkel, javaslatokkal a gazdasági élet helyreállításában jelentős szerepet vállaltak. A HF bizottságok feladatainak konkretizálásánál a gazdasági kérdések megoldása, a termelékenység emeléséért, a gazdasági spekuláció ellen folytatott harc kérdései is fontos szerepet kaptak. A HF NB mellett már 1944. szeptember 17-én megalakult a gazdasági bizottság, amelynek különböző szekciói voltak illetve jöttek létre a későbbiekben. A HF első kongresszusán kitűzött feladatok egyik legfontosabbika az ipar és a gazdaság fejlesztése volt. A HF különböző szintű bizottságai a gazdasági élet irányításában és ellenőrzésében is jelentős jogokat kaptak. A Nemzeti Bizottságon kívül a területi és járási bizottságok mellett is gazdasági osztályok tevékenykedtek, amelyek fő feladata a gazdaság újjáépítésének irányítása volt. A bizottságok tömegesen szerveztek önkéntes brigádokat a romok eltakarítására. A HF munkahelyi bizottságai a termelés biztosításában, a munkafegyelem megszilárdításában játszottak szerepet. A HF szervezte és irányította a munkás- és kultúrbrigádok mozgalmát, amelyek a helyreállításban, különösen a mezőgazdaság segítésében vettek részt. E mozgalom méreteire jellemző, hogy 1945-ben 7269, 1946-ban pedig 21 368 ilyen brigád jött létre.³ Különleges feladatot oldottak meg 1945 januárjában és februárjában a HF NB gazdasági osztályának utasítására alakult speciális bizottságok, az újjáépítés érdekében történő kölcsönjegyzés propagálása és szervezése érdekében. Ezt a munkát teljes egészében a HF irányította és valósította meg. A HF 1945. szeptember 28-án közzétett gazdaságpolitikai programja — különösen pedig a kétéves terv előkészületei és megkezdése 1946—47-ben — már túlmutatott az újjáépítésen, amennyiben tartalmazta a népgazdaság szocialistává való átalakításának első lépéseit is. A HF a kétéves terv előkészítésében is nagy munkát végzett, de különösen jelentős volt a szerepe a végrehajtásra való mozgósításban. Az NB kezdeményezésére a HF, a frontba tartozó öt párt és a tömegszervezetek közös felhívása alapján mozgósítottak a helyi frontbizottságok minden erőt a terv teljesítésére.

A csehek és szlovákok Nemzeti Frontja kormányának kassai programja is az újjáépítés feladatát jelölte meg a Nemzeti Frontban egyesült osztályok és rétegek egyik központi feladatául. A nemzeti bizottságok és a különböző forradalmi, népi szervek ennek alapján azonnal hozzákezdtek a gazdaság helyreállításához. Csehszlovákiában az újjáépítés szervezése, a széles néptömegek bevonása ebbe a munkába elsősorban ezeken a bizottságokon és a tömegszervezeteken keresztül történt. Külön szervezeti formák erre — mint Bulgáriában —

nem jöttek létre, kivéve az 1947-ben kialakult súlyos élelmezési helyzetben az elosztás területén létrejött speciális élelmezési bizottságokat.

A JKP és a Jugoszláv Népfront is nagy erőfeszítéseket tett a háború befejezése után az ország újjáépítésére. Az újjáépítésben a legfőbb erőt a népfront jelentette, amelynek segítségével a nép legszélesebb rétegeit vonták be a helyreállításba, az ipari üzemek, a mezőgazdasági termelés megindításába. 1945—46-ban a népfront tagjai több millió önkéntes munkanapot teljesítettek. A társadalmi munkára való mozgósítás központjai a népfrontbizottságok voltak. A népfront II. kongresszusa megállapította, hogy a népfrontnak köszönhetően az ország újjáépítése rövid idő alatt, rendkívül gyorsan megtörtént. A jugoszláv népi demokratikus forradalom győzelme után Jugoszlávia már felviddel a háború befejezését követően, 1946—47-től a szocializmus építésének feladatait oldhatta meg. Az 1947 áprilisában elkezdett ötéves terv már a szocialista tervgazdálkodás kezdetét jelentette. A népfrontkongresszus megállapításai szerint a tervgazdálkodás megvalósítása is csak a népfront szervein, mozgósító, munkalendületet biztosító tevékenységén keresztül válik lehetségessé. Tito a gazdaság szocialista jellegű rekonstrukciójáról és az ötéves terv előkészítéséről és megvalósításáról szólva hangsúlyozta: „A kormány képtelen lett volna megoldani ezeket a problémákat anélkül az erős népi tömegszervezet nélkül, amit a népfront jelent.”⁴

Lengyelországban a súlyos háborús pusztítások helyreállítása mellett a nemzeti front fontos feladatai közé tartozott a nyugati területek benépesítése és bekapcsolása az ország életébe. Az ipar újjáépítésének kérdése a különböző szintű egyeztető bizottságok egyik fontos témája volt. A nyugati területek benépesítése érdekében a négy politikai párt, a szakszervezetek, egyeztető bizottságok, szövetségi szervezetek, a kölcsönös segítségnyújtási szövetség egyeztetett politikai, agitációs és szervező tevékenységet fejtett ki. Erre a négy politikai párt 1945. április 15-i felhívása szólított fel. Ennek alapján központi áttelepítő bizottságot és ennek helyi bizottságait hozták létre a Nemzeti Front alapján. Rendkívüli harc bizottságok alakultak az újjáépítést gátló gazdasági tevékenység elleni harcra is. A Nemzeti Front újabb szervezeti formájának, a Demokratikus Pártok Blokkjának programja is a „hadi károk további helyreállítását, a Nyugat benépesítését, integrációját, a népgazdaság gyorsabb és teljes helyreállításának követelését tartalmazta.”⁵ A blokk az újjáépítés hároméves tervének elfogadtatásában, propagálásában, majd a végrehajtásban is jelentős szerepet játszott. Az állami ellenőrzés alá vont vállalatokat az első időszakban az LNFB által létrehozott csoportok irányították. 1944 novemberétől kezdődően népfrontos összetételű speciális bizottságokat hoztak létre az ipar irányításán kívül különböző más feladatok megoldására is, az állami vagyon védelmére, a gazdasági élet megszervezésére, a mezőgazdaság irányítására. Ezek a bizottságok főleg az első hónapokban, a népi demokratikus állam teljes kiépüléséig játszottak különleges szerepet. A gazdasági élet területén jelentős szerepet töltek be a falvakban az ún. társadalmi bizottságok, amelyek az elosztás ellenőrzését végezték. Az újjáépítés feladatának megoldása ezeken keresztül jelentős mértékben hozzájárult a Nemzeti Front pártjai közötti együttműködés meg erősödéséhez is.

Németország keleti övezetében a Demokratikus Pártok Blokkja a népi ellenőrzés bizottságain, az egyes pártok újjáépítési programjainak megfogalmazásán, a tömegszervezeteken, a Központi Egységbizottság felhívásain keresztül, a súlyosan lerombolt ország helyreállításában szintén kiemelt szerepet játszott. Né-

metországban az újjáépítés elhúzódott, és csak az NDK megalakulása után, az 1949—50-es éveket átfogó kétéves tervvel fejeződött be, amikor már a népfront új szervezeti formájának, a Nemzeti Frontnak a szervei vettek részt a romeltakarításban, lakásépítésben és egyéb területeken. A demokratikus összefogás legnagyobb eredménye azonban az volt, hogy a rendkívül nehéz körülmények között a kis- és közép-burzsoáziát be tudta vonni az újjáépítésbe, a frontszerveken és a pártokon keresztül a német nép jelentős részét ki tudta mozdíttani passzivitásából, és mozgósítani tudta az élet megindítása, a helyreállítás, egy demokratikus — majd a szocializmus felé mutató — gazdasági rendszer megteremtése érdekében az újjáépítés keretén belül.

Romániában a Nemzeti Demokratikus Front minden demokratikus erő összefogó programja is az első helyen tartalmazta a gazdaság helyreállításának feladatát. A szociáldemokraták által a közlekedés normalizálására, az értékesítő szövetkezetek munkájára tett kiegészítő javaslatok is bekerültek a platformba. Az NDF programja alapján tevékenykedő népi tanácsok és előljárók különböző rendszabályokat léptettek életbe a gazdasági tevékenység javítása érdekében. 1945. március 6-ig ezek a helyi demokratikus szervek játszottak jelentős szerepet az élet megindításában, a helyreállítás megkezdésében. A mezőgazdasági munkák elvégzésében például az NDF által alakított helyi bizottságok nagy segítséget nyújtottak a parasztoknak. Az NDF platformja a burzsoázia egy részének támogatását is biztosította. A népfrontkormány megalakulása után a gazdasági helyzet javításának a feltételei felső szinten is megjavultak. Az NDF Tanácsának ülésein állandó napirendi pontként szerepelt a gazdasági helyzet, a gazdaság helyreállításának feladata. Az 1945. április 4-i ülésen pl. fő feladatként határozták meg a rendelkezésre álló tartalékok felmérését, hogy ennek alapján biztosítani tudják az ipari vállalatok termelését. Elhatározták egy központi bizottság felállítását a gazdasági helyreállítás programjának kidolgozására és minden demokratikus erő összefogására e feladat megoldása érdekében. A demokratikus szervezetek, az állampolgári ellenőrző bizottságok döntő szerepet vállaltak az 1945. májusi gazdasági törvények végrehajtásában, különösen ott, ahol a régi közigazgatási apparátus maradványai gátolták ezt. 1945. május—júniusban e munka megjavításának szenteltek a különböző demokratikus szervezetek egy sor konferenciát, kongresszust, közös gyűlést. (Szakszervezet, Ekésfront, Magyar Népi Szövetség stb.) Az állami szerveknek a különböző népfrontszervezetek a későbbiekben is nagy segítséget nyújtottak a helyreállítás megoldása, majd az ipari termelés növelése érdekében. A DPB-be tömörült pártok közös programjának és tevékenységének is egyik sarkalatos pontja volt a gazdaság újjáélesztése és fejlesztése, valamint a súlyos gazdasági helyzet felszámolása és Románia nagyfokú gazdasági elmaradottságának leküzdése. Az RKP 1947. júniusi gazdasági programjavaslata és a pénzreform megvalósítása is a demokratikus erők összefogása, mindenekeelőtt a munkásosztály és a dolgozó-paraszttság erőfeszítései következtében valósult meg.

A népfrontok léte és tevékenysége jelentősen hozzájárult ahhoz is, hogy a népi demokratikus forradalom egyik legfontosabb feladatát, a tulajdonviszonyok szocialista irányú átalakítását fokozatosan, békés körülmények között, a burzsoázia különböző csoportjait elszigetelve lehetett megoldani. Először a népfronton kívül lévő burzsoázia, a külföldi és hazai fasiszták és a fasisztákkal együttműködő kollaboráns burzsoázia tulajdonát sajátították ki a népfrontos összefogás, a népfrontok segítségével. Ezután a burzsoázia népfronton belüli csoportjainak kisajátítása, a tulajdonviszonyoknak a tőke korlátozásán kereszt-

tül történő fokozatos átalakítása történt meg a népfront keretein belül folyó osztályharcban.

Bulgáriában a HF szervezetei szerepet kaptak a gazdaság, az üzemek irányításában, a munkáellenőrzésben, központi, területi és járási (körzeti) gazdasági bizottságai akadályozták meg a tőkés ellenes tevékenységét, a gazdasági szabotázszt. A HF széles körű szervező és felvilágosító munkát fejtett ki az 1947. február—márciusi, a tulajdonviszonnyal kapcsolatos rendszabályok megvalósításában és a tulajdonviszonyok átalakítását lezáró 1947. december 23-i nacionalizálási rendelettel kapcsolatban is. A HF NB, a pártok és a tömegszervezetek közös deklarációban szólították fel a Hazafias Front-bizottságokat arra, hogy nyújtsanak segítséget az állami szerveknek a kisajátítás végrehajtásában. A frontbizottságok aktív segítése, politikai felvilágosító és szervező munkája nagy szerepet játszott az államosítás megvalósításában.

Csehszlovákiában a Nemzeti Fronton belül a néptömegek alulról szervezett mozgalmával és a nemzeti bizottságok tevékenységével folyt a harc a kassai programban megfogalmazott államosítási követelések megvalósításáért, majd ezek továbbfejlesztéséért. A nemzeti bizottságok 1945. június 19-i kerületi konferenciája pl. további államosításokat követelt. A Nemzeti Front Központi Bizottsága 1945. július elején határozatot hozott az államosításról. Ez a határozat elősegítette az államosításnak a minisztertanácsban történő elfogadását is, a burzsoá miniszterek éles ellenállása ellenére. 1945. október 24-én jelentős lépés volt az államosítási dekrétumok elfogadása. Az államosítások befejezése már 1948 februárját követően, vagyis a politikai hatalom kérdésének eldőlése után történt meg 1948 márciusában, a Nemzeti Front akcióbizottságainak, a megújult Nemzeti Front új szerveinek aktív közreműködésével. A Nemzeti Fronton belül tárgyalások és éles harcok folytak az ún. konfiskátumok, vagyis a nemzeti gondnokság alá vett vállalatok sorsáról és tulajdonjogáról. A megegyezés ezekről megtörtént, ennek alapján sorsukról népfrontalapon álló paritásos bizottságnak kellett döntenie. A burzsoázia nemzeti fronton belüli képviselői a konfiskátumokat tőkés tulajdonba akarták visszaadni és ezért igyekeztek sabotálni e bizottságok munkáját. A felsőszintű megegyezést így csak sztrájkokkal, és tömegmozgalom szervezésével lehetett biztosítani.

Jugoszláviában a népbizottságok, a népfelszabadító front bizottságaira támaszkodva már 1944—45-ben az ipar jelentős részét államosították, kisajátították a tőkés tulajdont.

Lengyelországban a Nemzeti Front fontos feladata volt a nacionalizálás törvénybe foglalása, annak a tényleges helyzetnek a kodifikálása, hogy az ipar jelentős része állami ellenőrzés alá került. A nacionalizálást a front minden pártja elfogadta — hosszas viták után végül a PSL is — és a pártok népfrontos egysége lehetővé tette, hogy az ONT 1946. január 3-án egyhangúlag elfogadja az államosítási törvényt. Az állami és az államosításig ideiglenesen állami tulajdonban lévő ipari üzemek irányítását az üzemi bizottságokon kívül az LNFB már említett operatív csoportjai illetve háromtagú irányító bizottságok végezték. A burzsoázia törekvése az volt, hogy ezeket az ideiglenesen állami irányítás alatt álló vállalatokat bérlet vagy egyéb formában visszajuttassák tulajdonosaiknak. A Nemzeti Front pártjainak és szervezeteinek helyi konferenciái felléptek ez ellen a törekvés ellen, megtiltották, megakadályozták e vállalatok magánkézbe kerülését. Az államosítási törvényről gyűléseken, bizottságokban folyt a vita. Ez a népfronton belüli vita és harc tette lehetővé, hogy az államosítást ellenző pártvezetőket (egyes SL, PSL vezetőket) elszige-

teljék, e pártok tömegeit megnyerjék, egyhangúlag elfogadtassák és sikerrel megvalósítsák a széles körű államosítást. A Nemzeti Front léte, egységes fellépése, tömegbefolyása miatt a reakció nem tudott fellépni az államosítás ellen, nem tudta megakadályozni megvalósítását.

Németország keleti övezetében is szerepet kapott az államosításban a Demokratikus Pártok Blokkja. A vezető szerepet a kisajátításért folyó harcban népszavazás segítségével a NSZEP által vezetett munkásosztály és szervezetei játszották. A blokkon belül sikerült a két polgári párt ellenállását is legyőzni. Az államosítandó üzemek listáját a blokkpártok képviselőiből alakult speciális bizottságok állították össze. Az államosítás tekintetében jelentős előrelépés volt az a javaslat, amelyben 1946 májusában a szászországi antifasiszta pártok blokkja javasolta a tartományi közigazgatásnak, hogy rendezzen népszavazást a háborús bűnösök tulajdonának kisajátításáról. Az államosítás további lépését — a bányák kisajátítását — is az antifasiszta pártok szorgalmazták. Ők vitatták meg és fogadták el az erről szóló rendelet szövegét. A monopolátka felszámolását végrehajtó zárlatbizottságok összetétele is népfreontos jellegű volt. Az antifasiszta, demokratikus jellegű államosításnak a történelmi körülményekből következő sajátossága volt, hogy a közép-burzsóáziát nem érintette, és ez biztosította a széles körű nemzeti front megerősödését is.

Romániában a népfreont és különböző szervezeti formái szintén jelentős szerepet vállaltak az államosítás előkészítésében és végrehajtásában. Az állam gazdasági szerepének növelésében nagy szerepet játszó bankállamosítás és a gazdasági irányítószervek alakítása körüli harcokban a demokratikus erők egysege, megmozdulásai, támogatása döntően hozzájárult a sikeres megoldáshoz. Az ipar döntő többségének államosítása Romániában ment végbe a legkésőbb, 1948. június 24-én. Ennek támaszát már az ismét átszervezett népfreont, a Román Népi Demokratikus Front jelentette.

VII.

HARC A NÉPFREONTON BELÜL, A NÉPFREONT TARTALMI ÉS SZERVEZETI TOVÁBBFEJLŐDÉSE A NÉPI DEMOKRATIKUS FORRADALOM MENETÉBEN. A NÉPFREONT SZEREPE A NÉPI DEMOKRATIKUS FORRADALMAK TOVÁBBFEJLESZTÉSÉBEN

Az egységes népi demokratikus forradalmi folyamaton belül, az alapvető demokratikus feladatok megoldása mellett — amelyek a munkásosztály részvétele miatt túlmutattak a polgári demokrácián — a közvetlen antikapitalista, szocialista jellegű feladatok is egyre nagyobb teret kaptak. A népi demokratikus forradalom előrehaladásával, az általános demokratikus, antifasiszta, nemzeti feladatok megoldásával, a továbbfejlődés kérdéseivel kapcsolatban kiéleződtek az ellentétek a népfreonton kívüli és a népfreonton belül lévő burzsóá, jobboldali erők, valamint a baloldali, haladó erők között. A népfreont jobbszárnya, a népfreonton kívüli reakcióval összefogva és a nemzetközi antifasiszta koalíció nyugati nagyhatalmai által támogatva a munkásosztály vezette népi-nemzeti egységfront felbomlasztására és egy jobboldali blokk létrehozására törekedett. A jobboldal a népfreontot alkotó egyes politikai pártokban igyekezett meghúzódni és belülről próbálta bomlasztani a demokratikus összefogást. Így

az országok többségében a népfront vált az osztályharc fő színterévé. Ilyen jellegű próbálkozások történtek ott is, ahol a népfront nem pártkoalíciós jellegű volt. Az ADF-n belül is harcot kellett folytatni a kispolgári reakció, az ingadozás ellen, a reakciós erők fenyegették, támadták a népfrontot. Fennállt annak a veszélye is, hogy bizonyos irányzatok ellenzéki pártokká alakulnak. A Jugoszláv Népfronton belül is történtek kísérletek a népfrontbizottságok vezetőségeibe való behatolásra, egyes polgári pártok felújítására, arra támaszkodva, hogy polgári politikuskok is részt vettek a frontban és néhány polgári párt vezetősége is újjáalakult. Ezek azonban alárendelt szerepet játszottak, a népfront egypártrendszerű típusát nem veszélyeztették, az nem vált sem többpártrendszeres népfronttá, sem hagyományos koalícióvá. Hasonlóan eredménytelen volt D. Jovánovics „parasztömbelmélettel” fellépő ellenzéki csoportjának tevékenysége is.

Sokkal élesebb volt és nehezebb körülmények között folyt az osztályharc, valósult meg az egység, együttműködés és a harc kettőssége a népfronton belül ott, ahol a népfront pártkoalíció formájában jött létre. Egyes polgári és kispolgári pártok, vagy ezek egyes képviselői, akik részt vettek a népfrontban, felléptek a népi demokratikus fejlődés, a szocializmus felé való haladás ellen. Bulgáriában a BFNSZ, a BSZDMP és a Zveno Népi Szövetség soraiban foglaltak helyet a városi és falusi burzsoázia képviselői és a polgári fejlődés hívei, akiknek a HF-n kívüli szélsőjobboldali ellenzékkel is voltak kapcsolataik. Már közvetlenül az 1944. szeptember 9-i fordulat után M. Dimitrov (Gemeto), a BFNSZ titkára által vezetett csoport, az önálló paraszthatalom, a „Hazafias Frontot, de kommunisták nélkül” jelszavakkal indított harcot a HF egysége ellen. Nehézségeket okoztak, akadályokat gördítettek a demokratikus feladatok következetes megoldása, a frontbizottságok munkája elé. 1944 decemberében a HF pártjai Központi Bizottságainak ülésén javasolták a vállalati, hivatali és bányász frontbizottságok feloszlását. A népfrontpártok 1945. január 10-i együttes deklarációja és a HF bizottságainak felépítéséről és feladatairól kidolgozott irányvonala elítélte az egységbontó törekvéseket, Gemetóék tevékenységét. Az ellenük folyó harcban a pártközi tárgyalások mellett széles körű tömegmozgalmat bontakoztattak ki. A harc a BFNSZ-en belül is folyt, ahol egy erős baloldali, demokratikus paraszti szárny is létezett. A BMP(k) szervezte és támogatta a tömegmozgalmat és egész HF-on belüli tevékenységével erősítette a BFNSZ balszárnyát a Gemeto-csoport elleni harcban. A HF első kongresszusa is elítélte Gemetóék tevékenységét és felhívta pártjait, hogy tisztítsák meg soraikat a jobboldali, nem a népfrontba való elemektől. Hangsúlyozta, hogy a HF bizottságaiba csak a pártok demokratikus elemei kerülhetnek be. A BMP(k) és a BFNSZ együttes vezetőségi ülésén az együttműködésnek és a HF megerősítésének elfogadása, majd a HF NB-nek a Gemeto csoport tevékenységével foglalkozó három ülésének határozatai — amelyek a HF programjával összeférhetetlennek deklarálták e csoport tevékenységét — hozzájárultak a BFNSZ és a HF legreakciósabb szárnyának eltávolításához. 1945 őszén a BFNSZ-ben fellépő újabb, N. Petkov vezette jobboldali csoport és a BSZDMP Lulcsev vezette jobbszárnya is kivált pártjából és így a népfrontból is. Így 1945 őszére tulajdonképpen a népfronton belüli burzsoá, gazdagparaszti jobbszárny lelepleződött, a népfronton kívülre került, ami nagyban hozzájárult a népfront ingadozó kispolgári-középrétegeinek balratolódásához, a HF egységének megszilárdításához. Tehát Bulgáriában 1945 őszére tulajdonképpen befejeződött a népfront osztálytartalmának átalakulása, átfejlődése, az már összetételében, kisebb változások-

tól eltekintve alkalmas volt a szocializmus építése feladatainak megoldására is. A BMP(k) KB 1945. decemberi IX. plénuma leszögezte: „semmilyen körülmény nem gyengítheti a HF bizottságokat, mint a tömegek politikai mozgósításának szerveit a kormány és a parlament támogatásában, rendszabályaik végrehajtásában, mint az öt párt és a széles pártonkívüli tömegek erőfeszítésének koordinációs szerveit, mint nagyon jelentős szerepet játszókat”.¹ A plénum feladatultúzte ki a HF továbbfejlesztését, és átalakítását a népi demokratikus hatalom minél szélesebb támaszává. A következő harc a háborúba való belépésért, a faszizmus maradványai és a monarchia felszámolásáért, a demokratizálásáért, a földreformért, a dolgozó tömegek alapvető gazdasági és politikai érdekeinek megvalósításáért, védelméért, a reakció, az ellenzék szétzúzásáért, a demokratikus pártok és a pártonkívüliek tömegeit felsorakoztatta a HF soraiba. A harc másik — a burzsoázia eltávolításával párhuzamos — oldala a HF egységének, együttműködésének, a dolgozó osztályok és rétegek összefogásának erősítése, szélesítése, fejlesztése tartalmilag és szervezetenként egyaránt. Ennek a folyamatnak a jeleként 1945 szeptemberében a választások előestéjén csatlakozott a HF-hez a Radikális Párt. E cél érdekében tulajdonított a HF első kongresszusa nagy jelentőséget a tömegszervezetek bekapcsolásának. Az a tény, hogy a HF és Nemzeti Bizottsága a választásokon aratott győzelmek után is tárgyalt az ellenzékkel, differenciáltan politizált a reakciós vezetőkkel és a demokratikus pártok tömegeivel, többször is felszólította őket — pl. 1947. július 15-i határozatában —, hogy mindenki csatlakozzon a HF orszáépítő munkájához, szintén jelentős eszköze volt az ingadozó rétegek megnyerésének. A tömegek széles körének bevonása, mozgósítása a különböző feladatok megoldására is hozzájárult megnyerésükhöz, a reakció oldaláról való leválasztásukhoz. Mindezek biztosították a HF egységének, befolyásának állandó fokozatos erősödését és azt is, hogy a szocializmus alapjainak lerakását széles tömegbázissal, tömegtámogatással lehessen majd megkezdeni.

A Bolgár Hazafias Fronton belül az erőviszonyok már a forradalom kezdetén véglegesen a munkásosztály, a kommunisták javára alakultak. Sokkal élesebb harc folyt — a burzsoázia jóval erősebb gazdasági és politikai pozícióinál fogva — a csehek és szlovákok Nemzeti Frontján belül. Gottwald 1945. április 8-i beszédében egy sajátos, a Nemzeti Front keretein belül folyó osztályharcról szól az átmeneti szakaszban, mivel a Nemzeti Frontban az antifasiszta burzsoázia is résztvesz. A CSKP a tömegszervezetekben érvényesülő befolyása alapján megkülönböztetést tett a pártok között, a pártok demokratikus elemeit támogatta, reakciós elemeinek leleplezésére, majd felszámolására törekedett. Ennek érdekében a Nemzeti Fronton belül három párt, a CSKP, a CSSZDP és a Nemzeti Szocialista Párt 1945. június 8-án egyezményt kötött a Városi és Falusi Dolgozó Nép Nemzeti Tömbjének megalakításáról a kormányprogram teljesítése és a Nemzeti Front megszilárdítása céljából.² A népi demokratikus forradalom folyamatában a CSKP — különösen VIII. kongresszusa után — egyre inkább arra törekedett, hogy a „Nemzeti Front a dolgozók, munkások, parasztok, értelmiségiek és iparosok osztályszövetségévé”, a szocializmust a proletárdiktatúrát megvalósító fronttá alakuljon át,³ a „nemzet többségéért” jelszóval minél szélesebb osztályszövetséggel fejezze be a népi demokratikus forradalmat. Ezért törekedett arra — miután a reakció a CSSZDP-ben is erősödő jobboldalra támaszkodva egy antikommunista egység kialakítását tűzte ki célul —, hogy a tömegszervezeteket szervezetenként is csatlakoztassa a Nemzeti Fronthoz. A CSKP KB 1947. január 22—23-i Nemzeti Frontról szóló határozata tartalmazta ennek

követelését, mint a front megszilárdításának, az ellentétek leküzdésének fő eszközét. A tömegszervezetek bevonását azonban a jobboldali pártok ismételten elutasították. 1947-ben az államosítások befejezése, a földreform és az ún. milliomasadó körüli harcokban — amelyek a Nemzeti Fronton belül folyó pártközi tárgyalásokkal és tömegharcokkal, tömegmozgalommal egyaránt folytak — a dolgozó rétegek összefogása erősödött, a reakció lelepleződött. A harcokban a polgári pártok számos szervezete is szembekerült pártjának vezetésével. A fronton belül az egyik fő harci kérdés a nemzeti bizottságok tevékenysége volt. A jobboldal állandóan támadta ezeket, meg akarta akadályozni megtisztításukat, megszilárdításukat, jogkörük kiterjesztését. A CSKP viszont a nemzeti bizottságokban és egyéb testületekben, szervezetekben is, erősítette együttműködését a pártok baloldalával. Kiemelkedő szerepet játszottak a Nemzeti Front megújításáért, továbbfejlesztéséért vívott harcban a mezőgazdasági szervezetek, különösen a mezőgazdasági bizottságok, melyek — mivel Csehszlovákiában demokratikus parasztpárt nem létezett — a kis- és középparasztság részvételét biztosították az újjászerveződő Nemzeti Frontban. A front alulról való megszilárdításának eszköze volt pl. az a kampány, amely a földreformot és a Nemzeti Front megtisztítását célozta. Ebben a kampányban a négy népfretpárt helyi szervezetei, a mezőgazdasági bizottságok és a Cseh Mezőgazdák Egységes Szövetsége vett részt, határozatokban követelve az említett két feladat megoldását.

A Nemzeti Front tartalmi és szervezeti átalakulásának befejeződése, a fronton belüli harc eldőlése Csehszlovákiában 1948 februárjában történt meg. A burzsoázia ekkor került ki a népi-nemzeti frontból. 1948 februárjában — mivel a Nemzeti Front nem tömegszervezetként működött és helyi bizottságai sem voltak — szükségessé vált olyan rendkívüli szervek létrehozása, amelyekre támaszkodva a burzsoázia utolsó támadását le lehetett verni, a tömegeket fel lehetett sorakoztatni, megszervezni és így el lehetett kerülni a polgárháborút. Ezek a szervek a Nemzeti Front akcióbizottságai voltak, amelyek minden községben, járásban, üzemben, hivatalban megalakultak. E bizottságok megalakulása — bevonva a legszélesebb tömegeket a Nemzeti Front, a nemzeti bizottságok, az államhatalom megtisztításáért folyó harcokba — alulról szilárdította meg a Nemzeti Front egységét. 1948. február 23-án a Nemzeti Front Központi Akcióbizottságának megalakítását előkészítő bizottság ülésén a megújított Nemzeti Frontot felülről is megerősítették. Ezen az ülésen minden párt részt vett. A pártok és tömegszervezetek háromszáz küldöttének határozata alapján, és a pártokkal való tárgyalás után 1948. február 25-én megalakult a Nemzeti Front Központi Akcióbizottsága. Ezzel létrejött a társadalmi és politikai bázisában kiszélesedett, tartósabb és egységesebb népfretpont, amelyben az újjáalakult és megtisztított pártok és tömegszervezetek is részt vettek, a burzsoázia képviselői pedig kikerültek belőle. A bizottság a CSKP, a CSSZDP, a Néppárt és a tömegszervezetek képviselőiből alakult meg, két helyet üresen hagyva a nemzeti szocialistáknak is. A bizottság március 6-ig mindenütt akcióbizottság megalakítását irányozta elő. Ezekben a napokban mintegy tízezer ilyen akcióbizottság jött létre.⁴

Lengyelországban is több szakaszban, bonyolult körülmények között zajlott le a harc a népfretponton belüli és kívüli reakcióval szemben. A burzsoázia és gazdaságparaszti érdekeket képviselő pártok és szervezetek befolyása rendkívül jelentős volt. A nemzetközi és belső feltételek egyaránt szükségessé tették a lengyel burzsoázia demokratikus szárnyának, a Mikolajczyk-csoportnak a bevonását az NDF-be. Ez a jaltai határozatok értelmében folytatott hosszú tárgyalások

után 1945 nyarán megtörtént, az NDF így tulajdonképpen Nemzeti Fronttá szélesedett ki. Ez azonban a Nemzeti Fronton belüli ellentétek kiéleződéséhez vezetett. Mikolajczyk támadást indított az ONT, mint a népfront legfelsőbb szerve ellen, a népfront belülről való felbomlasztása érdekében. Csoportja tulajdonképpen külön pártként tevékenykedett a Néppárt keretében és hamarosan — 1945. augusztus 22-én — Lengyel Néppárt néven különvált. Ez a párt részt vett a kormányban, bekapcsolódott a különböző szintű egyeztető bizottságokba is. Az a sajátos helyzet alakult ki, hogy ez a kifejezetten ellenzéki párt formálisan tagja volt a népfrontnak. Tevékenysége így rendkívül káros volt, mivel az ONT-ben minden, demokratikus pártoktól kiinduló javaslat elfogadását igyekezett megakadályozni. Akadályozta az egyeztető bizottságok munkáját, elérte az agrárreformmegbízottak intézményének feloszlását, harcolt a föld és a gyárak visszaadásáért. Az LSZP jobboldala is szervezkedett, és külön párttá akart alakulni. Az ONT és a Központi Egyeztető Bizottság azonban nem engedélyezte a meglévő hat párton kívül új pártok megalakítását. A Nemzeti Front továbbra is harcolt a pártok ingadozó elemeiért, a jobboldal, elsősorban a PSL leleplezéséért. A Nemzeti Front megerősítését szolgálta az LMP és az LSZP KB-jainak 1945. szeptember 28-i együttes ülése, amely a demokratikus pártok együttműködésének továbbfejlesztését és ennek érdekében közös platformot javasolt. Ez megerősítette a két munkáspárt akcióegységét, és az együttműködési bizottságok tevékenysége elősegítette az egységes választási blokk létrejöttét, amelyet egy tartós együttműködésnek képzeltek el. Végül a Nemzeti Front új szervezeti formájaként, mint a demokratikus pártok és szakszervezetek blokkja, egy kezdetben választási, koalíciós jellegű forma jött létre, amelyhez azonban a PSL és a Munkapárt nem csatlakozott. A PSL a választási harc előestéjén kikerült a kormányból, a Nemzeti Frontból és szervezeteiből, és ezzel a burzsoázia népfrontban lévő legjelentősebb csoportjának, a gazdagparaszti szárnynak az eltávolítása a népfrontból megtörtént. A Nemzeti Front megszilárdításának újabb állomása volt a két munkáspárt 1946. november 26-i egységokmánya, amely a szociáldemokrata jobboldal lehetőségeit is minimálisra csökkentette. 1946 decemberében a népfronton belüli erőviszonyokat az ONT összetétele a következőképpen tükrözte: az LMP 139, az LSZP 112, az SL 60, a PSL 55, a Demokrata Párt 38, az „Új Felszabadítás” csoport 2, a Munkapárt 2 képviselővel rendelkezett, 30 tag pedig pártonkívüli volt.⁵

Németország keleti övezetének sajátos fejlődése az Antifasiszta Demokratikus Pártok Blokkjának belső helyzetét, fejlődését is több vonatkozásban speciálissá tette. Mindenekelőtt meg kell említeni azt, hogy a negatív történelmi tapasztalatok következtében a két munkáspárt között kezdettől olyan szoros együttműködés alakult ki, amely a legkorábban, már 1946 áprilisában az egységes munkáspárt, a NSZEP megeremtéséhez vezetett. Az egységes munkáspárt léte a népfronton belüli erőviszonyokat a munkásosztály erejét, szerepét, hatását jelentősen növelte és erősen csökkentette a népfronton belüli reakciólehetőségeit. A Kereszténydemokrata Unióban és a Liberális Demokrata Pártban ugyan helyet foglalt a reakció, de nem tudta rányomni bélyegét e pártokra és jelentős politikai ellenállást nem tudott kifejteni. Az NKP, majd a NSZEP mindent megtett a pártok együttműködésének erősítésére. 1945. augusztus 12-én megszervezték a négy antifasiszta párt egységtüntetését. A nemzeti és társadalmi kérdések előtérbe helyezésével, ésszerű kompromisszumokkal erősödött az antifasiszta népfront, a négy párt együttműködése. Kezdetől folyt a harc a két polgári párton belüli reakció ellen, az egység felbomlasztását követelők elszí-

geteléséért, mivel ezek már 1945 végén, 1946 elején megpróbálták fellépni. Erre a fellépésre válaszolva 1946. január 10-én a négy párt közös felhívást bocsátott ki az egység és együttműködés megerősítése céljából: „a négy fasisztaellenes, demokratikus párt közös választmánya szükségesnek tartja, hogy... a szeparatista törekvések ellen, a demokratikus erők együttműködésének megzavarása ellen az eddiginél is erősebben lépjen fel az egységért és az együttműködésért”.⁶ 1947. szeptember 21-én a NSZEP II. kongresszusa újólág megállapította, hogy a polgári pártok reakciós vezetői ellenére továbbra is biztosítani kell a blokkpolitikát Németország szocialista útra való vezetése időszakában is. Nagy szerepe volt a demokratikus blokk politikai és szervezeti együttműködésének fejlesztésében az egységes Németorszáért folyó harcnak. A blokk továbbfejlesztését jelentette az is, hogy 1948 nyarán megalakult Németország Demokratikus Parasztpártja és Németország Nemzeti Demokratikus Pártja. A két új párt és a tömegszervezetek, bevonásával 1948. szeptember 3-án a DPB, az antifasiszta pártok koalíciója a demokratikus pártok és tömegszervezetek politikai szövetségévé alakult át. Ez a népfront további kiszélesedését, újabb — középosztálybeli, katonatiszti, paraszti — rétegek bevonását jelentette a demokratikus átalakulás népi demokratikus blokkjába. Ugyanakkor a CDU-n és a LPD-n belül bizonyos polarizáció zajlott le. A népi demokratikus átalakulás továbbfejlesztése körüli harcokban a jobboldal képviselői háttérbe szorultak. A német népfrontban a szövetséges és ellentétes érdekű osztályok egysége és harca lényegében tehát hasonlóan alakult, mint a többi országban. A népfronton belüli harc hevessége azonban nem volt olyan erős, másrészt az antifasiszta átalakulás fejlődése időszakában kialakult, népfrontnál szélesebb szövetség nem szűkölt le a szocialista forradalomba való átmenet időszakában sem. Sajátosságként megemlíthetjük még azt, hogy a népfront antifasiszta, antimonopolista, antiimperialista jellege a német történelmi fejlődés sajátosságai és a konkrét, II. világháború utáni szituáció következtében erőteljesebben, a szocialista, antikapitalista jelleg a népi demokratikus forradalom menetében kevésbé és később jelent meg, mint más országokban. A szélesebb szövetségi politika lehetőségét, a népfront többi országénál jelentősebb kiszélesítését és azoknál kisebb mértékű szűkítését az is lehetővé tette, hogy a béke megvédése és az egységes Németorszáért való küzdelem célkitűzései alapvető központi feladatok maradtak, és ez lehetővé tette a népfrontnál szélesebb osztályszövetség fenntartását. A NSZEP 1949. januári I. pártkonferenciája továbbra is valamennyi antifasiszta, demokratikus erő együttműködésének erősítését, a fasisztaellenes demokratikus blokk tényleges kiépülését szorgalmazta, különösen helyi szinten, a kerületekben és körzetekben. A német népfrontmozgalom szervezeten is sajátos formákat öltött. Ilyen volt a már említett német népkongresszus mozgalom, majd az ebből kinövő Nemzeti Front-mozgalom és szervezet, amely 1949. október 4-én alakult meg.⁷ A Nemzeti Front ekkor a DPB-n túlmenően, minden németet tömöríteni szándékozott, akik hajlandóak voltak fellépni Németország demokratikus egységéért. Ez természetesen magába foglalta annak legfőbb erejeként a tulajdonképpeni népfrontszervezetet, a DPB-ot is. Ily módon a dolgozó osztályoknál szélesebb körű nemzeti front jött létre illetve maradt fenn és így szervezeten bizonyos mértékig különvált — bár szervesen összekapcsolódott — a népfront és a nemzeti front. A Nemzeti Front felépítését illetően rendkívül laza szervezeti elveket fogadtak el, mivel minden német hazafi, a „nem demokraták” bevonására is alkalmas szervezeti formákat kellett találni. A különleges helyzetre való tekintettel a Nemzeti Front-mozgalom, ha

szükséges, más nevet is felvehetett, vagy nem is kellett névvel rendelkeznie. Nyitva hagyták a szervezeti kérdéseket, kijelentve, hogy a mozgalom szervezése olyan formákban történjen, ami megfelel a konkrét helyzetnek, illetve a lakosság kezdeményezéseinek. „Bizottságok és egyesületek alakítása, amelyek célul tűzik ki a Németország egységéért, az igazságos békéért vívott harcot, vagy pedig a demokratikus Németország Nemzeti Frontja egyes programpontjainak megvalósítását, propagandacsoportok létesítése a Nemzeti Front eszméinek népszerűsítésére, egyes szervezeteknek, vagy pártoknak a demokratikus Németország Nemzeti Frontjának közös programja alapján való blokkba tömörítése, tanácskozások, konferenciák, kongresszusok egybehívása, viták rendezése és más intézkedések használandók fel Németországban a széles körű nemzeti mozgalom további fejlesztésére. A keleti övezetben a népkongresszus-mozgalmában kialakult népi bizottságoknak kell a legszélesebb köröket maguk köré tömöríteniük, és ezek fognak majd átalakulni a demokratikus Németország „Nemzeti Frontjainak bizottságaivá”.⁸ A Nemzeti Front tehát a nyugati terület lakosságát is magában foglaló széles körű tömegmozgalomként szerveződött meg. Ugyanakkor a Nemzeti Frontnak a keleti övezetben a proletárdiktatúra felé fejlődő antifasiszta-demokratikus rendszer politikai rendszerének szervévé is kellett válnia. Ez az 1950-es évek elején megtörtént, a proletárdiktatúra megteremtésével a Nemzeti Front és benne a DPB a proletárdiktatúra politikai rendszerének részévé vált, hasonlóan a többi népi demokratikus ország népfrontjához. Az NDK megalakulása 1949-ben még nem jelentette a népi demokratikus forradalom befejeződését. A népfront feladatait továbbra is az ennek befejezéséért folytatott harc szükségletei határozták meg. A népfront átszervezése, tartalmi és szervezeti átalakulása a szocializmus alapjai lerakásának megoldása érdekében csak később, az 1950-es évek elején történt meg. A harc a DPB-n belül és kívül is 1949—1950-ben bontakozott ki élesebben. Ez a CDU-ban és az LDP-ben lévő reakciós erők vereségével végződött. 1950. február 1-én a Nemzeti Front határozata értelmében ezeket az elemeket eltávolították a blokkból és kidolgozták a Nemzeti Front közös választási programját is. Tulajdonképpen ezek voltak a lépcsőfokai az antifasiszta-demokratikus átalakulást megvalósító népfrontnak a szocializmus politikai rendszerének részét alkotó, a munkásosztály és a többi dolgozó osztály szövetségének szervezeti keretet biztosító népfrontjává történő átalakulása folyamatának.

Romániában szervezeti átalakulásban is tükröződött, hogy a népfrontos együttműködésen belül fokozatos tartalmi változás megy végbe, és a népfront a népi demokratikus forradalmat befejező összefogássá kezd átalakulni. Az 1946-ban létrejött DPB mintegy 4 millió embert egyesített, és programja bizonyos új elemeket, antikapitalista feladatokat is tartalmazott, túlmént a NDF programján. Ilyen követelés volt pl. a Román Nemzeti Bank államosítása, az adórendszer demokratizálása, az igazságszolgáltatás reformja. A nagytőkés-földesúri köröket képviselő ún. történelmi pártok sem az NDF-ben, sem a népfront újabb szervezeti formájában, a DPB-ben nem vettek részt. Az a sajátos helyzet alakult ki, hogy pártszakadás következtében e pártok kispolgári demokratikus elemei kiváltak, külön párttá alakultak, és ezek részt vettek a népfrontban. Ezzel tehát itt jórészt a népfronton kívülre került az osztályharc súlypontja. A népfronton belül elsősorban a RSZDP jobbszárnya lépett fel egy szervezettebb, „népibb” népfront létrehozása ellen. Javasolta, hogy a nép tömegszervezeteinek bevonása nélkül csak egy konzultatív jellegű pártkoalíciót, egyesülést hozzanak létre a két munkáspárt és a két történelmi párt részvételé-

vel. A Titel Petrescu vezette jobbszárny azonban a RSZDP vezetésére nem volt befolyással. A RSZDP az Egységes Munkásfront megerősítésével, központi és helyi szerveinek létrehozásával a népfront szilárd alapját biztosította. A demokratikus fejlődéssel és a népfronttal szembekerülő szociáldemokrata jobboldalt 1946 márciusában kizárták a pártból. Ez jelentősen megerősítette a népfrontot. Az összefogás megléte tette itt is lehetővé, hogy az RKP harcoljon az egyes pártok tömegeinek meggyőzéséért, a párton belüli demokratikus csoportok és a jobboldali vezetők elválasztásáért. A Magyar Népi Szövetség nevet felvett MADOSZ-ból is akkor sikerült eltávolítani a jobboldal képviselőit, amikor az az 1946-os választások után szervezetileg is csatlakozott a népfront új szervezeti formájához, a DPB-hoz. Az Ekésfrontból is az 1946-os választások után távolították el a jobboldali, gazdagparaszti elemeket. A burzsoázia utolsó csoportjai a Tatarescu pártnak a további népi demokratikus fejlődéssel történő szembefordulását jelző memoranduma után kerültek ki a hatalomból és az annak alapját alkotó demokratikus tömörülésből, 1947. november 5-én. Ezekkel a változásokkal a népfronton belüli erőviszonyok véglegesen a kommunista párt vezette népi demokratikus erők javára dőltek el. A két munkáspárt egysége erősödött, az RKP és az Ekésfront népfronton belüli jó együttműködése pedig a munkás-paraszt szövetség politikai megnyilvánulása volt. 1947 végére — 1948 elejére tehát a népi demokratikus forradalom menetében jelentősen előrehaladt a román népfront átfejlődése is dolgozó osztályok szövetségévé. A két munkáspárt egyesülése után, 1948. február 27-én megtörtént a szocializmus építése időszakához szükséges szorosabb, céltudatosabb együttműködés érdekében, az új osztálytartalomnak megfelelő szervezeti átalakulás is. Ezen a napon alakult meg a Román Népi Demokratikus Front és központi szerve, a Végrehajtó Tanács. A népfront továbbra is többpártrendszeres formában maradt meg, négy párt, a Román Munkáspárt, az Ekésfront, a Hazafiak Szövetségéből alakult kispolgári-demokrata Nemzeti Néppárt és a Magyar Népi Szövetség alkotta. Később beletartozott minden tömegszervezet is. (Alexandrescu pártja beolvadt az Ekésfrontba.) A Népi Demokratikus Front megalakulása már a népfrontfejlődés, a népfrontos együttműködés magasabb szintjének kezdetét jelentette.

1945-től kezdődően az antikapitalista, szocialista jellegű feladatok fokozatos előtérbe kerülésével tehát a hatalomban és így a hatalom politikai alapját jelentő népfrontokban is átcsoportosulás ment végbe. Fokozatosan változott meg éles osztályharcban a népfrontok osztály- és politikai tartalma. A változások tartalma 1945—1947-ben többek között az is, hogy a népfrontszövetséget meg kell őrizni, de továbbfejlesztve, és nem változatlan tartalommal, célokkal és összetételben. Ennek az időszaknak ugyanis a „ki kít győz le”, a hatalomért folyó harc kérdése vált egyre inkább fő tartalmává. Ez az osztályharc az adott viszonyok között elsősorban a népfront keretein belül zajlott le, a népfrontos együttműködés egyben az osztályharc különleges formája is volt. A fasiszmus elleni harc kérdéseiben szövetségre lépett osztályok és rétegek közül ugyanis több a szocializmusba való átmenet, a további fejlődés kérdéseiben szembekerült a munkásosztály vezette népi-nemzeti összefogással. A népfrontból kikerültek azok a rétegek, amelyek a kommunisták vezette antifasiszta harcban való összefogást csak taktikai kérdésnek, átmeneti jellegűnek tekintették. Az ellenük való harcban fokozatosan megváltozott a népfrontok osztálytartalma, mivel a burzsoázia utolsó csoportjai is kikerültek belőle. A népfrontok osztálytartalma egyrészt tehát szűkült, másrészt viszont bővült a dolgozók olyan ré-

tegeivel és szervezeteivel, amelyek a szocializmus építése platformját a népi demokratikus fejlődés során elfogadták, és ezen az alapon hajlandóak voltak a munkásosztály vezetése alatt szorosabban együttműködni. Így a népfront fokozatosan a munkásosztály vezette dolgozó osztályok új tartalmú és új típusú, stratégiai jellegű, tartós összefogásává változott, az 1944—45-ben elkezdődött ilyen irányú fejlődés 1947—48-ban befejeződött. A burzsoáziának és politikai képviselőiteinek kiszorulásával a hatalomból és a népfrontból, a proletariátus hegemoniája, vezető szerepe fokozatosan növekedett, új tartalmat kapott és erősödött a munkás-paraszt szövetség, erősödtek az átmeneti hatalom szocialista vonásai és ezzel párhuzamosan a népfront szocialista jellege is. A „népi demokratikus” frontok ugyanis a népi demokratikus forradalom jellegéhez hasonlóan, fejlődési szakaszainak megfelelően először inkább demokratikus, majd fokozatosan fejlődve szocialista jellegűnek tekinthetők. A legkorábban 1945 őszi Bulgáriában jött létre a dolgozó osztályok szövetségének tekinthető népfront, osztályösszetételét figyelembe véve. Csehszlovákiában a népfronton belüli osztályharc a baloldali erők szorosabb összefogásához vezetett. Ez azonban később elsorvadt, nem vált szervezett népfronttá, csupán felső szintű meg egyezés maradt. A népfrontok osztálytartalmának fokozatos megváltozása Lengyelországban 1946-ban Mikolajczyk pártjának eltávolításával, — bár ez a párt a népfronton belül korábban sem tudott jelentős szerepre szert tenni — Romániában 1947-ben a Tatarescu-párt népfrontból való kikerülésével, Csehszlovákiában 1948 februárjában fejeződött be. A legkésőbb az NDK-ban 1950-ben zárult le ez a folyamat, itt azonban a burzsoázia egyes csoportjai továbbra is bennmaradtak a népfrontban. (A népfront átalakításának folyamata szervezeti- leg a proletárdiktatúra államrendszerének teljes kiépítésével, és így a népfrontnak a proletárdiktatúra politikai rendszerébe való beilleszkedéséhez szükséges átszervezésével általában 1948—49-ben fejeződött be. Kivételesen Jugoszlávia és Albánia, ahol a népfront már tulajdonképpen 1945-től a proletárdiktatúra szerveként működött és ahol ennek megszilárdítása, kiépítése 1945—1946-ban volt napirenden és az NDK, ahol a folyamat az 1950-es évek elején ért véget.)

Ebben a népi demokratikus átalakulási folyamatban dolgozták ki a kommunista pártok a forradalom továbbfejlesztésének feladatait is. Az új programjellegű megfogalmazások továbbfejlesztették az 1944—45-ben megfogalmazottakat, egyre erőteljesebben hangsúlyozva a szocialista jellegű feladatokat. A népfront tartalmi és programbeli változásai 1947—48-ig — Jugoszlávia és Albánia kivételével — nem lépték túl a népi demokratikus kereteket, hanem a korábbi út szerves folytatásaként a szocializmus építésére való átmenet előfeltételeinek megteremtését célozták és jelentették. Ezeket a célkitűzéseket — amint azt láttuk — a kommunista pártok kongresszusai és a népfrontok különböző újabb szervezeti formáinak programjai fogalmazták meg 1945—1947 között a különböző fejlődési ütem és a különböző országok sajátosságainak megfelelően.

A fokozatos tartalmi átalakulásnak megfelelően jelentős változáson mentek keresztül a népfrontok szervezetiileg is. E strukturális változásnak a legfontosabb jellemzője az volt, hogy a népfront koalíciós jegyei általában háttérbe szorultak és a mozgalmi, közvetlen alulról történő mozgósítási formák kerültek — sajnos ismét csak átmenetileg — előtérbe. A kommunista pártok tömegbefolyásának növekedésével, a munkásegység, a munkás-paraszt szövetség fejlődésével, a kispolgári, demokratikus pártok balratolódásával, jobbszárnyuk el-

távolításával a népfront egyre inkább új típusú, a dolgozó osztályok érdekeit kifejező mozgalmi-hatalmi szövetséggé formálódott, amellyel a szocialista társadalom építése is megvalósítható.

VIII.

A NÉPI DEMOKRATIKUS NÉPFRONTFEJLŐDÉS BEFEJEZŐDÉSE, A NÉPFRONT ÁTSZERVEZÉSÉNEK NAPIRENDRE KERÜLÉSE A NÉPI DEMOKRATIKUS FORRADALOM BEFEJEZŐ SZAKASZÁBAN

1947—48-ra Németország keleti részének kivételével befejeződött a népi demokratikus forradalmi folyamat. A hatalom jellegében és a tulajdonviszonyokban fokozatosan bekövetkezett változások hatására létrejött a proletárdiktatúra, és új stratégiai szakasz kezdődött, a szocializmus alapjai lerakásának periódusa. A népfrontok a népi demokratikus forradalom végső győzelemre vitelében, befejezésében, a szocialista építésre való áttérésben is kiemelkedő szerepet játszottak. Jelentős szerepük volt abban, hogy a fennálló, átmeneti jellegű államhatalmat nem kellett megdönteni, hanem a burzsoázia, a jobboldali erők hatalomból való kiszorításának véghezvitelével, békés úton jött létre a munkásosztály hatalma, a proletárdiktatúra. Ez tulajdonképpen a népfrontos összefogáson belüli folyamatokkal valósult meg 1947—48-ra. A népi demokratikus forradalmat megvalósító népfrontok ekkor a szocializmust felépítő, a szocializmus építésében résztvevő népfrontokká alakultak át tartalmukban, programjukban és szervezetileg egyaránt. A népfronton belüli erőviszonyok változása tette lehetővé az alkotmány elfogadását, az elért eredmények rögzítését és a hatalom szerveinek összetételében, osztálytartalmában végbement változásokat. Csehszlovákiában és Lengyelországban pedig az ellenállásban létrejött népi-nemzeti, forradalmi bizottságok a népi demokratikus forradalom időszakabeli fejlődés után a proletárdiktatúra szerveivé váltak.

1947—48-ban fejeződött be tehát az a folyamat, melynek során a népfrontok osztály- és politikai tartalmában bekövetkezett fokozatos fejlődéssel az antifasiszta frontokból kialakuló, a népi demokratikus forradalmat megvalósító „népi demokratikus frontok” fokozatosan a proletárdiktatúra politika rendszerének részét alkotó, új tartalmú és új típusú népfrontokká alakultak át. Látjuk, hogy Jugoszláviában és Albániában ez a folyamat már korábban végbement és ez tükröződött a népfront struktúrájában is, már 1944—45-től kezdődően. Bulgáriában a népfront szervezeti struktúrájának átalakulása csak később következett be, bár 1945 ősztől a hatalom lényegében ott is a proletárdiktatúra funkcióit teljesítette és a népfront a dolgozó osztályok szövetségét jelentette. Nagyon hullámzóan alakult a népfront fejlődése Lengyelországban. Bár tartalmilag korán, de szervezetileg a belső problémák miatt csak később történt meg a népfront átszervezése. Nagyobb mértékű és hosszabb időtartamú fejlődést kellett megtennie a népfrontnak Romániában és Csehszlovákiában — Magyarországhoz hasonlóan —, mivel messzebből indultak, más osztály és társadalmi forrásokban gyökereztek. A leghosszabb és legnagyobb mértékű fejlődést időben és tartalomban a Demokratikus Pártok Blokkjától a népi demokratikus forradalom betetőződése időszakában, speciális feladatok ellátására alakult Nemzeti Fronton keresztül, a proletárdiktatúra rendszerének Nemzeti Frontjáig a német népfrontnak kellett megtennie.

A tartalmi és az ezt követő szervezeti átalakulás az új programok, feladatok elfogadásával és az átszervezésekkel általában a proletárdiktatúráért folyó harc befejező időszakában történt meg. Felvetődött a kérdés, hogy a népi demokratikus forradalom megvalósításában fontos szerepet játszó népfrontok milyen szerepet kapnak az új szakaszban, beépíthetők-e és hogyan a proletárdiktatúra rendszerébe, fennmaradhat-e a népfront többpártrendszerű formája, vagy csak a tömegszervezet lehetséges stb. Az a tartalmi változás, ami a népfronton belüli erőviszonyokban, a népfront átalakulásában bekövetkezett, és a proletárdiktatúra feladatai szükségessé tették a népfront átszervezését. Szükségessé tette ezt továbbá a kommunista pártok tömegpárttá válása is. A továbbfejlesztés kérdései már 1947—48-ban, tehát akkor megfogalmazódtak, amikor még nem volt tisztázva elméletileg a proletárdiktatúra és a népi demokratikus forradalom, proletárdiktatúra és népi demokrácia viszonya. Ez a tény rányomta bélyegét a népfront továbbfejlesztési terveire, koncepcióira is. Új módon vetette fel a népfront kérdését a munkáspártok szervezeti egységének a megteremtése, a polgári pártok és a jobboldali parasztpártok eltávolítása a népfrontból, a kispolgári, dolgozó tömegeket tömörítő pártok jobboldalának eltávolítása, és baloldali, a szocializmus építésének programját elfogadó pártokká való átalakulása. Ezek a tényezők tették szükségessé a népfrontok átalakítását a proletárdiktatúra népi demokratikus formájának megfelelő, fontos alkotórészévé.

Ilyen jellegű szervezeti átalakításra már nem volt szükség a jugoszláv és albán népfrontok esetében, mivel ezek 1945 után így szilárdultak meg. Bár az tény, hogy ezen országok esetében is 1947—48-ban tisztázódott, hogy a szocializmus építése folyik, de a népfront osztálytartalma és szervezeti felépítése is megfelelt ennek és csak minimális szervezeti átalakításra, fejlesztésre volt szükség. Rendkívül fontos megjegyezni, hogy a népfrontok egész fejlődésére, és így átszervezési koncepcióira is 1947—48-ig, a Tájékoztató Iroda 1948-as határozatának megjelenéséig a jugoszláv példa, a jugoszláv népfront, mint minta erősen rányomta bélyegét. Ennek ebben az időben elsősorban pozitív vonásai voltak, mivel a népfront jelentőségét, súlyát hangoztatva a már megvalósult proletárdiktatúrában, éppen a népi demokratikus sajátosságoknak, az útkeresésnek utat nyitva adott ez lehetőséget — a népfront többpártrendszeres formáját is fenntartva —, egy szorosabb, centralizáltabb, szervezettebb organizáció kiépítésére. A jugoszláv párt álláspontjában már ékkor is voltak helytelen elemek a népfronttal kapcsolatban. Mindenekelőtt az, hogy abszolutizálta saját tapasztalatait és ennek alapján bírálta a más formákon alapuló népfrontokat. Megfogalmazott néhány elméletileg helytelen megállapítást is, pl. azt, hogy a népfrontot politikai pártok nem pótolhatják, vagy azt, hogy a párt programjának lényegében meg kell egyeznie a népfront programjával. De az első időszakban a jugoszláv példa említett pozitív hatása érződött elsősorban. Ez különösen a Tájékoztató Iroda 1947. szeptemberi megalakulása után, az ott elhangzott referátumok alapján felvetődött népfrontátszervezési koncepciók kialakulásában követhető nyomon. A szeptemberi ülésen a népfront mindkét típusának átfogó koncepciója elhangzott a jugoszláv illetve a lengyel és cseh referátumokban. Ezek megfelelték a jugoszláv illetve lengyel és cseh viszonyoknak, belső fejlődésnek. A jugoszláv népfront ekkor már hétmilliós tagsággal, — ebből 4 200 000 egyéni tag — minden faluban szervezettel rendelkező, hatalmas tömegszervezet volt, amelynek óriási jelentőséget tulajdonítottak az új Jugoszlávia építésében és politikai rendszerében.¹ A párt ennek a tömegszervezetnek további, minél szélesebb aktivizálását tartotta szükségesnek. Lengyel viszonylatban Gomulka

kijelentette: „a hatalmat továbbra is a demokratikus pártok blokkjára, a munkás-paraszt szövetségre és a haladó kispolgársággal való együttműködésre akarjuk alapítani”.² Ez a koncepció tehát a népfrontot továbbra is pártszövetség formájában képzelte el. Az adott viszonyok között — vagyis a proletárdiktatúrává való átfejlődés körülményei között — a jugoszláv koncepciónak volt nagyobb hatása, elsősorban szervezeti vonatkozásban. (Ez még az egész más fejlődési sajátosságokkal rendelkező magyar átszervezési koncepciókra is hatott kezdetben.) Ez a tény legjobban a sok vonatkozásban hasonló bolgár viszonyok miatt a Bolgár Hazafias Front átszervezésének tervében figyelhető meg 1947—48-ban. Először itt — ahol a forradalmi folyamat Jugoszlávia után a legelőrehaladottabb volt — merültek fel a továbbfejlődés kérdései. Már 1946. október 26-án felmerült a HF egyéni tagságú, egységes társadalmi-politikai szervezetté történő átalakítása. Cservenkov a Tájékoztató Iroda ülésén leszögezte, hogy a HF-et „az ország demokratikus erőinek megújított programmal rendelkező, egységes politikai szervezetévé kell tenni”.³ A BMP(k) a HF-et „a demokrácia megszilárdításához és a szocializmushoz vezető mozgalom legcélszerűbb formájának” tartotta.⁴ Megállapították, hogy a frontbizottságok összetételének paritásos módja már nem felel meg a HF tartalmának, jellegének a szocializmus építésére való áttérés időszakában. A BMP(k) KB 1947. szeptember 14-i kibővített plénumán foglalkozott a HF szerepével, sorsával a szocializmus alapjai lerakásának periódusában. A plénum határozata alapján a HF NB és pártjai közös deklarációt fogadtak el, amely tartalmazta a HF egységes, a demokratikus centralizmus elve alapján működő népi politikai-társadalmi tömegszervezetté történő átalakításának feladatát. A szilárdabb, szervezettebb, egységesebb népfront keretébe tartozó minden párt és szervezet köteles volt egységes program, a szocializmus építése programján belül tevékenykedni. A BMP(k) KB 1947. október 14-i plénuma a bolgár szocializmus útjának meggyorsítását határozta el. Ezt továbbra is minden demokratikus és hazafias erőnek a HF-be való tömörítésével képzelte el, de a HF egységes társadalmi és politikai, a szocializmus építésének megvalósítását kitéző programmal és szervezeti szabályzattal rendelkező szervezetté való átalakításával. Az ingadozó elemek kikerülésével, a pártok még szorosabb együttműködésével az átszervezés lehetővé vált. A BFN SZ 1947. december 27—28-i XXVII. kongresszusa elfogadta a munkásosztály vezető szerepét, és a HF átszervezésének programját. Az átszervezés folyamatát a HF 1948. februári II. kongresszusa zárta le. A kongresszus a pártok még szorosabb együttműködésével képzelte el a HF-et, melynek lehetőségét az átszervezés és a pártok fejlődése adta meg a szocializmus közös ügyének elfogadása alapján. A kongresszus egy több pártot magában foglaló, de már nem pártalapon felépülő és összetevődő, hanem egyetlen programmal rendelkező, egységes, centralizált tömegszervezetté alakította át a HF-et. A demokratikus centralizmus elve alapján működő szervezetben megőrződött a tömegszervezetek kollektív tágasága, a pártok tagjai azonban ettől kezdve nem pártalapon, hanem tagsági könyvvel rendelkező egyéni tagként tartoztak a HF-hez. A tömegszervezetek tagjai is lehetnek egyéni tagok a HF-ben. Nagyon lényeges, hogy Dimitrov a BMP(k) 1948. decemberi V. kongresszusán visszautasított minden, a HF jelentőségét és szerepét lebecsülő, a népfrontot visszaszorítani kívánó nézetet.⁵ Az átszervezést Bulgáriában akkor még nem a pártok elsorvasztása eszközének tekintették. A pártok megszűnését, egyesüléseiket nem zárta ki, „ez azonban kizárólag az ő elbírálásukra tartozik, az ő lehetőségük és fenntartott joguk” — hangsúlyozta.⁶

A frontpártok közül 1948-ban a BSZDMP beolvadt a BMP(k)-ba, így létrejött az egységes munkáspárt. A Radikális Párt és a Zveno feloszlott, tagjai a továbbiakban egyéni tagság alapján kapcsolódtak a HF-hez. A HF egységének erősödése, az ellenzék szétzúzása és eltávolítása, a megvalósult proletárdiktatúra feladatai ezt a szervezeti átalakítást lehetővé és szükségessé tették Bulgáriában. A BMP(k) V. kongresszusa idejére a HF mintegy egymillió, 5092 alapszervezettel és egyéni tagsággal is rendelkező szervezetté vált.⁷ A kongresszusnak rendkívül lényeges és régóta esedékes megállapítása volt, hogy a népi demokrácia, a HF a szocializmushoz vezető utat jelenti, nem pedig egy külön szakaszt, amelyet majd később kell proletárdiktatúrává alakítani. Megfogalmazódott egyben az is, hogy a népi demokrácia a proletárdiktatúra formája. Ez a megfogalmazás az átszervezett HF további fennmaradását és további fejlesztését jelentette a szocializmus építésének körülményei között egy széles körű szövetségi politikát kifejező és annak politikai-szervezeti formáját jelentő, a szocializmus építésére mozgósító, szervező, nevelő, politikai-társadalmi szervezetként. Az átszervezési koncepciónak bizonyos negatív elemei is megtalálhatók azonban, elsősorban helytelen nézetek formájában, elméleti vonatkozásban. Az a dimitrovi megfogalmazás, hogy a nép egységes politikai pártjának megteremtése felé haladunk, bizonyos mértékben magába foglalta az egypártrendszeres népfront (jugoszláv típus) irányába való törekvést. Benne volt ebben a felfogásban az is, hogy ezt a típust magasabbrendűnek tartották, mint megvalósítandó célt jelölték meg, és a többpártrendszeres népfronttípust az átmeneti szakaszban igen, de a későbbi időszakokban már nem tartották megfelelőnek. Ez a felfogás azonban ekkor még csak alárendelten jelentkezett, későbbi célként fogalmazódott meg, és nem zárta ki a frontban egyesült pártok tevékenységét. Hozzátehetjük, hogy Bulgáriában a társadalmi és osztályviszonyok nem zárták ki egy ilyen népfrontfejlődés lehetőségét sem.

A többi népfront esetében sem nyilvánult meg 1947–48-ban, különösen gyakorlati intézkedésekben az átszervezés negatív oldala. A többi országban, ahol a népfrontok szervezetiileg jóval lazábbak voltak, a fordulat idején feltétlenül szükséges volt egy nagyobb arányú átformálás, egy szorosabb, szervezettebb összefogás létrehozása. Csehszlovák viszonylatban a Tájékoztató Iroda varsói értekezletén Slansky a csehek és szlovákok Nemzeti Frontjának, mint a dolgozók szövetségének megerősítését hangoztatta.⁸ A CSKP KB 1947. november 27-i ülésén Gottwald leszögezte: „a Nemzeti Front nem régi koalíció, hanem a város és a falu dolgozó népének szövetsége”.⁹ Az újjászervezés egyik iránya az volt, hogy a tömegszervezeteket végre szervezetiileg is bekapcsolták a Nemzeti Frontba, azok részt vehettek a Nemzeti Front tanácskozásain. Ezenkívül meg kellett tisztítani a frontpártokat a burzsoázia képviselőitől. A másik fő irány a Nemzeti Front alsóbb szerveinek létrehozása volt, mivel egyes pártokkal, főleg vezetőikkel lehetetlenné vált az együttműködés. E célból 1948 februárjában a falvakban, járásokban, kerületekben és üzemekben megalakultak a Nemzeti Front akcióbizottságai, a front alulról történő megerősítésének szervei. A Központi Akcióbizottság megalakulásával szervezetiileg is megújult, megszilárdult a Nemzeti Front. Létrejött a proletárdiktatúra szilárd politikai alapja, politikai rendszerének egyik fontos összetevője, az akcióbizottságok sűrű hálózata. A különböző tömegszervezetek (szakszervezetek, az egységes földművelői Szövetség, szövetkezeti, ifjúsági, testnevelési szervezetek és a Szabadságharcosok Szövetsége) is szervei részévé váltak a Nemzeti Frontnak. A Központi Akcióbizottság alakuló ülésén, amelyen a két munkáspárt és a tömegszerveze-

tek küldöttei, valamint neves közéleti személyiségek vettek részt, a bizottságot pártalapon hozták létre. Így Csehszlovákiában egy olyan megújított népfront jött létre, amely egy széles alapokon nyugvó, többpártrendszerű proletárdiktatúra keretében folyó szocialista építés fontos szervevé válhatott. Ezzel teljessé vált a CSKP VIII. kongresszusán elfogadott program szövetségi politikát, népfrontot illető része is. A népfrontot még inkább megszilárdította a két munkáspárt egyesülése, és a többi párt politikájának, összetételének, fejlődése, melyek egy többpártrendszerű, de a február előttinél tartósabb, szilárdabb szervezetté változtatták a Nemzeti Frontot. Az alkotmány lezárva az átmeneti szakaszt, az ideiglenességet, a nemzeti bizottságokat az államhatalom szerveiként véglegesítette, a Nemzeti Front februárban létrejött akcióbizottságai pedig mint politikai-társadalmi szervezetek fejlődtek tovább.¹⁰

Lengyelországban viszont a népfront ilyen jellegű szervezeti átalakítására 1947—48-ban nem került sor. Itt ugyanis a tömegszervezetek már tagjai voltak a népfrontnak, nagy szerepet játszottak benne. Amikor a népfront — a proletárdiktatúra kiépítéséhez szükséges megszilárdítását célzó — átszervezése napirendre került, akkor a Tájékoztató Iroda „jugoszláv határozata” már megszületett. A Lengyel Munkáspárton belül folyó harc is befolyást gyakorolt, hátráltatta a népfront átszervezését. A két munkáspárt egyesülésére viszonylag későn, 1948 decemberében, az Egyesült Lengyel Parasztpárt létrejöttére 1949 novemberében, a Demokrata és a Munkapárt egyesüléséből alakult Demokratikus Párt létrejöttére 1950-ben került sor. A pártok átalakulására, új pártok alakítására, pártok eltűnésére, összeolvadására csak később került sor. Így a népfront átszervezése a vizsgált országok közül Lengyelországban zajlott le a legkésőbb. Bár az átszervezés folyamata nem járt a demokratikus pártok feloszlásával, de már a személyi kultusz kialakulása és ezzel a népfront háttérbe szorításának, valamint a lengyel párton belül a Gomulka nevével jelzett irányvonal — ami a sajátos lengyel út és az annak megfelelően felépített népfront elképzelését is jelentette — elleni harc jegyében zajlott le. Lengyelországban tehát 1947—48-ban az átszervezés még nem vált égetően szükségessé, mivel a népfront jellege, tartalma és struktúrája között lényeges eltérés nem volt, a burzsoázia kikerülése a népfrontból már korábban megtörtént és 1946-tól kezdődően az osztályharc fő frontja nem a népfronton belül húzódott. Ezen kívül az említett szubjektív tényezők is késleltették az átszervezést.

A román népi demokratikus forradalom fejlődése, az osztály- és pártviszonyok átalakulása, a népfronton belüli erőviszonyok alakulása is szükségessé tette a szervezeti átalakítást. 1947 végén megerősítették a munkásegységfrontot. 1947. november 13-án közzétették a létrehozandó egységes munkáspárt programját, majd 1948 februárjában lezajlott a két munkáspárt egyesülése. Ezzel lehetővé vált a többi párttal való együttműködés megerősítése is. Az átszervezéssel a népfront a koalíciós formát egy szilárdabb, szorosabb, céltudatosabb, magasabb szintű, de pártokon alapuló osztályszövetséggé és pártszövetséggé fejlesztette. 1948. február 27-én jött létre a szocializmus céljának megvalósítását kitűző egységes szervezetként négy párt részvételével a Román Népi Demokratikus Front. A jugoszláv népfrontkoncepció hatása az átszervezésre Románia esetében is megfigyelhető, mivel — bár pártok részvételével, és még nem a pártok elsorvasztásának eszközeként — egy a korábnál szélesebb alapokon nyugvó tömegszervezetet (Végrehajtó Tanáccsal, főtítkárral) hoztak létre. A front közös programjaként a szocializmus építésének programját hozták nyilvánosságra 1948. március 4-én. A népi demokratikus fejlődést politikailag

lezáró választáson, az alkotmány kidolgozásában, a néptanácsok megválasztásában és kiépítésében már a Népi Demokratikus Front vett részt.

Az NDK esetében a népfront átfejlődésének folyamata is bizonyos sajátosságokkal ment végbe. A folyamat hosszabb volt, az NDK megalakulásával egyidőben létrejött Nemzeti Front az 1950-es évek elején vált a proletárdiktatúra politikai rendszerének szilárd alkotórészévé, a szocializmus felépítésének fontos mozgósító erejévé. Az átalakulás jellemzője volt az is, hogy alapját a demokratikus pártok és tömegszervezetek blokkja alkotta a továbbiakban is. A Nemzeti Fronthoz a hat párton kívül az ifjúsági, szakszervezeti, kulturális és nőszövetség valamint a paraszti segélyegyletek szövetsége tartozott. Megjegyzendő, hogy a Nemzeti Front megalakításának és fejlesztésének koncepciójában — a sajátos történelmi körülmények következtében — a népfront illetve a demokratikus pártok visszaszorításának tendenciája nem jelentkezett a későbbiekben sem.

A hatalom jellegének megváltozásával, és ezzel a hatalom és tömegek kapcsolatának megváltozásával, természetesen e kapcsolat szervezeti formáinak, a politikai rendszernek, mechanizmusnak is változnia kellett. A proletárdiktatúrában a hatalom és a tömegszervezetek vagy tömegmozgalmak alapvető egysége alapján, a politikai rendszer egysége alapján, az új, közös érdekek és célok alapján kellett és lehetett tartósabb, szervezettebb jellegű politikai-társadalmi szervezetté alakítani a népfrontot. Az 1948-ban végbemenő átalakítási folyamat még az egyes országok nemzeti sajátosságait, megelőző népfrontfejlődését, a pártviszonyokat alapvetően figyelembe véve zajlott le. Ennek alapján volt, ahol a népfront mint pártszövetség, pártok és tömegszervezetek szövetsége fejlődött tovább és volt, ahol egyéni tagsággal rendelkező, a párttagok és párttonkíüliek szövetségét megvalósító formában indult fejlődésnek a szocializmus építésének kezdeti időszakában. Az átszervezés fő iránya a szervezettebbé, tartósabbá, egységesebbé válás, a pártkoalíciós jegyek végleges elhagyása volt, akár egy szervezettebb pártszövetség illetve az egypártrendszeres forma felé, akár tömegszervezet, illetve szervezettebb tömegmozgalom irányába indult meg a fejlődés. A népfrontok átszervezése azonban nem volt ellentmondásmentes. Az átszervezés az elméleti tisztázatlanság és különböző politikai okok miatt nagy viták közepette zajlott le. Amint láttuk, mindezek ellenére ebben az időszakban a népfrontokat illetően mind tartalmilag, mind szervezetileg helyes gyakorlati lépésekre került sor. A népfrontok átalakulásának időszakában tehát lényegében még nem érezhetők a proletárdiktatúra dogmatikus felfogásából adódó problémák a népfrontot illetően. Az egypártrendszeres népfontra való áttérés — amit a JKP kizárólagosnak tartott — végül is a Tájékoztató Iroda „jugoszláv határozata” után átmenetileg lekerült napirendről, még nem valószínű meg. A JKP hatása így inkább csak a népfront szerepének, jelentőségének kiemelésében nyilvánult meg. A Tájékoztató Iroda határozatának és a proletárdiktatúra szovjet formájára való törekvésnek negatív hatása majd csak 1949—50-től kezdődően érződik a népfront szerepének lebecsülésében, a demokratikus pártok elsorvasztásában, a népfront tömegszervezetté való átalakításának erőltetésében, meggyorsításában. Ekkor következett be törés a szövetségi politika és szervezeti kerete, a népfront fejlődésében. Ez vagy a pártok elsorvasztásában, a népfrontnak megfelelő feltételek nélkül, tömegszervezetté való átalakításában, vagy — a pártok fennmaradásával — háttérbe szorításukban és az egész népfront lebecsülésében, háttérbe szorításában, formálissá tételében nyilvánult meg. A népfrontok a szocialista demokrácia helyreállításával, a szövet-

ségi politika torzulásainak kijavításával, az általános törvényszerűségek és a nemzeti sajátosságok helyes viszonyának figyelembe vételével az 1950-es évek második felében kapták meg mindenütt az őket megillető helyet a szocializmus, a proletárdiktatúra politikai rendszerében.

IX.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az eddigiek alapján megállapítható, hogy a népfrontok, mint a kommunista pártok szövetségi politikájának politikai-szervezeti kifejezői jelentős szerepet játszottak a népi demokratikus forradalmak győzelmében — mindenekelőtt a fasiszmus elleni harcban kialakult osztályszövetség fenntartásával —, és ezzel kedvező lehetőséget biztosítottak a szocializmus építésének megkezdéséhez is. Az antifasiszta népfrontokból kifejlődő „népi demokratikus frontok”-nak nevezhető népfrontok, a népi demokratikus forradalom időszakában az egyes országok gazdasági, politikai, ideológiai és kulturális életében, vagyis a társadalom minden szférájában felmerülő problémák felvetésének és megoldásának jelentős fórumai és végrehajtói voltak. Legfontosabb szerepét abban foglalhatjuk össze, hogy — különböző módokon, szervezeti formákon keresztül — a népfront adta a népi demokratikus hatalom jellegét, lényegét, szervezeti megoldásait, formáit és keretét is. A népfrontalapon létrejött szervezetek és a népfront alkotta az új népi demokratikus hatalmi struktúra, a proletárdiktatúra felé haladó munkás-paraszt demokratikus diktatúra vagy már kezdettől a proletárdiktatúra funkcióit teljesítő hatalom politikai rendszerének egyik legfontosabb részét és politikai-társadalmi alapját. Az első esetben a proletárdiktatúra megteremtése, a második esetben pedig a proletárdiktatúra funkcionáltatása, gyakorlása volt a feladata. A népfront volt az, ami elsősorban népi demokratikus jelleget adott az új hatalomnak. A népi hatalom kiépítésén, a szervezett, kormányképes erő biztosításán túl a demokratikus erők szervezett összefogása a hatalom megszilárdításában, továbbfejlesztésében, a tömegek támogatásának biztosításában is fontos szerepet játszott. Ugyanakkor lehetővé tette, hogy a néptömegek nyomást gyakoroljanak az átmeneti jellegű hatalomra és benne a jobboldal, a burzsoázia képviselőire, hogy megakadályozzák őket céljaik elérésében.

A népfrontok valósították meg a különböző osztályok és rétegek, a széles néptömegek bekapcsolását a gazdasági és politikai újjáépítésbe, az országépítő munkába, az irányításba. A népfront a kommunista párt tömegkapcsolatainak, a munkásegységnek, a munkás-paraszt szövetségnek és a többi dolgozó réteggel való szövetségnek legjobb formája volt. Ameddig a fejlődés lehetővé tette, a tőke bekapcsolását is biztosította az újjáépítésbe. A dolgozó tömegek a népfronton keresztül érvényesíthették befolyásukat az államgépezetre, tudtak részt venni a hatalomban. Ez mintegy előiskolája is volt az államirányításnak, a hatalom gyakorlásának megtanulását is elősegítette. Ugyanakkor bebizonyította, hogy a burzsoázia nem alkalmas az irányításra, a nép érdekeinek megvalósítására.

A népfront jelentette azt a formát is, melynek keretében a kommunista pártok a demokratikus és a szocialista forradalom feladatait egybekapcsolhatták, a tömegeket tömöríthették, felsorakoztatták az alapvető antifasiszta fel-

adatok és ezen keresztül a szocialista forradalom feladatainak a megoldására. Ebben a keretben és ezért sikerült elszigetelni a burzsoáziát, vált lehetővé, hogy a munkásosztály a maga oldalára vonja az ingadozó kispolgári-középrétegeket, leleplezze a burzsoá-jobboldali pártok iránti illúziókat és kivonja befolyásuk alól a középrétegeket. A népfront segítségével vált lehetővé a nemzeti feladatok és a társadalmi átalakulás feladatainak szerves összekapcsolása is. A népi-nemzeti összefogások ugyanis lehetővé tették annak bizonyítását, hogy az egyes országok nemzeti érdekeit csak a társadalom átalakítása irányába tett lépésekkel lehet képviselni.

Rendkívül fontos kérdés volt, hogy az átmeneti jellegű, több osztályt és réteget képviselő államhatalomban a munkásosztálynak és pártjának a forradalom feladatainak megoldásához elengedhetetlenül szükséges vezető szerepét hogyan lehet biztosítani. Erre a legalkalmasabb szervezeti és politikai forma a népfront volt, amin keresztül a népi demokratikus forradalom időszakában érvényesült — harc közben — a munkásosztálynak és pártjának vezető szerepe. Fontos transzmissziós szerepe volt a népfrontnak a kommunisták és párttonkivüliek és a kommunisták és a többi párt tömegei közötti kapcsolat biztosításában. A népfront összekovácsolta a néptömegeket, megvalósította politikai egységüket, a párt ezen keresztül, a népfronton belüli harcban győzte meg a tömegeket, növelte befolyását, tömegkapcsolatait, realizálta politikáját.

A népfront, mint a népi demokratikus politikai rendszer szerves része biztosította a hatalom és a nép közötti kapcsolatot is. Mint ilyen vált a népi demokratikus fejlődés egyik legfőbb eszközévé, mivel lehetővé tette a problémák felsőszintű megtárgyalásának és megoldásának és az alulról történő tömegmozgósításnak, tömegnyomásnak az összekapcsolását a forradalmi vívmányok védelmére, továbbfejlesztésére. Megvalósította tehát a kormányzati módszerek, tárgyalások és a tömegmozgalom kombinációját.

Fontos szerepet játszottak a népfrontok kialakuló nemzetközi kapcsolataikon keresztül a népi demokratikus útra lépő országok népeinek, nemzeteinek közelítésében, az új típusú nemzetközi kapcsolatok megteremtésének első lépéseinél.

Végül nagyon nagy szerepe volt a népfrontnak a szocializmus építésére való áttérés előfeltételeinek megteremtésében. Politikailag, szervezetileg és ideológiai-nevelő szerepénél fogva tudatilag is előkészítette ezt. A szocializmus építésének megkezdése azonban már a szövetségi politikának, a népfront fejlődésének egy újabb szakaszát jelenti.

I.

1. Ennek megfelelően a népfrontot szélesebb értelemben vizsgálom — nemcsak mint szervezetet, programot, vagy politikát — mint osztályok és pártok különböző formákban megvalósuló, hosszú időszakra szóló, stratégiai jelentőségű együttműködését, szövetségi rendszerét.
2. A Kommunista Internacionálé története. Kossuth. 1971. 357. o.
3. Uo.
4. A továbbiak szempontjából szükséges a népi demokratikus forradalom fogalmának, fejlődési szakaszainak tisztázása. Ezt egy egységes, új típusú permanens, szocialista forradalomnak tartom, amely a II. világháború utáni megváltozott nemzetközi és belső körülmények következtében zajlott le. A népi demokratikus forradalom a proletárdiktatúra megteremtéséig tartott. Egyes országokban az egységes folyamaton belül viszonylagosan elkülöníthetünk egy olyan szakaszt, amely inkább demokratikus feladatokat, és egy olyat, amely inkább antikapitalista, szocialista feladatokat oldott meg. Ennek felett meg az egyes országok népfrontfejlődése is, hiszen a népi demokratikus forradalom egyik legjellemzőbb vonása éppen az, hogy széles szövetségi bázison, a korábnál szélesebb szövetségi rendszerrel közelíti meg a szocializmust. A népfrontfejlődés és a népi demokratikus forradalom menete, alakulása így szorosan összefüggött, a népfront tartalma, jellege, célja, összetétele a népi demokratikus fejlődésnek megfelelően alakult. Ugyanakkor a népfronton belüli fejlődés is döntően befolyásolta a népi demokratikus forradalom előrehaladását, sikerét, vagy sikertelenségét.
5. Meg kell jegyezni, hogy az 1935-ös határozatnak megfelelő osztályösszetételű és tartalmú népfront a későbbiekben — 1941 után — csak Jugoszláviában és Albániában jött létre. A népfrontpolitikából kiindulva, arra alapozva, 1935-öt követően azonban ebben a két országban és más országokban egyaránt lehetővé vált egy szélesebb osztálytartalmú egységfront, nemzeti összefogás kialakítása is. Erre történtek is kísérletek, amelyek 1941 után sikerre vezettek. Az antifasiszta népfrontok háborúellenes, nemzeti függetlenségi, nemzeti frontokká fejlődtek az antifasiszta ellenállási mozgalomban. A háború befejezéséig tehát az antifasiszta népfront fogalma tulajdonképpen — Jugoszláviát és Albániát leszámítva — nemzeti frontot takar. A fasiszmus legyőzése, a háború befejezése, a nemzeti függetlenség visszaszerzése után az antifasiszta népi-nemzeti egységfrontból kinövő népfrontokat ún. „népi demokratikus frontoknak” lehet nevezni, amelyek feladata, célja ettől kezdve a népi demokratikus forradalom feladatainak megoldása volt.
6. Vö. Szokolay Katalin: A Hitler-ellenes nemzeti összefogás néhány kérdése a közép- és kelet-európai országokban. 1941—1942. PTK. 1971. 3. sz. 33—34. o.

II.

1. Ennek oka elsősorban az illető országok osztály- és politikai viszonyaiban rejlett. A munkásmozgalomban erős kommunista befolyás érvényesült, jelentős demokratikus paraszti mozgalom, gyenge és idegen tőkétől függő burzsoázia létezett. A társadalmi feszültségek fokozott mértékben kiéleződtek, és figyelemre méltó, hogy fiatal, nemrég létrejött nemzetállamokról van szó.

2. Vö. Szokolay Katalin: i. m. 33. o.
3. Vö. Szokolay Katalin: i. m. 37—40. o. Az antifasiszta népfront, antifasiszta egységfront, antifasiszta népi-nemzeti front, antifasiszta nemzeti front fogalmat használom a II. világháború időszakának népfrontjaira a későbbiekben. Ezeket — bár tartalmuk nem mindig felelt meg egymásnak — szinonim fogalmakként használom.
4. Enver Hodzsa: Albánia a szocializmus útján. 80. old.
5. Az albán népfrontfejlődés alakulása teljes mértékben jugoszláv hatást tükröz, annak mintájára alakult. Különösen megfigyelhető ez a hatás a pörmeti és a berati konferencián. A JKP közvetlenül segítséget is nyújtott az AKP-nak.
6. Az AKP-ban rendkívül erős szektás tendenciák érvényesültek, amelyek csak időszakonként szorultak háttérbe. Ilyen háttérbe szorulás történt a berati kongresszuson és közvetlenül utána. Később azonban ismét megerősödött a szektás irányzat, amely 1947 után végleges győzelmet aratott. Ekkor bírálták a népfront korábbi tevékenységét, többek között a berati kapunyitást is. „Pártunk szinte fél illegitimitásban maradt. Nem mertük nyíltan megmondani, milyen szerepe van a pártnak a frontban... egyes miniszterek titokban tartották párttagságukat. A párt vezető szervei a front vezető szerveinek álcázták magukat” — hangsúlyozta az AKP első kongresszusa. Ez a szektás politika a népfront összetételére is kihatott, szűkítette bázisát 1946—47-ben.
7. Bonev: Za edinnija, narodnija i otcsesztvenija front. 210. o., 222. o., 234. o. adatai alapján. C. Dragojseva 750 Hazafias Front-bizottságról tesz említést 1944. szeptember 9-én, a Béke és Szocializmus 1976. 10. számában. 50. o.
8. Idézi Kardelj a Tájékoztató Iroda 1947. szeptemberi ülésén tartott beszámolójában. In: A tartós békéért, a népi demokráciáért.
9. F. Jozwiak: A Lengyel Munkaspárt harca a nemzeti és társadalmi felszabadulásért. 53. old.
10. Az ONT a jugoszláv AVNOJ-hoz hasonló szerv volt, amely egészen 1947 januárjáig a népfront központi szervének szerepét is betöltötte.
11. Az ONT-ben az LMP 11, az LSZP balszárnya 9, az SL 4 képviselővel képviseltette magát.
12. Jagodovszkij: Narodnij front v jevropejszkih sztranah szocializma. 26. o.
13. Parszadanova: Formirovanije nacionalnovo fronta v Polse. 37. o.
14. 1943-tól ugyanis a cseh és lengyel népfrontfejlődés különböző utakon folytatódott. A cseh inkább pártmegegyezésen alapuló nemzeti frontként, a lengyel inkább alulról kifejlődő nemzeti demokratikus frontként fejlődött. 1945-től azonban a lengyel népfront főleg szervezetiileg, de osztálytartalmában is közeledett a cseh típushoz. A korábbi fejlődés bizonyos jegyeit azonban megőrizte, pl. azt, hogy a cseh Nemzeti Fronttal ellentétben a tömegszervezetek is szerves részei voltak a népfrontnak, az ONT-nak. Az államhatalom helyi szerveivé vált népfrontszervek elnevezése is tükrözte bizonyos mértékben ezt a különbséget. Lengyelországban néptanácsok, Csehszlovákiában nemzeti bizottságok (korábban nemzeti tanácsok) léteztek. (Ezt tükrözi Dimitrov egyik korábbi levele is, amelyben aggodalmát fejezte ki, hogy a lengyel néptanácsok nem túlságosan radikálisak-e, nem túlságosan hasonlítanak-e a szovjetekhez.)
15. W. Pieck: A német imperializmus és fejlődésének tanulságai. In: Válogatott beszédek és cikkek. 92. o.
16. A Szocialista Parasztpárt 1944. november 30-án egyesült az Ekésfronttal a parasztság egységes politikai pártjának megteremtése érdekében.

III.

1. A népfront azonban megőrzött egy sor funkciót, jobban összefonódott az államhatalom helyi szerveivel szervezetiileg, nagyobb befolyást gyakorolt, mint a népfront többpártrendszerű típusánál más országokban. 1947-ben volt is egy olyan javaslat, hogy a HF helyi bizottságai váljanak államhatalmi szervekké, de ezt elvetették. Ennek a jelentős szerepnek a továbbélése azonban ma is megfigyelhető pl. abban, hogy a HF-nek törvénykezdeményezési joga van.
2. Ganevics: Gyejatyelnoszty Bolgarszkoj Kommunistyiczeszkoj Partyiji po ukrepnyiju diktaturü proletariata. 61. o.
3. Dimitrov: Egységfront, népfront, szocializmus. 225. o.

4. Bonev: Za edinnija, narodnija i otecsesztvenija front. 249. o.
5. Idézi: A. Janacek, A. Stverecka, J. Hříbek, F. Beer: KPC i politika narodnog fronta. In: Narodni front i komunisti. 1938—1945. 261. o.
6. A Centralizáció 1944 februárjában alakult az ONT ellensúlyozására a Lengyel Szocialista Munkáspárt (amely hamarosan az LSZP balszárnya nevet vette fel) kezdeményezésére és csatlakozott hozzá néhány kisebb értelmiségi és kispolgári szervezet és csoport.
7. Parszadanova: Formirovanyije nacionalnovo fronta v Polse. 68. o.
8. Rumünija v godü narodno-demokratyicseszkj revoljuciji. 1944—1947. 100. o.
9. Uo. 158. o.

IV.

1. A népfreontprogramok és a kormányprogramok természetesen nem teljes mértékben voltak azonosak. Volt olyan ország, ahol a kormányprogram teljes mértékben népfreontprogramnak tekinthető, mint pl. Csehszlovákia esetében, de az országok többségében a népfreontoknak, mint politikai szervezeteknek a programjai csak alapjául szolgáltak, meghatározói voltak a kormányprogramoknak. Végső soron azonban a népfreontkormányok — sokszor több lépcsőben, több kormányprogramján keresztül, mivel a népi demokratikus forradalom időszakában a kormányok összetétele is változott, programjai is fokozatosan fejlődtek — a népfreont programját valósították meg.
2. Parszadanova: Formirovanyije nacionalnovo fronta v Polse. 67. o.
3. G. Badia: Németország tegnap és ma. 413. o.
4. Ez a megkülönböztetés nem értékelést jelent, mivel természetesen a programok radikalizmusa az egyes országok belső helyzetétől, az objektív viszonyoktól függött, nem a szubjektív tényezőktől. A tőkés tulajdon- és politikai viszonyokba történő belenyúlás, a tőke korlátozásának mértéke szempontjából lehet ezeket a különbségeket megfigyelni. Meg kell még jegyezni azt is, hogy a gyakorlatban sokszor túlmennek a programokban lefektetett célkitűzéseken, amennyiben a helyzet alakulása ezt megkívánta.

V.

1. Más pártok alakítását Albániában nem engedélyezték: 1945-öt követően, bár erre történtek próbálkozások a népfreonton belül.
2. A Jugoszláv Népfreonthoz a Szerb Köztársasági Párt, a Szerb Földművespárt, a Horvát Köztársasági Párt, a Független Demokrata Párt, a Demokrata Párt, a Szlovén Néppárt, a Népi Parasztpárt, a Horvát Parasztpárt egyes csoportjai illetve személyiségei csatlakoztak.
3. Az albán népfreont a szektás irányvonal miatt eléggé elhanyagolt, háttérbe szorított, kiépitetlen és szervezetlen volt már 1948-at megelőzően is.
4. Petranovics: Narodni Front u političeskij strukturi Jugoszlaviji. In: Narodni front i komunisti. 1938—1945. 646—662. o.
5. A JKP-t — a párt és a népfreont viszonyának tisztázatlanságából adódóan — a Tájékoztató Iroda „jugoszláv határozata” éppen a párt szerepének lebecsüléséért, a párt népfreontba való beolvasztásáért bírálta. A bírálát — bár volt alapja — erősen túlzott volt és szerepet játszott benne a proletárdiktatúra dogmatikus felfogásából eredően a népfreont szerepének nem kellő megértése. Az AKP első kongresszusa is megbírálta az ADF addigi tevékenységét, hangsúlyozva, hogy ugyanolyan jellegű hibákat követtek el a népfreont kérdésében, mint a JKP. Ez a kritika viszont egyértelműen helytelen volt, és az AKP-ban lévő erős szektariánizmus és a népfreont dogmatikus háttérbe szorítása jeleként értékelhető.
6. A HF szervezeti, strukturális átalakítása azonban majd csak 1947-ben oldódik meg, a Tájékoztató Iroda ülését követően. Bár már 1946. október 26-án felmerült a HF egyéni tagságú, egységes társadalmi-politikai szervezetté való átalakítása, de ez a népi demokrácia és a szocializmus viszonyának tisztázatlansága, és ebből következően a HF szerepének, helyének tisztázatlansága következtében még egy évet késett.
7. Bonev: Za edinnija, narodnija i otecsesztvenija front. 249. o. és a Bolgár Kommunista Párt története. 168. o. alapján.

8. Uo.
9. Ganevics: Gyejatyelnoszty Bolgarszkoj Kommunistyicseszkoj Partyiji po ukrep-
lenyiju diktaturü proletariata. 112. o.
10. A népfront többpártrendszeres típusa tehát lazább szervezettel rendelkezett.
A szervezet és a mozgalom megkülönböztetése a népi demokratikus forradalom
időszakában nem minősítést jelent, nem azonos a személyi kultusz időszakának
tömegszervezet és tömegmozgalom szembeállításával.

VI.

1. Parszadanova: Formirovanyije nacionalnovo fronta v Polse. 254. o.
2. G. Badia: Németország tegnap és ma. 430. o.
3. Bonev: Za edinnija, narodnija i otceszvenija front. 273. o.
4. Idézi Kardelj a Tájékoztató Iroda 1947. szeptemberi ülésén tartott beszámolójá-
ban. In: A tartós békéért, a népi demokráciáért.
5. Parszadanova: Formirovanyije nacionalnovo fronta v Polse. 212. o.

VII.

1. Bonev: Za edinnija, narodnija i otceszvenija front. 284—285. o.
2. Ez a tömb a magyar Baloldali Blokkhoz hasonlítható, amennyiben egy szélesebb
körű nemzeti összefogáson belül egy szűkebb, népi összefogást jelentett, bizonyos
meghatározott célok érdekében.
3. A CSKP története 626. o.
4. Jagodovszkij: Narodnij front v jevropejszkih sztranah szocializma. 81. o.
5. Uo. 40. o.
6. W. Pieck: A német munkásosztály egysége és a német nemzet ereje. In: Váloga-
tott beszédek és cikkek. 142. o.
7. A Nemzeti Front megalakulása — amint az később bebizonyosodott — nem vál-
totta be a hozzáfűzött reményeket, hiszen az egy egységes Németország meg-
teremtése érdekében született. A szocializmus alapjainak lerakása időszakában
aztán a Nemzeti Front a szocialista Német Demokratikus Köztársaság politikai
struktúrájának részévé vált, és betölti a népfront funkcióját.
8. Anyag és adatszolgáltatás. 1949. 10. sz. 13. o.

VIII.

1. Gyilasz: A JKP szervezeti kérdései. In: A tartós békéért a népi demokráciáért.
2. Gomulka: Beszámoló az LMP KB tevékenységéről. In: A tartós békéért, a népi
demokráciáért.
3. Cservenkov: A BMP(k) tevékenységéről. In: A tartós békéért, a népi demok-
ráciáért.
4. Uo.
5. Dimitrov: Egységfront, népfront, szocializmus. 375. o.
6. Uo.
7. Konsztantyinov: A Bolgár Népköztársaság. 226. o.
8. Slansky: A CSKP tevékenysége az ország felszabadítása óta. In: A tartós bé-
kéért, a népi demokráciáért.
9. K. Gottwald: Válogatott cikkek és beszédek. 244. o.
10. Az akcióbizottságok a későbbiekben a munkahelyeken megszűntek. A területiek
viszont megmaradtak, így a Nemzeti Front a területi elv alapján épült fel.
1954-ben az akcióbizottságok átalakultak a Nemzeti Front bizottságaivá.

- A nemzetközi munkásmozgalom története. 1945—1974. Kossuth, 1975.
- Világeseemények. 1945—1967. Kossuth, 1968.
- Az európai szocialista országok gazdasága. Kossuth, 1975.
- Borsi Emil: Az európai népi demokratikus forradalmak. Kossuth, 1975.
- Komját Irén: Népfrentpolitika az európai munkásmozgalomban. Kossuth, 1967.
- Ságvári Ágnes: Népfrent és koalíció Magyarországon, 1936—1948. Kossuth, 1967.
- A Kommunista Internacionálé története. Kossuth, 1971.
- A Kommunista Párt szövetségi politikája, 1936—1962. Kossuth, 1966.
- Szabó Bálint: Felszabadulás és forradalom. Akadémiai, 1975.
- Szabó Bálint: Népi demokrácia és forradalomelmélet. Kossuth, 1970.
- Szokolay Katalin: Népi demokratikus forradalmak Európában, 1944—1948. Budapest, 1975. Kéziratként.
- Szocialista országok az 50-es években (cikkek, tanulmányok)
- Tudományos szocializmus füzetek 36—37.
- Az Oktatási Minisztérium Marxizmus—Leninizmus Oktatási Főosztálya 1976.
- A tartós békéért, a népi demokráciáért (Kilenc Kommunista Párt lengyelországi értekezletének beszámolóí 1947. szeptember) Szikra, é. n.
- Somoskői János: A népi demokrácia, mint a politikai hatalom formája, Magyar Filozófiai Szemle, 1964. 2. sz.
- Lengyel Zsuzsa: A népfrent néhány sajátossága Magyarországon 1944—1949. A Művelődésügyi Minisztérium Marxizmus—Leninizmus Oktatási Osztály Tájékoztatója, 1965. 3. sz.
- Szokolay Katalin: A Hitler-ellenes nemzeti összefogás néhány kérdése a közép- és kelet-európai országokban. 1941—1942. Párttörténeti Közlemények, 1971. 3. sz. 3—34. old.
- Jagodovszkij: Narodnij front v jevropejszkij sztrana h szocializma. Izdatyelsztvo „Mezsdunarodnije otnosenija”. Moszkva, 1968.
- Obsije zakonomernosztyi i oszobennosztyi perehoda k szocializmu v razlicsnih sztrana h. Izdatyelsztvo szocialno-ekonomicseszkoj literaturü. Moszkva, 1962.
- Gouska-Kara: Harakter narodno-demokratyicseszkoj revoljucii. Izdatyelsztvo inosztránnoj lityeraturü. Moszkva, 1958.
- Problemy frontu narodowego w ewropejskich panstwach socalistyéznych. (Referaty wygloszone na miedzynarodnowej konferenciji naukowej. W dniach 20—22 stycznia 1972.) Wroclaw—Warszawa—Krakow—Gdansk. Zaklad narodwy imienia ossolinskich wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk. 1973.
- Narodni front i kommunisti 1938—1945. Jugoslavija, Csehoslovacska, Polsjka (Materiali Naucsno g skupa u Beogradu 1966.) ISI Beograd, Prag, Varsava. 1968.
- Enver Hodzsa: Albánia a szocializmus útján. Szikra, 1953.
- P. Mancsha: Albánia a szocializmus útján. Szikra, 1951.
- Borsi Emil: Az Albán Népköztársaság fejlődése. Budapest, 1967. kéziratként.
- L. P. Valev: A Bolgár Hazafias Front történetéből (1942. július—1944. szeptember) Szikra, 1951.

- F. T. Konsztantyinov: A Bolgár Népköztársaság. Szikra, 1950.
- G. Dimitrov: Válogatott cikkek és beszédek. Szikra, 1952.
- G. Dimitrov: Egységfront, népfrent, szocializmus. Kossuth, 1974.
- A Bolgár Kommunista Párt története. Kossuth, 1977.
- C. Dragojcseva: A Hazafias Front forrásainál. Béke és Szocializmus. 1976. 10. sz.
- I. V. Ganevics: Gyejafijnoszty Bolgarszkoj Kommunisztjicsehszkoj Partyiji po ukreplenyiju diktaturü proletariata. Izdatyelsztvo pro Kijevszkom Gaszudarsztvennom Unyiverszityetye. Kijev, 1974.
- Narodnaja Reszpublika Bolgarija. Izdatyelsztvo „Nauka”. Moszkva, 1974.
- Isztorija Bolgarszkoj Kommunisztjicsehszkoj Partyiji. Izdatyelsztvo Politiceszkoj litye-raturü. Moszkva, 1971.
- Isztorija Bolgariji. Tom II. Izdatyelsztvo Akademiji Nauk SzSzSzR. Moszkva, 1955.
- Bonev: Za edinnija, narodnija i otecseztvenija front. Izdatelstvo na otecseztvenija front. Szófiya. 1971.
- A CSKP harca a szabadságért. Szikra, 1951.
- J. Vesely: Februári napok. Kossuth, 1961.
- G. Husak: Tanúságtétel a szlovák nemzeti felkelésről. Kossuth, é. n.
- A CSKP története. Politikai Könyvkiadó, Bratislava, 1962.
- K. Gottwald: Válogatott cikkek és beszédek. Szikra, 1951.
- Isztorija Csehoszlovakiji. Tom III. Izdatyelsztvo Akademiji Nauk SzSzSzR. Moszkva, 1960.
- I. Büsztrz sina: Narodnaja demokracija v Csehoszlovakiji. Gaszudarsztvennoje izdatyelsztvo jurigyiceszkoj lityeraturü. Moszkva, 1961.
- A Jugoszláv Kommunista Szövetség rövid története. Fórum. Novi Sad, 1963.
- Tito és a forradalom 1937—1967. Novi Sad, 1967.
- J. B. Tito: Beszédek és cikkek I—III. Fórum. Novi Sad, 1961—1962.
- Marjanovics: Felszabadító háború és népi forradalom Jugoszláviában 1941—1945. Kossuth, 1968.
- Bethlen Oszkár: Jugoszlávia gazdasági és politikai rendszere. Szikra, 1947.
- Borsi Emilné: A népfelszabadító háború népi demokratikus forradalomra fejlődése Jugoszláviában. Tudományos szocializmus füzetek 30. Az Oktatási Minisztérium Marxizmus—Leninizmus Oktatási Főosztálya 1974.
- Borsi Emilné: A jugoszláv népi demokratikus forradalom tapasztalatai a Tájékoztató Iroda 1947-es ülése tükrében. A BME Marxizmus—Leninizmus Tanszékcsoportjának közleményei IV. évf. 1976/1.
- Borsi Emilné: A JKP politikája a munkáshatalom győzelmének első éveiben 1943—1947. Kéziratban.
- A népi Lengyelország. Szikra, 1951.
- R. Werfel: A lengyel reakció három veresége. Szikra, 1952.
- B. Bierut: A pártól. Szikra, 1952.
- F. Jozwiak: A Lengyel Munkáspárt harca a nemzeti és társadalmi felszabadulásért. Szikra, 1953.
- Ocserki Isztoriji Narodnoj Polsi. Izdatyelsztvo „Nauka”. Moszkva, 1965.
- Parszadanova: Formirovanyije nacionalnovo fronta v Polse 1944—1946. Izdatyelsztvo „Nauka”. Moszkva, 1972.
- W. Pieck: Válogatott beszédek és cikkek. Szikra, 1950.
- Alekszejev: A Német Demokratikus Köztársaság. Szikra, 1955.
- Az NDK megalakulása fordulópont Európa történetében. Az MDP KV Oktatási Osztály é. n. (Az MDP Központi Előadó Irodájának előadásai)
- A Német Demokratikus Köztársaság. Szikra, 1950.
- G. Badia: Németország tegnap és ma 1917—1962. Kossuth, 1965.
- A német munkásmozgalom rövid története. Kossuth, 1964.
- Tokody Gyula—Niederhauser Emil: Németország története. Akadémiai, 1972.
- Benedeczki János: A háborúk nélküli Németországért. Közgazdasági és Jogi, 1962.
- Rathmanné Tury Mária: Antifasiszta demokratikus átalakulás Németország keleti övezetében (1945—1949). Kéziratban.
- Gh. Gheorghiu-Dej: Válogatott cikkek és beszédek. Szikra, 1951.
- Constantinescu-Dona: A Román Népköztársaság. Szikra, 1950.
- V. Leszakov: Románia a szocializmus útján. Művelt Nép, 1950.
- Isztorija Rumüniji 1818—1970. Izdatyelsztvo „Nauka”. Moszkva, 1971.
- Rumünija v godü narodno — demokratyiceszkoj revoljuciji 1944—1947. Izdatyelsztvo „Progressz”. Moszkva, 1974.

Szazina: Borba rumünszkovo naroda za usztanavljenije i ukrepljenije narodno-demokratyiceszkovo sztroja, Izdatyelsztvo Akademiji Nauk SzSzSzR. Moszkva, 1963.

Társadalmi Szemle 1946—1948.

Tartós békéért, népi demokráciáért 1948—1949.

Anyag és adatszolgáltatás 1948—1949.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AKP	= Albán Kommunista Párt
ANFF	= Albán Nemzeti Felszabadítási Front
ADF	= Albán Demokratikus Front
BMP(k)	= Bolgár Munkáspárt (kommunisták)
HF	= Hazafias Front
HF NB	= Hazafias Front Nemzeti Bizottsága
BFNSZ	= Bolgár Földműves Népi Szövetség
BSZDMP	= Bolgár Szociáldemokrata Munkáspárt
CSKP	= Csehszlovák Kommunista Párt
CSSZDP	= Csehszlovák Szociáldemokrata Párt
JKP	= Jugoszláv Kommunista Párt
LMP	= Lengyel Munkáspárt
LSZP	= Lengyel Szocialista Párt
LNFB	= Lengyel Nemzeti Felszabadító Bizottság
ONT	= Országos Nemzeti Tanács
SL	= Néppárt
PSL	= Lengyel Néppárt
DPB	= Demokratikus Pártok Blokkja
NKP	= Német Kommunista Párt
NSZEP	= Német Szocialista Egységpárt
CDU	= Kereszténydemokrata Unió
LDP	= Liberális Demokrata Párt
RKP	= Román Kommunista Párt
RSZDP	= Román Szociáldemokrata Párt
NDB	= Nemzeti Demokratikus Blokk
NDF	= Nemzeti Demokratikus Front
MADOSZ	= Magyar Dolgozók Országos Szövetsége

Summary

György Fábiny

THE ROLE OF THE POPULAR FRONT IN THE EUROPEAN POPULAR DEMOCRATIC REVOLUTIONS

This study is the first part of a comprehensive study to research the place and role of the popular front in the political system of socialism. The study is a preliminary one, which summarizes the development of the theory, the policy and the structure of the popular fronts in the middle- and east-european countries between 1944—1948. This study attempts to research their origin, their short development before beginning the popular democratic revolution and in the beginning of this revolution, their role in the formation of the popular democratic power and in the further development of the popular democratic revolution. The study also points out their role in the solution of the democratic and the socialist tasks and examines the development and the step-by-step change of the contents and of the structure of the popular fronts, the development of their programmes, the struggle within the popular fronts and putting on agenda the transformation of the popular fronts in the final period of the popular democratic revolution. There is also an analyses of the common and particular features of the popular fronts. It is established that the popular fronts had a special, so-called „popular democratic front” period and they have been the main factors of the victory of the socialist revolution in the new, popular democratic way. The study aspires to be contribution to showing how the popular front, as a determined period of the union policy of the communist parties, became part of the socialist political system, while retaining its union policy character.

Дердь Фабиян

Резюме

Роль народного фронта в европейских народных демократических революциях

Этот очерк является первой частью одной большей работы, намеревающейся исследовать роль и место народного фронта в политической системе социализма. Эта работа является предварительным расследованием, которая подводит итоги развитию теории, политики и структуры народного фронта в средне- и восточно-европейских странах в 1944—1948 гг. Она исследует их создание, их короткую историю до народной демократической революции и в самом начале этой революции, их роль в установлении народной демократической власти и в дальнейшем развитии народной демократической революции. Очерк показывает роль народных фронтов в решении демократических и социалистических задач, анализирует их развитие, постепенное изменение их содержания и структуры, развитие их программ, борьбу в рамках народного фронта и постановление преобразования народных фронтов на повестку дня в последний период народной демократической революции. В статье анализируются и общие черты и национальные особенности народных фронтов. Самыми важными выводами являются во первых: в развитии народного фронта существовал один особенный период, так называемый «период народного демократического фронта», во вторых: народные фронты играли важную роль в победе социалистической революции именно на новом народно демократическом пути. Данный очерк является одним вкладом показывать: как стал народный фронт-определённый период коммунистической союзнической политики-частью политической системы социализма, сохраняя характер союзнической полмвнки.